

TRENČIANSKA UNIVERZITA ALEXANDRA DUBČEKA V TRENČÍNE

**MANIPULÁCIE MÁŠ, VLÁDNUCE ELITY
A POLITICKÉ CENTRÁ MOCI**

Kód: .....

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Študijný program:

Politológia

Vedúci diplomovej práce:

Prof. Dr. Dušan Polonský, CSc.

Pracovisko (katedra/ústav):

Katedra politológie

Trenčín 2010

Bc. Milan MAŤAŠE

TRENČIANSKA UNIVERZITA ALEXANDRA DUBČEKA V TRENČÍNE
KATEDRA POLITOLÓGIE

Dátum zadania: 20. 11. 2008

PROTOKOL
o zadaní záverečnej práce

Meno a priezvisko: Bc. Milan MAŤAŠE
Ročník / stupeň štúdia: 1. / II.
Študijný odbor: Politológia

Podľa Zákona NR SR č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov zadáva sa Vám na vypracovanie **diplomovej** práce téma:

MANIPULÁCIE MÁŠ, VLÁDNUCE ELITY A POLITICKÉ CENTRÁ MOCI

Vo svojej diplomovej práci sa zamerajte najmä na tieto okruhy otázok:

1. Historické súvislosti manipulácie davov
2. Dav, davové správanie a podstata davu
3. Ciele manipulácií v súčasnosti
4. Elity ako mocenské centrá
5. Techniky a prostriedky manipulovania

Odporúčaná literatúra:

1. CANETTI, E.: *Masa a moc*. Praha: Academia, 2007
2. LE BON, G.: *Psychologie davu*. Praha: Kra, 1994
3. MACHIAVELLI, N.: *Vladár. Úvahy o vláde*. Bratislava: Tatran, 1968
4. MILLS, Ch. W.: *Mocenská elita*. Praha: Orbis, 1966
5. TÓTH, R.: *Elity v spoločnosti*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, 2007

vedúci katedry

vedúci práce

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že odovzdanú prácu som napísal samostatne pod vedením svojho školiteľa Prof. Dr. Dušana Polonského, CSc., a že práca neobsahuje žiadne pasáže prevzaté z cudzích publikovaných alebo nepublikovaných prác, ktoré by neboli riadne označené ako citácie, a že všetky použité zdroje som riadne uviedol podľa bežných zvyklostí.

Bc. Milan Maťaše

ABSTRAKT

MAŤAŠE, Milan: MANIPULÁCIE MÁŠ, VLÁDNUCE ELITY A POLITICKÉ CENTRÁ MOCI (Diplomová práca). Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne. Katedra politológie. Vedúci diplomovej práce: Prof. Dr. Dušan Polonský, CSc. Trenčín, 2010, 78 s.

Naša práca *Manipulácie más, vládnuce elity a politické centrá moci* pojednáva v základných bodoch o podstate manipulácií a ich prostriedkoch. Akým spôsobom vzniká masa a aké mechanizmy v nej pôsobia všetkým vedným odborom zostáva stále neznáme. Na začiatok sa zameriame na históriu a autorov, ktorí sa s problematikou más a masového správania zaoberali v minulosti a budeme hľadať medzi nimi a súčasnosťou určité paralely. My sa pozrieme na masy z rozličných strán, pričom našim hlavným cieľom bude ich čo najlepšie pochopenie. Položíme si otázku, kto a prečo s ľudskými masami manipuluje a aké prostriedky k tomu využíva. Analytickým aj syntetickým spôsobom budeme tieto prostriedky – i podmienky, v ktorých sa manipulácie dejú – skúmať, využívajúc k tomu myšlienkové postupy prameniace zo zmeny vedeckej paradigmy (z materialistickej na idealistickú). Na záver zistíme, že hypotézy z úvodu práce sa nám podarilo dokázať. Tým potvrdíme kompaktné prepojenie manipulovaných davov s elitami a ich záujmami, ktoré stoja za manipuláciami: maximalizácia moci a z nej vyplývajúci vojenský, politický a finančný vplyv.

Kľúčové slová

manipulovanie, prostriedky a podmienky manipulovania, dav a davové správanie, kolektívna duša davu, egregor, materialistická a idealistická vedecká paradigma, elity (ideologické, politické, ekonomické)

ABSTRACT

MAŤAŠE, Milan: MANIPULATION OF MASSES, THE RULING ELITE AND POLITICAL CENTERS OF POWER (Diploma work). Trenčín University of Alexander Dubcek Department of Political Science. Tutor: Prof. Dr. Dušan Polonský, PhD. Trenčín, 2010, p. 78

Our work *Manipulation of masses, the ruling elite and political centers of power* deals in its basic points in the substance of manipulations and their handling equipment. It is still unknown for all science branches which way the mass originate and what kinds of mechanisms affect it. At the beginning we will focus on the history and authors who dealt in past with the issue of masses and the mass behaviour, and we will search certain parallels between them and the present. We will observe the masses from various sides – however, our main aim will be to understand them as much as possible. The question is who and why manipulates human masses, and what kind of the means the one uses. Both the means and the conditions (in which the manipulations are happening) will be searched in analytic and synthetic ways. For this purpose, thought processes, springing from a change in scientific paradigm (from materialist to idealistic) will be used. In conclusion, we find that the hypothesis of the introduction of work we were able to prove. This way we confirm compact link between manipulated crowd and the elites plus their interests standing behind the manipulations: maximizing of the power and the resulting military, political and financial influence.

Keywords

manipulation, handling equipment and conditions of manipulation, crowd and crowd behaviour, collective group mind, egregor, materialist and idealistic scientific paradigm, the elite (ideological, political, economic)

PREDHOVOR

Manipulovanie s ľuďmi je jav, ktorý patrí – bohužiaľ – k bežným štandardom nielen dnešnej doby, ale každej doby a každej spoločnosti. Miera manipulatívности jednotlivcov je rozličná a závislá na viacerých faktoroch (priestorových, časových ale aj iných). Masovosť je jedným z nich. Masovým správaním sa zaoberá a v minulosti zaoberalo mnoho autorov a pristupovalo sa k nemu rôznymi spôsobmi. Niektorým z nich sa v tejto práci budeme venovať, no pokúsime sa do témy vložiť aj vlastné závery a poukázať tak na možné nové pohľady na danú problematiku. Nech nám je pomerne bohatá literatúra z tejto i podobných disciplín výdatným zdrojom pre vstupné informácie. Dnešná doba ponúka naozaj obrovské možnosti ako k manipulovaniu máš rôznymi prepracovanými postupmi, tak aj k hľadaniu a nachádzaniu spôsobov a mechanizmov k tomu, ako sa týmto manipuláciám čo najúčinnjšie postaviť. Aj keď boj proti manipulačnému pôsobeniu je už z princípu veci "odsúdený" k tomu, aby neprestajne za manipulačnými technikami zaostával a do nekonečna sa ich snažil iba dobiehať, dôležité je, aby rozdiel medzi týmito dvomi aspektmi bol vždy čo najmenší. I na túto vec chce naša práca poukázať.

Zároveň na tomto mieste ďakujem vedúcemu diplomovej práce Prof. Dr. Dušanovi Polonskému, CSc. za odborné vedenie, cenné rady a metodické pripomienky, ktoré mi poskytol pri jej spracovaní a následnom zrealizovaní. Rovnako patrí moja vďaka aj všetkým ostatným, ktorí mi k napísaniu práce akýmkoľvek spôsobom pomohli a poskytli potrebné informácie a materiály.

ZOZNAM SKRATIEK

AIDS	infekčná choroba – syndróm získanej imunitnej nedostatočnosti (angl. <i>Acquired Immune Deficiency Syndrome</i>)
ANO	Aliancia nového občana
BR-OSN	Bezpečnostná rada OSN
ČR	Česká republika
ECAV	Evanjelická cirkev augsburského vyznania
GSM	najpopulárnejší svetový štandard pre mobilné telefóny (angl. <i>Global System for Mobile Communications</i>)
H1N1	vírus chrípky typu A
HIV	vírus nedostatku ľudskej imunity, spôsobujúci ochorenie AIDS (angl. <i>Human Immunodeficiency Virus</i>)
HZD	Hnutie za demokraciu
HZDS	Hnutie za demokratické Slovensko
KDH	Kresťansko-demokratické hnutie
KT	konšpiračné teórie
NSDAP	Nacionálnosocialistická nemecká robotnícka strana (nem. <i>Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei</i>)
OSN	Organizácia spojených národov
SaS	Sloboda a solidarita
SDK	Slovenská demokratická koalícia
SDKÚ	Slovenská demokratická a kresťanská únia
SDE	Strana demokratickej ľavice
SF	Slobodné fórum
SMK	Strana maďarskej koalície
SOP	Strana občianskeho porozumenia
SR	Slovenská republika
STV	Slovenská televízia
TV	televízia
USA	Spojené štáty americké
WHO	Svetová zdravotnícka organizácia (angl. <i>World Health Organisation</i>)

OBSAH

Obsah

Úvod	9
1 Základné východiská manipulácie más	11
1.1 Niccolò Machiavelli	11
1.2 Gustave Le Bon	12
1.3 Elias Canetti	15
1.4 José Ortega y Gasset	17
1.5 Nemecký nacizmus	19
2 Podstata a vznik masy	23
2.1 Zmena vedeckej epistémy	23
2.2 Kvalitatívny význam čísel 2 a 3	25
2.3 Štyri koncepty nazerania na dav	27
2.4 Mechanizmus tvorby masy	34
3 Manipulácie v súčasnosti	41
3.1 Ideologické manipulácie	42
3.2 Politické manipulácie	45
3.3 Ekonomické manipulácie	50
4 Elity	54
4.1 Charakteristika elít	54
4.2 Americké elity Ch. W. Millsa	55
4.3 Klasifikácia elít	58
4.4 Skryté záujmy v pozadí	61
5 Techniky manipulácie alebo Návod na použitie davu	64
5.1 Kvantitatívne prostriedky pôsobenia	64
5.2 Kvalitatívne podmienky pôsobenia	68
5.3 Mechanizmus pôsobenia	74
Záver	79
Zoznam literatúry a prameňov	
Prílohy	

ÚVOD

Naša práca *Manipulovanie nás, vládnuce elity a politické centrá moci* nás svojou tematikou zavedie do oblastí, ktoré – napriek tomu, že sú v centre pozornosti prakticky od začiatkov ľudskej spoločnosti – sú stále pre nás neznáme a nevieme sa dopátrať ich podstaty. Problematika nás, davového správania a manipulácií je tak široká a čo do hĺbky ešte tak neprebádaná, že túto našu prácu musíme považovať iba o ďalší pokus o jej vysvetlenie.

Vychádzame pri nej o. i. aj z našej bakalárskej práce *Manipulovanie davov – včera a dnes*¹, ktorá nám svojho času naznačila aspoň tie najelementárnejšie otázky ohľadom témy nás a ich manipulovania. Boli to otázky najmä z oblastí sociálno-psychologického "pomedzia", kde sme túto tému vsadili. V tejto práci však pokročíme ďalej, pričom nerozšírime iba jej tematickú stránku, ale zväčšíme aj hĺbku našich postupov. Vystáva pre nami päť základných okruhov práce, ktoré umiestnime do piatich kapitol, a to nielen kvôli priehľadnosti, ale najmä špecifickosti každej z nich.

Prvá kapitola nás oboznámi s autormi a ich dielami, ktoré boli o tejto problematike v minulosti napísané. Prejdeme od 15. storočia a Machiavelliho *Vladára*, cez *Psychológiu davu* G. Le Bona z 19. storočia, až po 20. storočie, kde sa zoznámime s ďalšími autormi, ako aj s propagandou nacistického Nemecka. Analýzou jednotlivých diel uvidíme rozdiely v zmýšľaní, no najmä v prístupoch jednotlivých autorov. To nám bude dostatočným uvedením do tejto práce.

Druhá kapitola pojedná o masách, o tom, ako a prečo vznikajú a čo je ich hnacou silou. Pozrieme sa na to, ako sa šíri davová nákaza a na základe čoho vzniká. Nakoľko podstata nás bola a stála zostáva ľuďom neznáma, zvolíme si na jej rozbor úplne iný spôsob prístupu a pokúsime sa zistiť, či by nám zmena vedeckej paradigmy dokázala masy aspoň o čosi viac objasniť. Rovnako sa na vzniknuté masy, ale aj na proces ich utvárania pozrieme z rozličných pohľadov, použijúc na to štyri rozličné koncepty, pričom žiaden z nich nebudeme vopred preferovať. Nech je našou prvou hypotézou predpoklad, že masy nie sú jednoznačne definovateľný objekt, ktorý by sme mohli presne pomenovať a významovo zatriediť.

---

¹ MAŤAŠE, M.: *Manipulovanie davov – včera a dnes (bakalárska práca)*, Trenčín: Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, 2008

Tretia kapitola bude o manipuláciách más, o oblastiach, v ktorých k manipuláciám dochádza. Ukážeme si na jednotlivé segmenty, ktoré sú na manipulovanie najviac uspôsobené a pochopíme, kde všade a v akých podobách sa s manipuláciami môžeme stretnúť.

Štvrtá kapitola pojedná vo všeobecnosti o elitách a ich svete. Zistíme, že existencia elít je samozrejmom vecou a faktom v ľudskej spoločnosti a nie je predmetom iba príslušných politologických teórií. Okrem oblastí, z ktorých elity pochádzajú, sa zameriame aj na ich skrytú podstatu, ktorá je nám o čosi viac vzdialená, no z ktorej je práve preto cítiť určitú obavu. Našou druhou hypotézou sa zameriame na mieru prepojenia elít s procesmi a príčinami manipulácií.

V záverečnej, *piatej kapitole* budeme skúmať samotné techniky manipulácií. Pozornosť však upriamime nielen na všeobecne známe prostriedky manipulovania, vďaka ktorým k manipuláciám dochádza, ale najmä – a to nech je naším prínosom – na kvalitatívne podmienky, pri ktorých dochádza k manipuláciám. Práve táto stránka vecí býva nielen že zanedbávaná, ale dokonca úplne bagatelizovaná, čo nie je iba na škodu veci, ale skresľuje to aj celkový pohľad na tieto procesy, čo ich v konečnom dôsledku stavia do pozície "večne nepochopiteľných" a "nikdy nepochopených" procesov. Postavíme si tu poslednú hypotézu, či sú kvalitatívne aspekty manipulovania rovnako dôležité ako tie kvantitatívne a pokúsime sa zároveň určiť mieru ich vzájomného prieniku.

Metódy, ktoré v práci použijeme, budú najmä analytické, aby sme dostali z tejto témy čo najviac vstupov pre našu ďalšiu prácu a aby sme tak vytvorili dostatočný základ k našej následnej syntetickej práci. Analýzou zistené údaje by bolo veľkou škodou opäť nechať len tak pospájané vo forme určitého pojednania o téme. Treba im dať nový rozmer, ktorý nás v konečnom dôsledku obohatí o zatiaľ neznámu formu nazerania.

Nevyhňeme sa ani úvahám a vnútorným polemikám, hľadajúc pre náš cieľ tie najlepšie a podstatu témy najviac vystihujúce riešenia.

1 ZÁKLADNÉ VÝCHODISKÁ MANIPULÁCIE MÁŠ

Keď sa pozrieme smerom do minulosti, a to najmä optikou politickou, vždy a všade a každého s každým, musíme tam uvidieť aj rôzne manipulačné postupy, ktoré súperiace strany aplikovali na "tých druhých". Techniky manipulácií sa časom menili a zdokonaľovali. No takmer vždy si tieto techniky vyžadovali, aby ich príjemca bol na ne aj náležite pripravený. Tak sa neminuli účinkom a boli dostatočne efektívne. A k tomu v podstatnej miere prispievalo vytváranie – z jednotlivcov spoločnosti – väčších či menších celkov, ktoré boli – už ako *masy* – oveľa ľahšie manipulovateľné.

V minulosti, ale i v súčasnosti, sa mnohí venovali práve týmto fenoménom a masy považovali za čosi fascinujúce, čo sa oplatí študovať a lepšie spoznať. V tejto úvodnej kapitole sa budeme zaoberať niekoľkými z nich. Každý pristupoval k tejto problematike svojim vlastným, jemu blízkym spôsobom a ten nám následne vo svojej práci odhalil.

Spoznáme tak nielen to, akým spôsobom si títo ľudia vysvetľovali vznik más a v čom spočíva, podľa nich, masové správanie, ale aj to, aké boli (a sú) pohnútky k tvorbe más a čo (prípadne kto) z pohľadu mocenského za tým stojí.

1.1 Niccolò Machiavelli

Dielo *Vladár*, azda najznámejší Machiavelliho² spis, sa považuje za určitý manuál vládnutia, príručku pre vladára. A nemusí to byť iba v zmysle vladára ako panovníka, feudála, aj keď bola písané práve v takej dobe a pre takýchto vladárov. V najširšom slova zmysle je vladár človek, ktorý vládne, ktorý má moc. V dnešnej dobe by sa v prenesenom slova zmysle mohli vladármi nazývať všetci tí, ktorých máme nad sebou ako svojich politických predstaviteľov (tzv. politicko-mocenské elity): od prezidenta republiky a predsedu vlády s jeho ministrami, cez predsedu a parlamentných poslancov, až po primátorov miest, starostov obcí, poslancov miestnych zastupiteľstiev a zástupcov samosprávy. Všetci títo majú určitú politickú moc, ktorej veľkosť je adekvátna výške úrovne v hierarchickej mocenskej pyramíde, na ktorej sa nachádzajú. Každý z nich je svojim spôsobom vladár, a teda na každého sa môžu vzťahovať rady, poučenia a praktické vývody, ktoré nám Machiavelli predostiera.

---

² Fotografiu N. Machiavelliho vid' na obr. 8 v Prílohe A.

Hlavná myšlienka či charakteristika Vladára by sa dala zhrnúť do vety: *Rady o tom, ako sa stať, byť a zostať úspešným vladárom*. Táto hlavná línia, ktorá bola aj konečným cieľom diela, sa tiahne celým textom ako červená niť. Postupne sa však na ňu nabaľujú rôzne úvahy, ktoré ozrejmujú, ako toho dosiahnuť. Preto sa následný smer uvažovania dá chápať z pozície dvoch bodov, ciest smerovania k cieľu: 1/ Aký by mal byť ľud a 2/ aký by mal byť vladár, aby sa dosiahla hlavná idea diela: *čo najúspešnejšie vládnutie panovníka*. Oba smery uvažovania však Machiavelli rozpitváva práve a len z pohľadu vladára, ktorému je "príručka vládnutia" určená, a ktorému tak dáva rady, ako tohto stavu dosiahnuť. (Podrobnejšie vid'. Príloha B.)

Pomerne obsiahlou časťou Machiavelliho Vladára tvoria opisy vlastností, ktoré by mal mať správny panovník. Vtedajšie obdobie vojen a nepokojov si nemohlo vyžadovať mäkkého a dobrosrdečného vladára. Taký by sa buď vôbec nepresadil, alebo by veľmi rýchlo padol, nahradený vladárom dravším, a z tohto hľadiska lepším. Kritérium bojovnosti a agresivity bolo prvoradé a všetko ostatné muselo tomuto cieľu iba pokorne slúžiť. Napokon aj to, čo dnes považujeme neraz za neľudské a nehumánne, bolo kedysi považované za pozitívne a prínosné. No a ľudia to dokázali aj patrične využívať. Pre vladára bol štát, ktorému on vládol, považovaný za najvyššiu métu, ktorá bola hodná ochrany a ľud bol považovaný iba za nástroj či prostriedok, pomocou ktorého to možno dosiahnuť. (Podrobnejšie vid'. Príloha B.)

1.2 Gustave Le Bon

Kniha **Psychológia davu**, ktorá vyšla v originály vo Francúzsku v roku 1895, mala následne veľký ohlas a bola preložená do ďalších svetových jazykov. Svojský a skutočne zaujímavý pohľad na davy nechal tušiť, že sa v ňom odryla ďalšia, hlbšia vrstva. Kniha sa i teraz v súčasnosti, po viac než sto rokoch, hojne využíva v prístupoch k analýzam más. Od Machiavelliho k Le Bonovi prešiel vývoj a charakteristiky davu a postoja k nemu vskutku výraznými zmenami.

Keďže sa budeme textom Le Bonovej³ knihy zaoberať v tejto práci aj na inom mieste, najmä v spojitosti s mechanikou psychológie manipulácie davu, na tomto mieste sa

---

³ *Gustave Le Bon* sa narodil vo francúzskom Nogent-le-Rotrou 7. mája 1841. Bol všestranným vedcom: sociálnym psychológom, sociológom i amatérskym fyzikom. Napísal napríklad *Človek a spoločnosť, ich pôvod a dejiny* (1881), *Psychologické zákony vývoja národov* (1894) a *Psychológia davu* (1895). Práve *Psychológia davu*, ktorú sa tu budeme zaoberať podrobnejšie, je najznámejšie a najvýznamnejšie dielo tohto autora, ktoré bolo preložené do množstva svetových jazykov. Niektoré ďalšie diela, ktoré poukazujú na Le Bonovu

upriamime v prvom rade na základné otázky, ktoré si Le Bon kládol v súvislosti s charakterom a podstatou davov. Tieto jeho myšlienky sú naozaj podnetné a neskôr nám poslúžia k tomu, aby sme sa od nich smelo odrazili a pojali celú túto problematiku nielen zo široka, ale dostali sa aj do jej dostatočnej hĺbky.

Aký je teda charakter davov podľa G. Le Bona?

Davy vznikajú vtedy, keď sa zhromaždí na jednom mieste väčší počet jedincov za rovnakým účelom. Týmto účelom je väčšinou dajaký spoločný cieľ, ktorý chce dav dosiahnuť, idea, ktorá dav vedie a ktorá má byť ním aj realizovaná. Myšlienka, určujúca vznik a smerovanie davu, nemusí mať iba náhly štartovací impulz (ten je potrebný len pri samotnej aktivácii davu), ale môže pretrvávať pomerne dlhú dobu a pôsobiť na ľudí aj keď pozvoľne, no nepretržite a vytrvalo. "Zrození moci davů počalo šířením jistých idejí, které se v duších zvolna ujímaly a pokračovalo sdružováním jedinců k uskutečnění názorů, do té doby teoretických."⁴ Takýmto spôsobom sa šírili nielen idey sociálne, ale i také, ktoré neskôr prerástli do revolúcií, nepokojov, vzbúr, alebo ďalších výrazných prelomových udalostí v dejinách.

Dav svojim pôsobením a silou dokáže vyvinúť také duševné vlastnosti, aké sa vôbec nevyskytovali u ľudí, z ktorých sa následne stal tento dav. Duševná kvalita davu sa môže dokonca výrazne líšiť aj od duševnej kvality národa, v ktorom sa dav sformoval a ktorý dokáže výrazne ovplyvniť mnohé iné faktory. Každý národ má svoju dušu, *dušu národa*, ktorú Le Bon definoval ako "souhrn společných vlastností, které vznikají působením prostředí a dědičnosti u všech jedinců určitého národa".⁵ Tieto vlastnosti, ktoré majú pôvod v dávnych dobách, sú veľmi stále. Naproti tomu vlastnosti ľudí, tvoriacich dav, ktorých súhrnom je zas *kolektívna duša davu*, sú veľmi nestále a nemajú dlhé trvanie.

Dav je charakteristický viacerými špecifikami. Jednou z najhlavnejších je tá, že dav stráca akékoľvek rozumové uvažovanie, tak prioritné pre jednotlivca, a podlieha obrovskému množstvu citov a pudovosti. Z vedomej úrovne dav zostúpil na nevedomú. Preto v dave inteligencia človeka nemá žiadne uplatnenie a je odsunutá na vedľajšiu koľaj. "V davu ... se úroveň lidí vždy vyrovnává a hlasování čtyřiceti členů Akademie nebylo by, pokud jde

---

všestrannost' na poli spoločenských vied, sú napr. *Psychológia socializmu* (1898), *Vývoj hmoty* (1905), *Vývoj energie* (1907), *Francúzska revolúcia a psychológia revolúcií* (1912), *Psychológia novej doby* (1920), či *Nerovnováha sveta* (1923). Gustave Le Bon zomrel v Marnes-la-Coquette ako 90-ročný, 13. decembra 1931. (Zdroj: LE BON, Gustave: *Psychologie davu*, 1994, ss. 153-154) Fotografiu G. Le Bona vid' na obr. 9 v Prílohe A.

⁴ LE BON, Gustave: *Psychologie davu*, Praha: Kra, 1994, s. 7

⁵ Tamže, s. 5

o obecné otázky, lepší, než hlasování čtyřiceti nosičů vody."⁶ Individualita ustupuje mnohosti, duša konkrétného človeka duši davu.

O iracionalite davu sa výstižne vyjadril aj Elias Canetti. Nakoľko je to autor, ktorého si budeme podrobnejšie všímať v ďalšej časti tejto práce, od neho zatiaľ iba niekoľko viet, opisujúcich priebeh masovej hystérie: "Je to tak snadná akce a odehráva sa tak rychle, že si člověk musí pospíšit, aby ji stihl. Chvat povznesenost a jistota takové masy má v sobě cosi přízračného. Je to vzrušení slepých, kteří jsou nejslepější ve chvíli, kdy se náhle domnívají, že vidí."⁷

Zvláštne vlastnosti davu sú určované rôznymi príčinami⁸:

1. Jedinec získava v dave už samotnou skutočnosťou, že je súčasťou väčšieho počtu ľudí, *pocit neprekonateľnej moci*, ktorá mu dovoľuje povoliť pudom, ktorý by osamotený bezpodmienečne potlačil... Dav je anonymný, a preto nezodpovedný... (u jedinca) úplne mizne pocit zodpovednosti.
2. *Duševná nákaza*. V dave je každý čin a cit nákazlivý.
3. *Sugestibilita*. Podmieňuje v davovom jedincovi zvláštne vlastnosti, úplne odporujúce vlastnostiam osamoteného jedinca.

Le Bon hlavné vlastnosti jedinca v dave uvádza do jednej vety: "... rozplynutí vedomé osobnosti, převaha osobnosti nevědomé, usměrnění citů a myšlenek sugescí a nákazou týmž směrem, snaha přeměnit sugerované myšlenky bezprostředně v činy..."⁹

Tieto, ale aj iné vlastností, ktoré sú charakteristické pre davy, Le Bon nazýva *všeobecnými vlastnosťami davu*¹⁰: zjednodušovanie ideí, sugestibilita, dráždivosť, preháňanie citov, prevažujúci vplyv vodcov.

Človek nemajúci o davoch žiadne vedomie a nepoznajúci nič konkrétne o ich podstate, mohol by si právom klásť množstvo otázok: Čo to ten dav vôbec je a ako vzniká? Prečo pôsobí na jednotlivca v ňom tak ako pôsobí? Prečo sa v ňom stráca racionálnosť na úkor pudovosti? Prečo morálka a vzťah k určitým etickým hodnotám, rovnako ako povedomie rozdielu podstaty dobra a zla sú degradované na najnižšiu mieru? Čo je to "kolektívna duša davu"?

Na tieto i mnohé iné otázky Gustave Le Bon vo svojej práci presne odpovedá, či pri niektorých aspoň odpoveď naznačuje. V každom prípade je kniha *Psychológia davu*

---

⁶ Tamže, s. 134

⁷ CANETTI, Elias: *Masa a moc*, Praha: Academia, 2007, s. 95

⁸ LE BON, Gustave: *Psychologie davu*, c. d., s. 18-19

⁹ Tamže, s. 19

¹⁰ Tamže, s. 136

výborným sociálno-psychologickým vzhľadom do tejto problematiky. Aj keď sa v nasledujúcich obdobiach mnohí snažili o prekonanie niektorých Le Bonových myšlienok, v súčasnosti sa im dostáva vo svetle nových vedeckých poznatkov opäť adekvátneho miesta, ktoré si právom zasluhujú, aj keď sa mohli svojho času javiť ako čisto špekulatívne.

Ďalšie myšlienky G. Le Bona budú rozobrané v Prílohe C (*Machiavelli vs. Le Bon*), kde ich podrobnejšie porovnáme s myšlienkami N. Machiavelliho čo do hĺbky i do dosahu. Rovnako, aby sme sa pozreli aj na iný pohľad v rámci psychologické nazerania na problematiku más, v Prílohe E rozoberieme dielo psychiatra Sigmunda Freuda *Psychológia masy a analýza Ja*.

1.3 Elias Canetti

Elias Canetti,¹¹ etnograf, sociológ, filozof a spisovateľ, pracoval na knihe **Masa a moc** takmer 30 rokov čo sa na jej rozsahu a kvalite spracovania určite ukázalo. Takto podrobne do šírky i do hĺbky fundovane napísaná práca o masách nemá obdoby. Každý, kto sa touto problematikou zaoberá, musí po nej skôr či neskôr siahnuť. Keďže *Masa a moc* nepochybne patrí ku klasike v tejto oblasti, pozrieme sa na ňu o niečo podrobnejšie.

Na začiatku knihy Canetti spomína určité rozlíšenie más podľa formálnych princípov. Jedná sa o viacero spôsobov nazerania na podstatu más. Jedným z nich je delenie na masy *otvorené a uzavreté*¹²:

- **Otvorené:** nemajú žiadne hranice, môžu rásť takmer do nekonečna, mohutnieť. Nebrzdia ju žiadne obmedzenia, či už hmotné, tak i mentálne (filozofické). Chcú čo najviac a čo najrýchlejšie rásť a mohutnieť.
- **Uzavreté:** majú svoje hranice, i v čase; usadzujú sa; majú malý nárast, no o to väčšiu stálosť. Sú to najmä masy umelé, či účelové, vznikajúce postupne a účelovo (armáda, náboženstvá).

---

¹¹ *Elias Canetti* sa narodil 25. júla 1905 v bulharskej Ruse. Bol spisovateľom, teoretikom spoločenských vied, filozofom a humanistom. S rodinou sa presťahoval do anglického Manchesteru, skade približne o rok, po otcovej smrti, do Viedne. Neskôr žil ešte vo Švajčiarsku, Nemecku a Francúzsku. Vo Viedni vyštudoval chémiu, no zaujímali ho najmä literatúra a filozofia. Študoval diela Gustava Le Bona a Sigmunda Freuda. Pritáhoval ho fenomén masy a davového správania sa, čo neskôr vyvrcholilo v napísaní diela *Masa a moc* (1960), na ktorom pracoval postupne od roku 1925. Okrem toho napísal množstvo esejí a odborných prác, niekoľko divadelných hier a jediný román *Zaslepenie* (1935). V 70-tich rokoch vyšli jeho niekoľkodielne pamäti. Za svoju literárnu prácu získal viacero ocenení (Büchner-Preis, Kafka-Preis...) a v roku 1981 dokonca Nobelovu cenu za literatúru. Bol nositeľom dvoch čestných doktorátov. Zomrel 14. augusta 1994 v Zürichu. (Zdroj: WIKIPEDIA – encyklopédia: *Elias Canetti*. In: http://sk.wikipedia.org/wiki/Elias_Canetti) Fotografiu E. Canettiho vid' na obr. 10 v Prílohe A.

¹² CANETTI, E.: *Masa a moc*, c. d., s. 56-58

Ďalej sa Canetti zaoberá princípom tzv. **vybitia**.¹³ Je to azda najdôležitejší moment v celom systéme tvorby masy, moment, v ktorom sa masa skutočne vytvára. Význam *vybitia* tu však nie je klasický: zbavenie sa, vybitie nadbytočnej energie, oslabenie systému. *Vybitie* je tu chápanie ako transformácia individuálnych, racionálnych systémov jednotlivcov na kolektívny, iracionálny systém masy. Dochádza k *vybitiu* svojho Ja, všetci v mase sa stávajú rovnakými – vzniká jednoliata masa. Nastáva úľava.

Zaujímava kapitola pojednáva aj **o masách vo svetových náboženstvách**.¹⁴ Ľudia, zainteresovaní v rôznych náboženských systémoch, sa v nich stávajú stádom. Sú maximálne podriadení náboženským autoritám a dogmám. Nesloboda je tu kompenzovaná pocitom istoty (záruky vykúpenia z hriechov, kvalita posmrtného života...), ktorý sa im predkladá pomaly a po častiach. "Pocit jistoty se jim poskytuje v odměřených *dávkách*. Přetrvání církve závisí na správnosti tohto dávkování."¹⁵

Canetti ďalej poukazuje na **základné vlastnosti masy**:¹⁶

1. *Masa chce stále rásť*: prebieha v nej akýsi energetický indukčný efekt, ktorý pôsobí na ostatných nezúčastnených silnou príťažlivou silou. Čím je masa väčšia, tým je príťažlivosť silnejšia a tým sa jej ťažšie odoláva.
2. *Vo vnútri masy vládne rovnosť*: všetci sú si v mase rovní, stierajú sa akékoľvek rozdiely, či už vo vzdelaní, alebo v sociálnom statuse. Rozdiely aj v individuálnej vzdelanosti sa stierajú jednoliatym pocitom masy ako takej.
3. *Masa miluje zhustenie*: čím je masa väčšia a hustejšia, tým je silnejšia, akčnejšia a trvácnejšia. Pocit spolupatričnosti v nej sa tak výrazne zväčšuje.
4. *Masa potrebuje smer*: Tento smer musí byť mase načrtnutý v konkrétnej idei, ktorú následne masa nasleduje. Táto idea býva jasná, zrozumiteľná a jednoduchá. Jej iniciátorom je väčšinou osoba, nabitá dostatočnou charizmou a schopná viesť masu k danému cieľu.

Predchádzajúce rozlíšenie más je však kvantitatívneho charakteru; akoby ním Canetti porovnával iba *vonkajšie* vlastnosti más: pomalá alebo rýchla, otvorená alebo uzavretá, neviditeľná alebo viditeľná... Chýbala tu však kvalitatívna stránka, ktorá by hovorila už niečo o *podstate* masy. Kvalifikácia masy *podľa určujúceho afektu*¹⁷ túto stránku podchytila. Canetti tu masy delí podľa ich obsahu a podľa toho, čo masy *cítia*, na 5 druhov: štvúce masy,

---

¹³ Tamže, s. 58-59

¹⁴ Tamže, s. 66-68

¹⁵ Tamže, s. 67

¹⁶ Tamže, s. 72

¹⁷ Tamže, s. 93-111

unikajúce masy, zákazové masy, obracajúce sa masy a slávnostné masy. "Každá z nich se vyznačuje jednotným zafarbením, ovláda ji jediná hlavní vášeň. Když jsme si o ní jednou zjednali jasno, nemůžeme je už nikdy vzájemně záměnit."¹⁸ (Podrobne o tejto ale aj ďalších klasifikáciách más podľa Canettiho vid'. Príloha D.)

1.4 José Ortega y Gasset

José Ortega y Gasset¹⁹ (1883 - 1955) bol španielskym literátom, filozofom, esejistom a nepochybne "európskou mysliteľskou celebritou" (Mináč, 1994) prvej polovice 20. storočia. Do popredia sa zapísal najmä svojou knihou **Vzbura davov** (vyd. Remedium, Bratislava 1994), ktorá vychádzala z jeho niekdajších novinových esejí.

Oproti predchádzajúcim autorom, ktorých sme v tejto práci v spojitosti s davmi doposiaľ analyzovali, je Ortega určite najviac filozofický, čoho je nepochybne príčinou jeho mysliteľský duch. Davmi sa zaoberá síce najmä po teoretickej stránke, no nie o nič menej dôsledne. To má naopak viaceré výhody, keďže nie je obmedzovaný holými faktami a môže sa povzniesť i za hranice príčinnosti bežnej reality, vyslovovať tak smerom do budúcnosti svoje myšlienky a spoločenské proroctvá (či prognózy?). Tie sa mu síce nemusia vždy vyplniť (napr. spochybňovanie dominancie USA vo svete, alebo až nekritické vyzdvihovanie liberalizmu ako "stelesnenie najvyššej šľachetnosti"), no jeho myšlienka opodstatnenosti vzniku "Spojených národov európskych" našla v súčasnej podobe Európskej únie nepochybne svoju odozvu.

Problematika davov, o ktorú nám tu primárne ide, získala v jeho knihe rovnako zvláštne, "ortegovské" zafarbenie. Ako správne poznamenáva Vladimír Mináč v slovenskom doslove k tejto knihe, "Ortegov dav, to nie sú ľudové masy, ktoré sa, podľa autora, *'dožadujú v núdzi chleba tak, že ničia pekárne'*. Ortegov dav je súhrn priemerných ľudí *'bežnej kvality'*, ktorí žijú podľa starorímskeho pravidla: *propter vitam vivere, vivendi perdere causas*, žiť teda kvôli životu a ako žijúci stratiť zmysel života."²⁰

Tento dav teda nie je davom v zmysle "lebonovskej" definície ako krátkodobý pôsobiaci huf ľudí so silnou emocionalitou a potlačeným racionálnym jednaním (panika, vzbury). Afektivita nevíťazí nad rozumom a ani násilie, ktoré býva jednou z najhlavnejších charakteristík davu, nemusí nevyhnutne korunovať každý davový akt. Ako priznáva Ortega,

---

¹⁸ Tamže, s. 94

¹⁹ Jeho fotografiu vid' na obr. 11 v Prílohe A.

²⁰ MINÁČ, V.: Doslov. In: ORTEGA Y GASSET, J.: *Vzbura davov*, Bratislava, Remedium, 1994, s. 243-244

racionalita je u človeka v dave stále viac a viac prítomná, avšak vnútorná bojovnosť sa vytráca na úkor určitej flegmatickosti a apatie. "Nejde však o to, že by davový človek bol hlúpy. Naopak, ten dnešný je chytrejší, má väčšie rozumové schopnosti než človek z hociktorého iného obdobia. Lenže táto schopnosť mu je zbytočná; hmlistý pocit, že ju má, mu v podstate slúži na to, že sa ešte väčšmi uzaviera do seba a nepoužíva ju."²¹

Ak by sme tu tvrdili, že Ortega nepochopil podstatu davu a davového človeka v ňom, veľmi by sme sa mýlili. Túto podstatu vystihol až veľmi dobre, no je to podstata úplne iného davu: davu globalizovaného. Aj tu sa ukázala opäť jeho briskná schopnosť úsudku, keď vznik davového človeka umiestňuje do 19. storočia, keď sa vďaka industrializácii a vedecko-technickému pokroku začínajú radikálne zmeny vo všetkých oblastiach spoločnosti. Vzniká nová sociálna štruktúra, presúva sa politická moc, bohatstvo a nadbytok začínajú vyrovnávať rozdiely medzi ľuďmi. Začína sa proces zjednocovania, na povrch vystupuje silnejšia individualizácia: "... v doterajšej európskej histórii sa dav nikdy nenazdával, že má o veciach nejaké 'názory'. Mal domnienky, tradície, skúsenosti, príslovia, duševné návyky, ale nenárokoval si vlastníctvo teoretických názorov o tom, aký je, alebo by mal byť stav vecí – napríklad v politike alebo v literatúre."²² Nadbytok vo všetkom, čo človeka obklopuje, má za následok zmenu jeho postoja, správania sa, uvažovania. Už vtedy, v 19. storočí, začína vznikať *konzumná spoločnosť*, tak samozrejme a blízka súčasnému stavu.

Do Ortegovho textu sa nestačí len začítať a rozumovo ho zanalyzovať. Ak ho naozaj chceme pochopiť, musíme sa mu snažiť porozumieť aj *pocitovo*. To je totiž to, čo z jeho čítania v človeku vyvstáva: *pocit* davového človeka, tiahnucci sa v čase prakticky až do súčasnosti. Dnešok v globalizovanom svete ponúka práve také obavy z vývoja, aké načrtol už v 30-tych rokoch²³ Ortega. Nadbytok a hojnosť hmotných statkov je vykompenzovaná naozaj veľkou cenou: stratou vlastnej vnútornej slobody s falošnou predstavou o slobode absolútnej – v konaní či myslení. Práve v tomto vnútornom ustrnutí vidí Ortega pravú príčinu *vzbury davov*: "... svet a život sa priemernému človeku ponúkali tak otvorene, až sa mu napokon zatvorila duša. Vzburá davov spočíva podľa mňa v tomto zatemnení duší... ..tým, že pokladajú za svoje právo mať o veci vlastný názor bez toho, aby sa predtým pousilovali vytvoriť si ho, prejavujú vzorným spôsobom svoju príslušnosť k absurdnému ľudskému

---

²¹ ORTEGA Y GASSET, J.: *Vzbura davov*, Bratislava, Remedium, 1994, s. 90

²² Tamže, s. 90

²³ Prvé vydanie knihy *Vzbura davov* vyšlo práve v roku 1930.

druhu, ktorý som nazval 'vzbúreným davom'.²⁴ Analógia medzi Ortégovým *vzbúreným davom* a rovnako neslobodným *globalizovaným davom* súčasnosti je tu nepochybne namieste.

Našu pozornosť si tu zaslúži ešte pojem "priama akcia", ktorý si Ortega požičal od francúzskych syndikalistov prelomu 19. a 20. storočia. Je to určitý zlomový bod, keď sa mení jeden stav na druhý. Ortega je *a priori* proti násiliu, považuje ho za prejav barbarstva v spoločnosti, no zároveň uznáva, že násilie je nevyhnutné na obranu rozumu, keď predtým zlyhali všetky ostatné prostriedky: "... je nepopierateľné, že násilie v tomto prípade značí najvyššiu poctu preukázanú rozumu a spravodlivosti. Takéto násilie nie je totiž nič iné ako počin zúfalého rozumu. Násilie je tu teda posledný dôvod, *ultima ratio*."²⁵

Samotná civilizácia si teda takýto postup za pomoci násilia vyžaduje. To sa deje prostredníctvom spomínanej *priamej akcie*. Treba tu však opäť pripomenúť, že priama akcia nevzniká kedykoľvek a kdekoľvek, ale je okolnosťami prinútená k prejavu v časoch "prechodných". Jedná sa teda o prejav davového správania, keď sa na povrch dostávajú deštruktívne sily a živočíšne pudy (ako jednotlivcov, tak celej spoločnosti) a iniciujú vznik nás na základe psychologických kritérií (Le Bon, Freud), keď ľudské správanie a morálne hodnoty prestávajú mať svoju doterajšiu váhu. "... 'priama akcia' spočíva v prevrátení poriadku a vo vyhlásení násilia za *prima ratio*, čiže za prvý a vlastne za jediný dôvod. ... keď dav, či už pre taký alebo onaký dôvod, zasiahol do verejného života, urobil to zakaždým formou 'priamej akcie'. Bol to vždy prirodzený spôsob davového konania."²⁶

Zaznieva tu preto skrytý apel, aby sa najvnutornejšia kvalita ľudí nikdy nespreneverila určitým zásadám a neupadla tak do stavu barbarského, čiže stavu bez kultúry, skade sa potom dostať je veľmi neľahké a stojí to veľa úsilia a námahy.

1.5 Nemecký nacizmus

Manipulovanie ľudí malo vždy a všade tam, kde k tomu boli dôvody, svoje miesto. A dôvody k manipulovaniu boli naozaj vždy a všade! Avšak, v systémoch, kde nevládne sloboda a demokracia aspoň na tej najelementárnejšej úrovni, objavuje sa manipulovanie nás v oveľa väčšej miere. Či je to absolutizmus, autokracia, fašizmus, nacizmus, totalitarizmus alebo iná forma diktatúry, potreba manipulovania je tu prítomná najmä preto, aby pomohla ospravedlniť daný systém a vykresliť ho v čo najpozitívnejšom svetle. V 20. storočí sa okrem

---

²⁴ ORTEGA Y GASSET, J.: *Vzbura davov*, c. d., s. 88

²⁵ Tamže, s. 94

²⁶ Tamže, s. 94

komunizmu zrodila este d'alšia vel'ka diktatura, ktorá mala svojim pôsobením rovnako celosvetový dosah: *nacizmus*.

Ideológia **nacizmu** bola reprezentovaná stranou NSDAP (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* – Nacionálnosocialistická nemecká robotnícka strana) na čele s Adolfom Hitlerom. Keď sa táto strana dostala po voľbách v roku 1933 k moci, začala postupne odstraňovať svojich nepriateľov a vytvárať si v štáte neobmedzenú pozíciu. Podstata tejto totality, zakladajúca si na ideí rasizmu, spolu s myšlienkou veľkého "nemeckého priestoru", nakoniec viedli k vypuknutiu 2. svetovej vojny a k podmaneniu si veľkej časti Európy Nemeckom. Národný socializmus ukázal svoju pravú tvár.

Predseda NSDAP a nemecký *Führer* (Vodca) Adolf Hitler bol nepochybne pôvodcom či iniciátorom celého nacistického šialenstva. Ešte v roku 1924 napísal knihu *Mein Kampf* (Môj boj), ktorá sa neskôr stala akousi základnou knihou, "bibliou" nacizmu, politickým programom jeho strany a povinným čítaním pre každého "pravého Nemca". V nej na viacerých miestach pracuje Hitler s myšlienkou mäs a ich manipuláciou cez účinnú propagandu.

"Úkolem propagandy je získavat přívržence, úkolem organizace je získavat členy. Přívrženec hnutí je ten, který souhlasí s jeho cíly, člen hnutí za tyto cíle bojuje. Přívrženec je nakloněn hnutí díky její propagandě. ... Propaganda se pokouší vnutit víru celému národu, organizace podchycuje pouze ty, u kterých z psychologických důvodů nehrozí zpomalení dalšího šíření příslušné myšlenky. ... Vítězství dané myšlenky bude o to snazší, čím obsáhleji propaganda zpracovala lidi v jejich celku a čím výhradnější, neochvějnější a pevnější je organizace, která tento boj prakticky provádí. ... Pokud propaganda naplnila svou myšlenkou celý národ, může organizace s hrstkou lidí vyvádět důsledky."²⁷

Teda už *Mein Kampf* výrazne načrtol možnosti manipulácií, ktoré sa do maximálnych rozmerov rozvinuli práve po nástupe NSDAP k moci. Ríšskym ministrom národnej osvety a propagandy sa stáva *Joseph Goebbels*²⁸ (1897 - 1945), ktorý sa svojej úlohy zhost'uje naozaj skvele. Prakticky "vd'aka" nemu je od tých čias považovaná propaganda²⁹ – ktorá dovtedy predstavovala len akési synonymum pre propagáciu, reklamu či informovanosť o rôznych veciach a udalostiach – za čosi zlé, deštruktívne a neprijateľné, a tejto negatívnej nálepky sa zrejme už nikdy nezbaví.

---

²⁷ HITLER, A.: *Mein Kampf*, Praha: Otakar II., 2000, s. 423-424

²⁸ Fotografiu J. Goebbelsa vid' na obr. 12 v Prílohe A.

²⁹ *Propaganda*, z latinčiny: *propagatio* = rozmnožovanie, rozširovanie

Goebbels rozbehol mohutnú mašinériu propagandy všetkými možnými smermi. Ideologicky je manipulovaná celá spoločnosť: muži i ženy, starí i mladí, všetky vrstvy obyvateľstva. Od malička je deťom a mládeži vštepovaná myšlienka "veľkého Nemecka", bojový duch nemeckého národa a vyvolenosť čistej árijskej rasy. Sú verbované do organizácie *Hitlerjugend* (Hitlerova mládež), kde sa u nich prehlbuje pocit spolupatričnosti. Ženy majú rovnako svoju organizáciu³⁰ *Frauenfront* (Ženský front), ktorá "propaguje roli ženy v domácnosti a její poslání matky. Nacisté shrnují roli ženy ve společnosti heslem: 'Děti, kostel, kuchyně' (*Kinder, Kirche, Küche*)."³¹ Typ tzv. *nordickej ženy*, ktorá sa v domácnosti stará o rodinnú pohodu a všemožne podporuje svojho pracujúceho manžela, je vychvaľovaný ako ideál ženskosti, či už po stránke fyzického vzhľadu, alebo ideologickej uvedomelosti. Nemecká rodina³², ktorej mal byť aj samotný J. Goebbels³³ príkladom, je tak silno glorifikovaná a kladená za vzor celej spoločnosti.

Goebbels dokázal vo svojich textoch "istintivně vystihnout hlavní rysy německé 'duše', zejména německého maloměšťáka a intelektuála, soustavně se obracel ke vzdělaným vrstvám německého národa a soustřeďoval se na vzbuzování nadějí na obrát ve válce, když citoval historické paralely a zdůrazňoval dosavadní úspěchy."³⁴

Keď bolo treba v úspechoch povzbudiť Nemcov k vyššej aktivite a bojovnosti, rovnako, keď bolo treba v časoch nepriaznivých pozdvihnúť ich morálku a sebavedomie, vtedy Goebbels predniesol prejav, ktorý mal vždy želaný výsledok a dokázal ľudí patrične motivovať. Aj keď nebol s ním Hitler v príliš častom kontakte, mal v ňom vynikajúceho odborníka a oddaného nasledovníka. Po páde Stalingradu sa Hitler sťahuje z rečníckych pultov a jeho miesto tam vo väčšej miere preberá práve Goebbels. Ten dva týždne po spomínanom nemeckom stalingratskom debakli prednáša svoj legendárny prejav, v ktorom privádza správne vybranými slovami a často sa opakujúcimi frázami (napr.: "Ste za?") do varu celý Športový palác, v ktorom sa prejav konal. (Gisevius, 1991)

---

³⁰ Vytváranie rôznych spolkov a organizácií má za úlohu evokovať v ich členoch pocity vzájomnej súdržnosti a vedomie jednoty (unifikácia občanov na týchto základoch), čím sa vytvárajú vhodné podmienky k ich manipulovaniu. Ide teda o akýsi umocnený dav: zmanipulovaní členovia organizácie v zmanipulovanej spoločnosti.

³¹ MAIEROVÁ, C.: *Nacistické Německo*, Praha: Levné knihy, 2008, s. 21

³² *Rodinu* ako princíp môžeme vo všeobecnosti považovať za akýsi archetyp (pravzor) primárnej jednotky, z ktorej sa skladajú väčšie celky (štát, spoločnosť). Rodina teda nebola vyzdvihovaná len nacistami, ale v obľube ju mali a majú aj komunistický režim, či iné politické a ideologické (náboženstvá, cirkvi) útvary. A treba povedať, že oprávnene.

³³ Joseph Goebbels bol výborným rečníkom, agitátorom, ale i publicistom a literárnym autorom. Bravúrne ovládal moc slov ma dokázal nimi skutočne "chytiť masu za srdce". Práve on mal nemalú zásluhu na tom, že sa Berlín so svojimi prevažne socialistickými (ľavicovými) tendenciami na prelome 20-tych a 30-tych rokoch 20. storočia stáva mestom podmaneným myšlienkami a programom NSDAP, čo nepochybne prispelo k víťazstvu tejto strany vo voľbách r. 1933.

³⁴ DUFFACK, J. J.: *Dr. Joseph Goebbels: Poznání a propaganda*, Praha: Naše vojsko, 2009, s. 73

Veľmi dôležitú úlohu v nemeckej propagande hrala technika. Čo predstavovala z hľadiska šírenia informácií v 19. storočí tlač a čo v súčasnosti predstavuje internet, to pre nacistov predstavoval *rozhlas*. Masové vlastníctvo rádioprijímača, ktoré v tej dobe vo výraznej miere nastávalo, predstavovalo pre ovplyvňovanie poslucháčov veľmi silný potenciál. A Goebbels si to plne uvedomoval. Zastával názor – a robil pre to všetko – aby takýto prijímač mala doma každá nemecká rodina. Dôležitosť tohto média zdôrazňoval aj v prejave pri príležitosti otvorenia prvej *Nacionálno-socialistickej rádiovýstavy* 18. augusta 1933: "... Jde o to, přesunout rozhlas ze zafixované prázdnoty jeho technických omezení do duchovního naplnění aktivním vývojem naší doby. Není pravda, že by rozhlas mohl vést vlastní život mimo (naši) dobu. Víc než každá jiná forma našeho veřejného bytí má za povinnost být odpovědný době, a tím i jejím požadavkům a potřebám a vyjadřovat je. ... Žijeme v době masy; masa právem požaduje, aby se mohla nitěrně účastnit velkých událostí doby. Rozhlas je zde prvním a nejvlivnějším prostředníkem mezi duchovním hnutím a lidem, mezi ideou a člověkem. ... Rozhlas není odrůda jeviště a filmu, nýbrž je to v tomto směru svébytné umění a vyžaduje v tomto svébytném umění i vlastní život."³⁵

Aj keď Joseph Goebbels viedol svoje ministerstvo bezchybne a k svojej práci pristupoval maximálne profesionálne, v konečnom dôsledku ani toto nepomohlo a nemecký národný socializmus bol v roku 1945 definitívne porazený.

---

³⁵ Z prejavu J. Goebbelsa "Rozhlas jako osmá velmoc", In: DUFFACK, J. J.: *Dr. Joseph Goebbels: Poznání a propaganda*, c. d., s. 35-36

2 PODSTATA A VZNIK MASY

Dostávame sa konečne do bodu tejto práce, keď sa náš prístup k nej trochu zmení. Doposiaľ zameraní viac-menej na teóriu manipulácií, konštatovali sme fakty, ktoré sa tejto problematiky týkajú. Pozerali sme sa smerom do minulosti, analyzujúc myšlienky a vlastné pohľady autorov, ktorí sa masami zaoberali pred nami. Hľadali sme základné body jednotlivých teórií a postavili sme ich do popredia, aby sme mohli – keď príde správny čas – následne s nimi pracovať. Ten čas práve prichádza. Tieto body a hlavné myšlienky diel sme si pripravili pre nadchádzajúce kroky, v ktorých ich budeme analyzovať viac do hĺbky a hľadať ich styčné plochy, aby nám následná mozaika, vytvorená z jednotlivých kúskov, harmonicky ladila. Spájanie týchto kúskov mozaiky nebudeme robiť samoúčelne, nenahádzeme všetky doterajšie poznatky o téme do jedného pomyselného kotla, aby sme z nich uverili akýsi guláš, ktorý síce zasýti, no nechutí. Nebudeme preto postupovať ako kuchári, ale skôr ako kamenári, stavajúci kamenný múr z jednotlivých na pohľad nesúrodých a nepravidelných kameňov, aby sme nakoniec získali – po tom, čo každý z nich pootočíme tak, aby nám medzi ostatné pasoval čo najlepšie – pevný a zároveň i esteticky vymurovaný kamenný múr. Teda, aspoň sa o to pokúsime.³⁶

2.1 Zmena vedeckej epistémy

Veda, a prakticky celý náš svet vedou interpretovaný, bol najmä od 19. storočia výrazne poznamenaný myslením a prístupom, ktorý sa zvykne nazývať *materialistická vedecká epistéma*. Táto *epistéma* (zo starogréčtiny: *epistémé* = vedenie, poznanie)³⁷ sa riadila – a doposiaľ riadi – materialistickými vývodmi pri výklade zákonitostí ako prírodného, tak spoločenského diania okolo nás. Tento prístup, ktorý ľudstvo určitým smerom markantne posunul dopredu, je však výrazne kvantifikačný, čiže pracuje takmer výhradne s hodnotami

---

³⁶ Pochopenie a zdôvodnenie vzniku a fungovania má sa napriek neustálej snahe nedariť, a tak tento fenomén zostáva aj naďalej obostretý akýmsi závojom tajomna. Preto – chtiac ho aspoň trochu viac poodhaliť – pristúpme k nemu o niečo menej konvenčne ako tí pred nami. Zmeňme jednoducho uhol pohľadu a začnime pracovať s rovnakými faktami iným spôsobom. Výsledky, ktoré následne dosiahneme, budú výsledkami týchto postupov a budeme ich môcť v rámci interpretácie porovnať s výsledkami doposiaľ známymi.

³⁷ "Francouzský myslitel Michel Foucault užívá pojmu epistémé k označení typu myšlení a poznávání, myšlenkového diskurzu, který charakterizuje určitou dějinnou epochu. Epistémé je jakési "myšlenkové nevědomí" dané doby, takže ovšem určuje podobu i hranice jejího myšlení. Epistémé znamená určitý rastrovací princip, který umožňuje řád věcí, s nimiž jsme ve styku."

Zdroj: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Epist%C3%A9m%C3%A9>

a údajmi, ktoré sa dajú zmerať a ohodnotiť určitými počtami (číslami). Čo sa zmerať, zväžiť či inak číselne zanalyzovať nedá, to je pre tento prístup bezpredmetné a ťažko uchopiteľné. Na čo prístroje a iné technické prostriedky nestačia, to je buď odsúvané úplne nabok, neprikladá sa tomu význam a bagatelizuje sa to, alebo je tomu prisudzovaný význam úplne iný (neraz diametrálne odlišný od toho pôvodného), ktorý sa chybnou či úmyselnou interpretáciou účelovo pokrivil.³⁸

Určitú možnosť a vieru v pravdivejšie a efektívnejšie pochopenie javu nás by nám mohla umožniť zmena materialistickej vedeckej epistémy na *epistému idealistickú*. Že sa jedná o epistému úplne rozdielnu svojou kvalitou, je jasnou a samozrejmom vecou. Avšak žiadna z nich nestojí vyššie či nižšie od tej druhej, žiadna nie je lepšia ani horšia, pravdivejšia či lživejšia. Obe sú totožné čo do hĺbky a významu svojho dosahu. Sú jednoducho iba *iné*.

Zmenami vedeckých epistém sa zaoberal americký historik vedy a filozof Thomas Samuel Kuhn (1922-1996). Tieto prechody od jednej epistémy k druhej (pre epistému používa výraz *paradigma*) nazýva "vedeckou revolúciou"³⁹.

Veľmi výstižne vo veci zmeny paradigmy píše aj Emil Pálaš. Citujeme: "Kritérium správnosti paradigmy môže byť v konečnom dôsledku len jej užitočnosť a plodnosť. ... Ak daná epistéma dokáže tvoriť konkrétne overiteľné hypotézy, veľa vysvetliť a zjednodušiť a robiť úspešné predikcie, určite ju budú využívať aj ďalší. ...idealistická veda sa od materialistickej čo do vedeckosti v ničom zásadnom nelíši. Je racionálna aj empirická. Navyše nie je jednostranná, nepopiera zmyslovú skúsenosť. ... Zmyslová a nadzmyslová

---

³⁸ Takto sa nesprávnym myšlienkovým postupom vymyslelo mnoho absurdít, ako je napr. definovanie chemického vzorca lásky. Keďže sa zistilo, že zamilovaní ľudia produkujú výrazne viac "hormónu lásky" *fenylethylaminu*, usúdilo sa, že *láska* (čisto metafyzický pojem, vyjadrujúci vzájomný vnútorný vzťah dvoch či viacerých ľudí), môže byť umelo vyvolaná aplikáciou či zvýšením produkcie tohto hormónu v tele. Bezprecedentným spôsobom sa tu zamenil následok za príčinu! Takýto materialistický prístup je vhodný, ba dokonca nutný v tých vedných odvetviach, kde sa exaktne dbá a musí dbať práve na materialistický aspekt zložiek, ktoré sú predmetom skúmania, ako je to napríklad vo fyzike, astronómii, astrofyzike, chémii či inde. Ak sa však zameriame na skúmanie v takých vedách, ako je psychológia, filozofia, religionistika, prípadne sociológia či politológia, nevyhnutne vchádzame na veľmi tenký ľad, kde nám už bežné pojmy a zaužívané vzorce myslenia stačiť nebudú. Problematika nás a davového chovania spadá práve pod pôsobnosť takéhoto druhu vedy; aj keď definovanie konkrétnej vednej disciplíny, kam by sme mohli davy umiestniť, nie je možné. Ich štruktúra a prejav sú tak rôznorodého charakteru, že sa nimi nevyhnutne musia zaoberať špecialisti niekoľkých oblastí súčasne (spomeňme len sociológiu a psychológiu), aby došli aspoň k ich základnému pochopeniu.

³⁹ *Paradigmou* nazýva T. S. Kuhn "obecne uznávané a vedecké výsledky, ktoré v dané chvíli predstavujú pro společenstvi odborníkov model problémů a model jejich řešení. ... Výzkum podléhající nějakému paradigmatu Kuhn nazývá 'normální věda'. Poté se však objeví anomálie. Například proběhne pozorování, které není možné vysvětlit v pojmech současného paradigmatu, tehdy dochází i k značně iracionálním pokusům, jak je zažitým představám přizpůsobit. Pokud ale nelze fakta na staré paradigma aplikovat, začínáme změnu paradigmatu. Během období, kdy k tomu dochází a kdy anomálie vyvíjejí už příliš velký tlak na staré paradigma, probíhá krize, po níž následuje vědecká revoluce." Zdroj: WIKIPEDIA – encyklopédia: *Thomas Samuel Kuhn*. In: http://cs.wikipedia.org/wiki/Thomas_Samuel_Kuhn

empíria sa dopĺňujú a až obe spoločne tvoria úplný celok. Prvá je skúšobným kameňom druhej a druhá je vysvetlením prvej."⁴⁰

Preto nasledujúce myšlienky a úvahy, týkajúce sa vzniku a pôsobenia nás, považujme v tomto svetle iba za *plodné* či *neploďné*, no nie za "dobré/zlé", "správne/nesprávne" alebo "vedecké/nevedecké".

2.2 Kvalitatívny význam čísel 2 a 3

Skôr, než sa pozrieme na problematiku manipulácií viac do hĺbky (či už po stránke významovej alebo technickej), stanovme si určitú šablónu, optiku nazerania. Táto šablóna bude vychádzať z tých najzákladnejších častíc našej existencie – z čísel. Je všeobecne známe, že čokoľvek, čo existuje, má ako svoju kvantitatívnu (merateľnú), tak i kvalitatívnu (významovú) dimenziu. Čísla nie sú v tomto žiadnou výnimkou, aj keď kvantitatívny pohľad na ne u ľudí výrazne dominuje. Bližšie sa teda pozrime na čísla 2 a 3.

Číslo 2

Dvojka znamená okrem samotného počtu *dva* – kvantitatívne hľadisko – (napr. 2 kusy niečoho), z kvalitatívneho hľadiska: *dualitu*. Ak je z kvantitatívneho pohľadu čohokoľvek počet dva, z pohľadu kvality to automaticky znamená, že je to *duálne*. Tu sa samozrejme myslí počet dva vo svojej konečnej sume (čiže dajaký celok rozdelený na dve rovnaké časti), nie z početnejšieho celku nejaké jeho dve časti účelovo vytiahnuté!⁴¹

Každá z polarít pôsobí v určitom čase, ktorý je jej akosi "naklonený", aby – keď tento čas pomine – mohla odovzdať štafetu svojmu protikladu. Striedanie polarít obsahuje teda v sebe silnú dynamiku (žiadne zo strán nemôže nikdy zvíťaziť, ako napr. nepretržité striedanie dňa a noci), čo sa následne premieta v rôznych spoločenských a sociálnych daniach. Sila pohybu, vychádzajúca z "boja protikladov" sa dá následne veľmi umne usmerniť a využiť.

Túto stránku polarít správne pochopil aj E. Canetti, keď sa na masy pozeral i takouto optikou pri opisoch tzv. *dvojítych nás*: "Nejjistější a často jedinou možností *zachování* masy

---

⁴⁰ PÁLEŠ, E.: Môže byť idealistická vedecká epistéma úspešnejšia než materialistická? In: *Acta Historica Posoniensia III.*, Bratislava, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2004, ss. 51-52

⁴¹ Tieto dve zložky celku sú si navzájom vo významovej opozícii a stoja presne oproti sebe ako dve strany jednej mince. Dualita je tak vlastne *polaritou* týchto dvoch princípov, ich vzájomným zrkadlovým obrazom. Princíp polarít máme úplne všade navôkol, v celom spoločenskom i prírodnom dani: +/-, dobrý/zlý, muž/žena, aktivita/pasivita, akcia/reakcia, príčina/následok, hore/dole, kvalita/kvantita, idealizmus/materializmus, vnútorný/vonkajší, láska/nenávisť, pravica/ľavica, deň/noc...

je existence druhej masy, s níž prvá vstupuje do vzťahu. Ať se vzájemně konfrontují a měří ve hře, nebo jedna druhou vážně ohrožuje, pohled na druhou masu nebo silná představa o ní umocňuje první, aby sa nerozpadla"⁴². Vid' viac o Canettiho *dvojitých masách* v Prílohe D.

Číslo 3

Toto číslo reprezentuje vo svojej kvalitatívnej podobe tri princípy, akési vnútorné kvality niečoho. Dvojka stavala svoje dve časti na rovnovážnu úroveň, do hmotne "spravodlivej" horizontálnej roviny. Trojka je však "vertikálna": jej tri časti sú uložené pod sebou od kvality najvyššej, najsubtilnejšej (najdokonalejšej, najčistejšej), až po kvalitu najnižšiu, najhrubšiu. Členenie na tri časti je prítomné (nielen) v každej oblasti ľudského snaženia – od sociológie, cez politiku, až po náboženstvo.

Richard Rudgley vo svojej práci cituje niekoľkých autorov, ktorí správne poukázali na túto trojčlennosť. "Francouzský vědec Georges Dumézil dokázal, že mýty národů tak rozdílných, jako jsou Keltové a Indové, mají společný vzor. ... řada mytologií Indoevropanů vykazuje cosi, co nazval tripartitní ideologií, jinak řečeno ideologií, v níž jsou bozi i sociální řád uspořádáni do tří skupin hierarchických tříd. ... Dumézil odhalil shodný základní vzor v celém indoevropském světě."⁴³ Američan C. Scott Littleton objavuje v tomto členení ešte širší význam (od spirituálneho až po vedecký), keď o. i. tvrdí, že "idea nejsvětější Trojice (v křesťanstve) se objevila teprve poté, co se nové náboženství uchytilo mezi řecky a latinsky hovořícími kulturami. Vliv tohoto archaického kódu spatřuje dokonce i ve vědeckých a akademických klasifikačních schématech, v nichž, jak správně dokládá, jsou obvykle obsaženy tři po sobě následující fáze či období. Mezi jinými příklady zmiňuje pojmy teze, antiteze a syntéza filosofa Hegela a schéma vývoje lidské kultury od divoštství k barbarství a nakonec k civilizaci antropologa Lewise H. Morgana. ... Littleton dochází k následujícímu závěru: 'Zdá se být zřejmé, že Evropané a Američané jsou naprogramováni na myšlení a kategorizaci po třech'".⁴⁴

Stručne si teraz tieto tri princípy charakterizujme:

1. *Najvyšší princip*: obsahuje prvotnú informáciu, najčistejší extrakt celku. Podľa neho sa riadia obe zložky pod ním.
2. *Stredný princip*: je akčný, dynamický, činný. Koná to, čo stanovil princíp nad ním.

⁴² CANETTI, E.: *Masa a moc*, c. d., s. 111

⁴³ RUDGLEY, R.: *Vzkříšení pohanství*, Praha, Mladá fronta, 2008, s. 32-33

⁴⁴ Tamže, s. 33-34

3. *Najnižší princíp*: v ňom sa odráža celé dianie, iniciované a nastolované úrovňami predchádzajúcimi. Čokoľvek sa vysloví a zrealizuje, musí sa to zrealizovať práve tu. Je akousi kotvou pre všetky prejavy.

Aby sme hlbšie porozumeli vnútornému významu princípov, v *tabuľke č. 1* si uvedme aspoň niekoľko príkladov ich aplikácie v rôznych oblastiach.

Keď sa E. Canetti zamýšľal nad vznikom *systému dvoch más*, dochádza k podobnému záveru: "Chceme-li pochopit vznik tohoto systému, je třeba vycházet ze tří principiálních protikladů. Ty jsou dány všude, kde jsou lidé, a každá společnost, kterou známe, si jich byla vědoma."⁴⁵

Tabuľka 1: Analógie čísla 3

Princíp:	<i>1. najvyšší</i>	<i>2. stredný</i>	<i>3. najnižší</i>
Metafyzicky	duch	duša	telo
Kresťanská spiritualita	Boh Otec	Duch Svätý	Boh Syn
Fyzikálne	čas	priestor	hmota
Vedecky	informácia	energia	matéria
Štruktúra spoločnosti	ideológia	politika	ekonomika
Moc v štáte	zákonodarná	výkonná	súdna
Politické strany	liberálne	socialistické	konzervatívne
Druhy elít v Starom Egypte⁴⁶	bohovia	kňazi	králi
Sféry ľudskej integrity	mentálna (logická, racionálna)	emocionálna (citová, iracionálna)	hmotná (ľudské telo)

Predchádzajúce i ďalšie analógie z trojnásobného členenia budeme využívať najmä pri popisoch techniky a prostriedkov manipulácie davov. Zameriame sa nielen na štruktúru manipulácie, čiže popis jej zloženia, ale najmä na dynamickú stránku týchto manipulácií. Toto členenie bude mať pre nás v ďalšom texte nezanedbateľný význam.

2.3 Štyri koncepty nazerania na dav

Na čokoľvek sa dá nazerať rôznymi spôsobmi, pričom pri každom spôsobe vždy dominuje určitá zložka, blízka danému spôsobu nazerania. Takéto nazeranie sa uplatňuje,

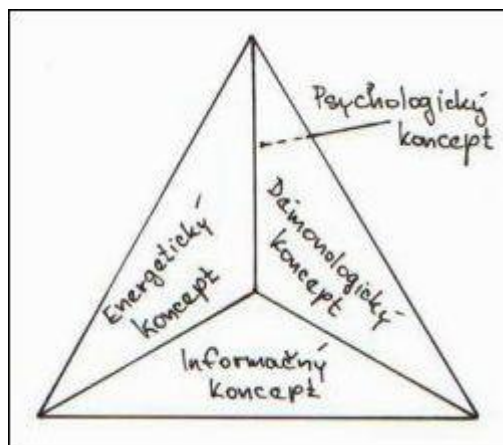
⁴⁵ CANETTI, E.: *Masa a moc*, c. d., s. 112

⁴⁶ TÓTH, R.: *Elity v spoločnosti*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, 2007, s. 8-9

pochopiteľne, aj pri problematike nás. Tak sme sa mohli v 1. kapitole oboznámiť s pohľadom psychologickým (G. Le Bon),⁴⁷ sociologickým (E. Canetti), filozofickým (J. Ortega) či mocenským, vojenským (N. Machiavelli, nemecký nacizmus).

Na tomto mieste sa pozrieme na masy podobnou optikou, zároveň však trochu inak. V dnešnej dobe postmoderny zasahuje tento typ uvažovania (či dokonca života) do celého spektra ľudských aktivít. Rozbíjanie zabehnutých štruktúr a parciácia ich jednotlivých častí – veci tak typické pre postmodernu – nevyhli sa dokonca ani oblasti azda najsubjektívnejšej: umeniu vo všetkých jeho podobách. Relativizácia myslenia nabúrala i také donedávna nezpochybniteľné pojmy ako "dobro", "láska", "priateľstvo", "spravodlivosť", "poznanie", či "morálka". Z takéhoto podhubia začali neraz za pomoci najnovších objavov vo vede a technike vyrastať myšlienky a teórie, ktoré napriek niektorým svojim nedostatkom a kontroverziám, vystihujú veľmi dobre podstatu mnohých vecí a dávajú im tak nový rámec. Pozrime sa teda na masy novými myšlienkovými postupmi, použijúc pritom kategorizáciu štyroch konceptov.

Sú to koncepty, za pomoci ktorých sa dá nahliadať na čokoľvek, vrátane nás.⁴⁹ Každý z nich má okrem svojich špecifik a výhod i určité úskalia a "chybičky krásy". To však iba potvrdzuje fakt, že realita je celistvý, kompaktný celok a akékoľvek jeho škatuľkovanie nevyhnutne prináša problémy v interpretácii. Koncepty sú vlastne iba rôzne uhly pohľadu na jednu vec, pričom žiaden z nich nie je lepší/horší od tých ostatných – poukazujú vždy iba na rôzne kvality. Neposkytujú nám pravý či pravdivý

Obr. 1: Štyri koncepty davu⁴⁸

obraz o svete; sú to len *modely*, ktoré sa nám snažia tento svet vysvetliť.

Štyri koncepty davu: informačný, energetický, démonologický a psychologický.

Informačný koncept má najmä v súčasnom období – v dobe kybernetiky, počítačov a informačných technológií – stále väčšiu a väčšiu opodstatnenosť a do budúcnosti jeho význam bude nepochybne ešte viac narastať. Pracuje – ako to naznačuje už jeho názov –

⁴⁷ Okrem Gustave Le Bona sa psychologickým pohľadom na masy zaoberal napr. aj Sigmund Freud, ktorého dielo *Psychológia masy a analýza Ja* bude rozobrané v Prílohe E.

⁴⁸ *Davom* je pravidelný 4-sten, koncepty sú jeho 4 strany (povrchy strán). Sami si môžeme určiť, z ktorej strany sa chceme na ihlan pozerieť – vždy to bude stále ten istý ihlan! Obrázok je len symbolickým vyjadrením konceptu, rovnako ako je symbolický samotný koncept – iba pomenúva niečo, čo má vystihovať.

⁴⁹ Obdobné delenie používa napr. aj Josef Veselý, keď sa na mágiu (metafyzická podstata mágie výrazne korešponduje s metafyzikou, čiže vnútornou podstatou nás) pozerá cez tzv. *štyri hlavné filozofické koncepty mágie*. In: VESELÝ, J.: *Magie*. Praha: Vodnář, 2001, s. 20-26

s informáciou ako svojou hlavnou jednotkou. *Informácia* (z latinčiny: *in-formatio* = stvárnenie, utváranie) je tu teda chápaná ako primárna (prakticky jediná) veličina na pôsobenie želaným smerom. Čo je to teda informácia?

"*Informácia* je slovo s mnohými významami, ktoré závisia na kontexte, ale vo všeobecnosti dá sa opísať ako predpis blízky pojmom význam, poznatok, signál, inštrukcia, komunikácia, reprezentácia a mentálny podnet. Informácia zahrňuje v sebe správu spolu s jej významom pre príjemcu. Je to správa, ktorá vyjadruje istý stav, slúži nejakému cieľu alebo vyvoláva nejakú akciu."⁵⁰

Informácia je to, čo primárne definuje akúkoľvek vec či jav, je toho *podstatou*. Informácia je čosi vo *vnútri* (in-) *formy*, tvaru (-formatio); je podstatou tvaru; to, čo tento tvar formuje do jeho konečnej podoby.

Podstatou masy je niečo, čo ju spája, zjednocuje do kompaktného celku, čo ju zastrešuje pod jednotnú kvalitu. Masa je veľké množstvo ľudí v rovnakom čase na rovnakom mieste, no najmä – so spoločnou ideou, informáciou. Stovky ba i tisíce ľudí, ktorí napr. nakupujú na jednom mieste v rovnakom čase a zaujíma ich iba ich osobný prospech z tejto činnosti, nemôžeme teda v zmysle našej definície nazvať masou. Keď sa však stretnú ľudia, spojení jedinou spoločnou informáciou (napr. na politickom mítingu), stávajú sa masou, nech by ich bolo čo i len niekoľko desiatok.⁵¹

Na tomto mieste nemôžeme nespomenúť nový vedný odbor, starý prakticky len pár rokov: *memetiku*. Pomenovanie *mém*, od ktorého je táto veda odvodená, v roku 1976 po prvý raz v praxi zaviedol vo svojej knihe *Sebecký gén* britský biológ Richard Dawkins. Odvtedy je memetika na výraznom vzostupe a úspešne zohľadňuje všetky možné pochody a deje okolo nás práve na princípe mémov, čiže na báze informačnej, a to od počasia až po výšky indexov na finančných burzách. Výrazom *mém* sa označuje informačný, čiže nehmotný ekvivalent génu.⁵²

---

⁵⁰ WIKIPEDIA – encyklopédia, *Informácia*, In: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Inform%C3%A1cia>

⁵¹ V rámci tohto informačného konceptu tu však ide nielen o túto prvotnú informáciu ako podnet k vzniku masy, ale o to, že princíp jej rozrastania sa, udržiavania, šírenia a nabaľovania sa novými ľuďmi je spôsobené prenosom informácií. Realita sveta je tu nahliadaná ako kvázi počítačový software, zbavený akýchkoľvek energetických či hmotných súčastí. Informácie, existujúce nezávisle na hmote či energii (čo už dokonca potvrdila aj kvantová fyzika), sú napriek tomu reálne a dokážu rovnako reálne pôsobiť. A pôsobia na všetko: na energiu, hmotu, myseľ ľudí, spoločenské väzby... Dá sa s nimi veľmi dobre pracovať a ak dokážeme ovládať takéto techniky, ich účinnosť býva enormná. Informácie sa totiž dajú veľmi dobre šíriť, kopírovať, upravovať, programovať. K informáciám, či informačným matriciam patria napr. rôzne *symboly*, prostredníctvom ktorých je možné spôsobiť zmeny vo vedomí jednotlivcov či celých národov.

⁵² Dawkins o tom píše: "Příklady memů jsou písně, nápady, chytlavé fráze, móda v odívání, způsob výroby hrnců nebo stavby oblouků. Stejně jako se geny rozmnožují v genofondu přeskokováním z těla do těla za pomoci spermií nebo vajíček, tak se memy rozmnožují v memofondu (meme pool) přeskokováním z mozku do mozku procesem, který můžeme v širším smyslu nazvat napodobováním. ... Jakmile se myšlenka uchytí, je možné říci,

Energetický koncept vychádza z princípu energie ako nositeľa a šíriteľa príslušnej informácie. Tá sa raz vyslaná šíri priestorom za pomoci vibrácií a vlnenia a u koho nájde odozvu, toho "infikuje". To je práve tá *davová nákaza*, o ktorej píše Gustave Le Bon: "Nákaza je snadno zjistitelný, ale dosud nevysvětlený jev, který lze přičíst k jevům povahy hypnotické... V davu je každý čin a cit nakažlivý, a to do té míry, že jedinec velmi často obětuje svůj osobní zájem zájmu kolektivnímu."⁵³

Tento koncept teda predpokladá vhodné prostredie k šíreniu informácie za pomoci energetického vlnenia, akési fyzikálne "more vibrácií" (konceptia *éteru*), v ktorom môžu nájsť svoje uplatnenie vibrácie akejkoľvek vlnovej dĺžky a akokoľvek modulované. Technické prostriedky dnešnej vedy s tými najrozmanitejšími vibračnými kanálmi (rádiové vysielanie, GSM, mikrovlny...) dávajú v tomto smere naozaj obrovské možnosti. Pochopiteľne by nestačili iba vibrácie priestoru, ktoré by okolo človeka iba "obtekali", nenachádzajúc u neho potrebnú odozvu. Je nevyhnutné, aby určitú energetiku vykazoval aj človek sám a aby sa tá, vďaka určitému pôsobeniu, dostala do rezonancie s okolím. Tak by došlo k potrebnému prenosu a rozšíreniu pôsobenia prvotnej informácie. Táto ľudská energetika⁵⁴ je už vedou preskúmaná (aj keď sú tu stále ešte veľmi veľké, neodkryté možnosti) a v mnohých oblastiach sa s ňou pracuje.⁵⁵

Otázkou šírenia sugescií na diaľku sa už aj v minulosti zaoberalo množstvo vedcov pred i za "Berlínskym múrom". Boli vykonané tisíce pokusov s prenosom myšlienok, obrazov a sugescií. Rus L. L. Vasiljev sa v tomto smere zamýšľal nad podstatou faktoru, ktorý sugesciu predáva na vzdialenosť: "Pro materialistu může tento faktor být pouze energetický. Elektromagnetická hypotéza, vyslovená před 70 lety, nebyla dosud experimentálně prokázána. ... V případě, že přenos se uskutečňuje nějakým energetickým faktorem, pak

---

že se rozmnožuje, šíří se z mozku do mozku." Zdroj: DAWKINS, R.: *Sobecký gen*, Praha, Mladá fronta, 2003, s. 175

⁵³ LE BON, G.: *Psychologie davu*, c. d., s. 18

⁵⁴ Miroslav Daniš cituje ruského profesora medicíny A. Medel'anského z jeho diela *O bioenergetike*: "Kozmický priestor je úplný systém, vyplnený energiou a človek je jeho súčasťou. Bioenergia, ktorou človek a vlastne každá hmota vo svojej živej i neživej podobe ovplyvňuje, zohráva významné miesto v procese vývinu prírodného sveta. Fyzika potvrdila existenciu fyzikálnych polí ľudského organizmu. Kto iní ako medici a fyziológovia by sa mali pustiť naplno do štúdia energetických funkcií ľudského organizmu, celého rastlinného a živočíšneho sveta". (Zdroj: DANIŠ, M.: *Dejiny, ideosféra a planetárny systém*, In: Acta Historica Posoniensia III., Bratislava, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2004, s. 77) A Daniš sám pokračuje: "Biopole je materiálne presne tak, ako je materiálne napríklad gravitačné pole, hoci jeho nositeľa nepoznáme. Vezmime si televízny prenos, alebo rádiový prijímač. Éterom sa nesie istá informácia a ak naladíme správne vlnové rozpätia prijímača, informáciu môžeme prijať zvukom alebo obrazom. Na podobnom princípe pracuje aj biopole a jeho prenos. Ide len o to, obrazne povedané, naladiť správne vlnové rozpätie". (Zdroj: Tamže, s. 77)

⁵⁵ Vid' tzv. *Kirlianovu fotografiu* na obr. 16 v Prílohe A.

úspešnosť takovýchto pokusů se musí snižovat úměrně čtverci vzdálenosti mezi induktorem a percipientem⁵⁶, a to velmi nápadně.⁵⁷ "

K takémuto znižovaniu vyslaného výkonu vzhľadom na vzdialenosť však nedochádza, takže (ako bolo experimentálne dokázané) môže mať sugescia na krátku vzdialenosť rovnakú účinnosť ako sugescia na vzdialenosť niekoľko tisíc kilometrov. Čím to môže byť, Vasiljev ozrejmuje: "To môže znamenať buď to, že faktor predávajúci sugescii má neenergetickú, scela jinou podstatu (čož je pro materialisty nepřijatelné), nebo to, že přenos telepatické informace sa uskutečňuje podle zákonů kybernetických systémů."⁵⁸

Toto tvrdenie nás opäť odkazuje na predchádzajúce informačný koncept, ako koncept výstižnejšie zachytávajúci podstatu než koncept energetický,⁵⁹ avšak – ako si ukážeme ďalej, v časti 2.4 *Mechanizmus tvorby masy* – nemusí to tak nevyhnutne byť.

Démonologický koncept: Predchádzajúce dva koncepty – informačný a energetický – boli nami nazerané ako dva autonómne systémy, fungujúce nezávisle jeden od druhého. V bežnom živote však mnohokrát existujú (prípadne sú nami takto chápané) vo vzájomnej súhre ako jednotný celok, napr. v koncepciách *energo-informačných polí*, kde je energia využívaná informáciou ako jej "nosné médium" a informácia energiou ako jej "riadiaci element".

Démonologický koncept je z týchto prvých troch ten "najhutnejší". Ak v zmysle vyššie uvedeného kvalitatívneho trojnásobného delenia celku priradíme informačnému konceptu informáciu, ideu a energetickému konceptu zas energetickú, duševnú kvalitu, démonologickému konceptu musíme priradiť kvalitu hmotnú, materiálnu.⁶⁰

---

⁵⁶ *Induktor* = vysielateľ sugescie; *Percipient* = prijímateľ sugescie

⁵⁷ VASILJEV, L. L.: *Sugesce na vzdálenost*, In: Rejdák, Z. (ed.): *Telepatie a jasnovidnost*, Praha, Rudé právo, 1970, s. 53

⁵⁸ VASILJEV, L. L.: *Sugesce na vzdálenost*, In: Rejdák, Z. (ed.): *Telepatie a jasnovidnost*, c. d., s. 53

⁵⁹ V mase, ktorá vznikla za určitým účelom, je energia v nej prítomná azda najmarkantnejší činiteľ, ktorý v nej pôsobí. U ľudí je vnímaná silne pocitovo, ba až hmotne. Emocionalita je v ňave na veľmi vysokej úrovni, jednoducho dokáže vygradovať a ľahko sa prenáša z človeka na človeka, čím zabezpečuje adekvátny prenos potrebnej informácie. Akým spôsobom sa toto všetko deje, je stále otázkou rôznych špecialistov z mnohých vedných oborov. Vysielanie sugescií (pozitívnych či negatívnych – v závislosti na účele manipulácie), vo všeobecnosti nazývanými *telepatickými prenosmi*, sa tak deje neraz bez hlbšieho poznatku o ich podstate a mechanizme. Jednoducho, "dôležité je, že to funguje a je jedno, ako". Čo sa týka konkrétne energetického konceptu, pri snahe o jeho pochopenie môžeme dospieť k určitému zádrheľu. Nakoľko sa tu pracuje s energiou, s jej príjmom a výdajom, nevyhnutne musíme naraziť na problém s jej množstvom. Človek (ani nič iné) nemôže zo seba vydať viac energie, než má v sebe obsiahnuté. Ak by mu jeho zásoby nestačili, musel by nevyhnutne brať z dajakého iného, vonkajšieho zdroja. (Toto je napokon podstatou *synergického efektu*, o ktorom si povieme nižšie.) Ak sa prenos uskutočňuje na veľké vzdialenosti, je potrebné k tomu viac energie. Jedná sa tu teda o priamu úmeru: ak je vstupná energia malá, jej dosah, sila a intenzita budú nízke. Toto fyzikálne pravidlo je známe ako tzv. *zákon obrátených štvorcov*.

⁶⁰ Tento koncept je vzhľadom k úrovni dnešnej doby, v ktorej – ako už bolo povedané – začína výrazne dominovať informačné chápanie sveta, najmenej pochopiteľný či pripustiteľný. Napriek tomu má však svoje opodstatnenie, ktoré nám odkrýva aj iné dimenzie reality. Objasňuje nám rôzne veci a javy okolo nás ako

Čo konkrétne človek minulosti pod týmito pojmami (anjel, démon) chápal a ako si ich vykladal, zapadá viac do oblasti filozoficko-religionistickej a nie je tak predmetom tejto práce. Pojem "démon" bude preto predstavovať pre nás iba *pojmem*, ktorý nám utvorí mantinely možného vysvetlenia. Neskláňame k ničomu, čo by sa dalo nazvať "animizovanie reality". Tieto ale i podobné výrazy sú len *terminus technicus* k lepšiemu pochopeniu toho, čo jednoducho je.

V minulosti bol pohľad na realitu iba iný, o čom nás presvedča aj etnograf a antropológ J. G. Frazer, keď opisuje, ako sa náboženský postoj prírodných ľudí premieta do celého spektra ich životných aktivít.⁶¹ Frazerom máme veľmi pekne vykreslené, že pre človeka minulosti (ale aj kmeňového človeka v dobe súčasnej) predstavoval svet jeden veľký, živý (oduševnený) celok, z ktorého sa nevytrácali ani také nehmotné princípy a pojmy, ako spomínané slová, myšlienky alebo číslovky. Ako by sme, citujúc Frazera a jeho démonologicko-energetický prístup,⁶² zároveň počuli už vyššie citovaného Dawkinsa s jeho memetikou prístupu informačného.

Pri tomto koncepte nesmieme zabudnúť na jeden dôležitý aspekt, z neho vyplývajúci: na *zodpovednosť*. Človek je plne zodpovedný za svoje činy a nesie si za ne aj príslušné následky. Človek v mase sa však nachádza v inej situácii. Pocit zodpovednosti⁶³ u neho zaniká a preberá ho na seba samotná masa, ako to opísal Le Bon aj Canetti.

---

pôsobenie *entít*, ktorých existencia je vysvetľovaná práve ich prejavmi. V minulosti, v dobe staroveku či stredoveku, ľudia verili, že je svet riadený a udržiavaný za pomoci inteligentných síl, bytostí rôzneho zamerania. Pozitívne a konštruktívne dianie priradňovali aktivitám *anjelov*, negatívne a deštruktívne zas aktivitám *démonov* (od toho názov tohto konceptu). Bolo to najmä otázkou ich viery a výškou poznania tej doby, čo takýto výklad umožňovalo. Ak by títo ľudia žili v dnešnej dobe, ich viera vo "vyššie bytosti" by bola rovnako orientovaná, dokonca – môžeme povedať – určite ešte silnejšia, ak by sa stretli s takými technickými prostriedkami súčasnosti, aké v minulosti neboli ani len mysliteľné. Svet všade navôkol a matematicko-fyzikálne zákony, ktoré vtedy fungovali, fungujú i teraz a budú rovnako fungovať i v budúcnosti. Zmenil sa – vďaka novému poznaniu a posunu vedomia z toho vyplývajúceho – iba pohľad ľudí na ne a ich ďalšia interpretácia

⁶¹ "Všetchny životní těžkosti – a jejich život překypuje těžkostí – jim způsobují, jak oni věří, nejrůznější nadpřirozené bytosti. Jsou to na jedné straně duchové potulující se po zemi, létající vzduchem, cestující vodou, horami a pralesy, řekami a potoky, na straně druhé to jsou síly a proudy energie vlastní jak všeliakým živočichům, tak neživým předmětům, také ale nemateriálním jevům, jako je například pronesené slovo, formulované přání, myšlenka, pohled, magická formule či obrazec, určitá jména a číslovky." Zdroj: FRAZER, J. G.: *Zlatá ratolest (Druhá žeň)*, Praha, Garamond, 2000, s. 259

⁶² Masa, ktorá v určitom okamihu vzniká, určitú dobu trvá a v určitom okamihu zaniká, je tu chápaná ako prejav príslušného "démona masy", ktorý sa v nej zrodil, cez ňu pôsobil a s jej zánikom svoje pôsobenie ukončil aj on sám. Jeho *podstata* (pozitívna či negatívna) je *hlavná idea masy*, ktorá masu iniciovala a v nej pôsobila. Jeho *sila* je sila emócií, ktoré sú ľuďmi v dave neprestajne vypúšťané na povrch a ktoré tak na seba navzájom pôsobia. A jeho *telo* je samotná masa, skladajúca sa z jednotlivých tiel ľudí, ktorí ju tvoria a ktorí sú tak materiálnym nosičom pre "ukotvenie" démona v hmote. Nakoľko budeme mať ešte priestor v ďalšej časti tejto kapitoly, aby sme sa jednotlivými konceptmi zaoberali podrobnejšie čo do dosahu ich pôsobenia a vzájomných významových prienikov, spomeňme tu aspoň to, že s nasledujúcim psychologickým konceptom je démonologický pomerne výrazne prepojený.

⁶³ V minulosti sa strata zodpovednosti za svoje činy zvykla nazývať *posadnutím*. K takémuto procesu "posadnutia" dochádza v masách aj teraz, avšak zodpovednosť za to nenesú *démoni* v zmysle teologickom, ale "sociálni démoni" v zmysle definície tohto konceptu, čiže "duše más". Aj keď kedysi toto posadnutie mohlo byť

Psychologický koncept: Prišli sme do bodu, keď uzavrieme opis más na základe štyroch rôznych kritérií. Predchádzajúce tri kritéria či šablóny nám aspoň v základných rysoch sprístupnili podstatu más, a to na základe *trojnosti*. Pri poslednom koncepte, zameranom na osobné prežívanie človeka, sa z vonkajšej úrovne dostávame dovnútra. Informačná, energetická i hmotná podstata más sa nám tu zlievajú do jedného celku a sú nami vnímané ako *čosi navonok*, extrovertne nazerané. Oproti nim stojí introvertne chápaná psychologická koncepcia, čím sme sa dostali na symbolickú úroveň *polarity*. Máme tak, obrazne, na výber zúčastniť sa diania v masách buď ako nestranný pozorovateľ, alebo ako aktívny člen, ktorý prežíva všetky davové zmeny prakticky na vlastnej koži.⁶⁴

Podstata a interpretácia psychologického konceptu je výrazne postavená na učení psychiatra C. G. Junga⁶⁵ (1875-1961) a jeho koncepciách *kolektívneho nevedomia* a *archetypov* v ňom pôsobiacich. Stručne: okrem nášho *bdelého* vedomia existuje aj vedomie, ktoré nie je nami bežne uvedomované a ktoré sa tak nazýva *nevedomím* (alebo inou terminológiou *podvedomím*). Má mnoho úrovní a zasahuje do rôznych hĺbok. Najvrchnejšie vrstvy obsahujú individuálne skúsenosti človeka (*osobné nevedomie*), tie spodné zas skúsenosti, ktoré sú vo výraznej miere spoločné všetkým ľuďom, sú u nich identické a tvoria tak *všeobecný duševný základ nadosobnej povahy* (Jung).⁶⁶ Tie sa zas nazývajú *kolektívnym nevedomím*. Na každej úrovni sa nachádzajú príslušné duševné obsahy, ku ktorým Jung uvádza: "Duševní existence je poznávaná pouze z existence *uvědomitelných obsahů*. Můžeme proto hovořit o nevědomí jen potud, pokud jsme schopni prokázat jeho obsahy. Obsahy osobního nevědomí jsou v podstatě takzvané *citově zabarvené komplexy*, které tvoří osobní intimitu duševního života. Obsahy kolektivního nevědomí jsou takzvané *archetypy*."⁶⁷

---

po vykonaní dajakého zločinu brané ako poľahčujúca okolnosť (práve kvôli spomínanej strate vlastnej zodpovednosti), v súčasnosti sa vyhovárať na démonov ako príčiny našich skutkov, aj keď boli spáchané ako súčasť masy, by bolo márne a nenáležité. Avšak, spochybnenie skutočnej a plnej zodpovednosti jednotlivca z masy je tu asi naozaj na mieste. No k miere jeho viny by sa museli objektívne vyjadriť už nie šamani či kňazi, ale psychológovia a psychiatri.

⁶⁴ Podobne ako to dokázal E. Canetti, citovaný M. Petruskom: "Iritoval mě už způsob, jakým autoři k tématu (masy) přistupovali. Téměř všichni se před masou uzavírali, byla jim cizí nebo sa zdálo, že se jí bojí. ... V konfrontaci s ní pokládali za rozhodující zachovat si chladnou hlavu, nedat sa svést, nepropadnout jí." Zdroj: PETRUSEK, M.: Canettiho "Masa a moc": dodatky sociologovy, In: Canetti, E.: *Masa a moc*, c. d., s. 12

⁶⁵ Švajčiarský psychológ a psychiater Carl Gustav Jung bol o. i. tvorcom analytickej psychológie. Fotografiu CGJ viď na obr. 15 v Prílohe A.

⁶⁶ Princíp psychologického konceptu spočíva o. i. v tom, že sa pomocou určitých analogických prepojení hľadajú a nachádzajú totožné javy vonkajšieho sveta, zrkadlené vo vnútornom svete človeka. Čokoľvek sa okolo nás deje, musíme zachytiť, uvedomiť si to, spracovať, prijať. Neexistuje navonok nič, čo by následne nemalo byť vnútorne uvedomené ako *niečo navonok*. Akýkoľvek spôsob chápania a definovania reality musí byť nevyhnutne podriadený optike ľudskej psychiky, ľudskeho vedomia a človeka ako takého. Tu je však zmysel "psychologického konceptu" zameraný takmer výhradne na pochopenie más pomocou Jungovho psychologického slovníka.

⁶⁷ JUNG, C. G., *Výbor z díla II. (Archetypy a nevědomí)*, Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1999, s. 98.

Krátko po tom, čo NSDAP v roku 1936 zorganizovala známu *Noc fakiel'*, Jung uteká pred reálne hroziacim nebezpečenstvom, pochopiac situáciu, ktorá práve nastala. V tomto symbolickom rituálnom počine nemeckých národných socialistov vidí zaktivovanie hlbokých vrstiev kolektívnej psyché a v nich znovuoživenie síl, ktoré dlhé tisícročia driemali vo svojom latentnom stave. K životu bol opäť prebudený Wotan⁶⁸, starogermánsky boh vojny, ktorý počas nasledujúcich rokov ukázal svetu svoju pravú tvár.

"Jung dokázal pochopiť, že Ódin (synonymum *Wotana*) není prostě mrtvým bohem starověku, ale archetypem, který v germánském národě přežíval až do jeho doby. ... Jak říká Jung, archetyp tohoto germánského boha přetrvá, dokud bude germánský národ existovat."⁶⁹

Ako sme si mali možnosť ukázať, nie je najmenší dôvod predpokladať – a v tejto práci to nie je myslené inak – že starovekí démoni či bohovia náboženských panteónov a dnešné sociálne pnutia, spoločenské turbulencie a kultúrne zmeny sú z kvalitatívneho hľadiska totožné *entity*!

Doteraz sme sa na masy pozerali a z rôznych pohľadov sa snažili pochopiť, čo to vlastne masy sú. Teraz sa budeme na ne pozerat' a skúmat' procesy ich vzniku a trvania.

2.4 Mechanizmus tvorby masy

Až doposiaľ sme si podobnejšie rozoberali princípy a spôsoby, ktorými sú utvárané masy a snažili sme sa im dať tie správne mená. Určili sme si niekoľko hľadísk, ktoré nám mohli podstatu mäs čo najviac priblížiť. Postupovali sme viac analyticky, aby sme ďalej mohli na nasledujúcich riadkoch postupovať zas synteticky a do získaných informácií priniesť trochu viac svetla. Zvolili sme si postup starých Majstrov a presne v zmysle hesla *Solve et Coagula*⁷⁰ opäť pospájali jednotlivé čiastočky do kompaktného, teraz už významovo nového celku.

V tomto bode už naplno prestávame byť len analytikmi diel autorov, ktorý sa davmi zaoberali pred nami, ale svojimi vlastnými myšlienkovými postupmi a prístupom k získaným údajom sa budeme snažiť svojou trochou prispieť k opäť lepšiemu pochopeniu fenoménu

---

Kolektívne nevedomie C. G. Junga nám tu ponúka *priestor* k realizácii príslušných prepojení (navonok/dovnútra) a jeho archetypy zas *matériu*, s ktorou sa v tomto priestore pracuje. A diať sa v ňom môže naozaj čokoľvek: môžu tu existovať informačné matrice, tak potrebné pre informačné nazeranie sveta, prúdiť toky energií, bez ktorých sa nezaobíde žiadna psychická nákaza v dave, symboly tu môžu žiť svoj vlastný život a démoni prebývať, čakajúc na to, až budú opäť niekým povolani k svojmu prejavu.

⁶⁸ O tejto udalosti napísal neskôr Jung svoju známu esej s príznačným názvom *Wotan*. In: <http://www.nordisk.nu/showthread.php?t=34215>

⁶⁹ RUDGLEY, R.: *Vzkříšení pohanství*, c. d., s. 24

⁷⁰ *Solve et Coagula*, z latinčiny: "Rozdeľuj a spájaj".

más, fenoménu, ktorý dlho zamestnáva a asi ešte dlho zamestnávať bude odborníkov mnohých disciplín celého vedeckého spektra.

Ako sme už vyššie uviedli, dav nie je davom len kvantitatívnym počtom jedincov, množstvom ľudí, ktorí ho tvoria. Musí v ňom byť obsiahnutá akási centrálna myšlienka, ktorú budú všetci nasledovať. Až vtedy sa množstvo ľudí stáva *davom*, ako to opisuje aj Le Bon: "Z pouhého seskupení se stalo to, čemu z nedostatku dokonalejšiho pojmenování říkám dav organizovaný nebo chcete-li, dav psychologický. Ten pak tvoří jedinou bytost a je podroben zákonu *duševní jednoty davů*."⁷¹

Táto spomínaná "bytost" je na iných miestach nazývaná "kolektívnou dušou davu" a poukazuje na hore objasnený démonologický koncept. S termínom *kolektívna duša* budeme pracovať aj ďalej.

Gustave Le Bon pri opisoch kolektívnej duše davu často spomína zvieracie inštinkty a pudy. Táto paralela medzi ľuďmi v dave a zvieratami je tu namieste. V dave úplne absentuje rozum na úkor citov, pudovosti, stádovosti a živočíšnosti (animálnosti). *Anima* (gréč. *duša*) je najvyššia zložka zvierat, ktorá je v človeku obsiahnutá až na druhom mieste. *Duch* je tým, čo je v ľuďoch najvyššie a čo ich oddeľuje od zvierat. Duch je nositeľom racionálnosti, no najmä vedomia, vedomia si seba samého, vlastnej individuality, vedomia si *Ja*. V tomto kontexte je *duševnosť* tým správnym výrazom na pomenovanie kvalít kolektívnych duší: *kolektívnej duše davu* i *kolektívnej duše zvierat*. Obe tieto *kolektívne duše* sa nachádzajú hierarchicky na rovnakej úrovni a v *kolektívnom nevedomí* sa riadia rovnakými zákonmi.

Le Bon túto viditeľnú podobnosť zvierat a ľudí v dave, u ktorých výrazne prevláda deštrukcia nad tvorením, naznačuje na viacerých miestach.

"Davy mají malou schopnost uvažovat, ale naopak jsou velmi dobře uzpůsobeny k činům."⁷² Čiže konajú bez vlastnej vôle, bez vlastného rozumového úsudku.

"Davy mají pouze ničivou moc. Jejich vláda představuje vždy období zmatků. Civilizace předpokládá jistá pevná pravidla, kázeň, přechod od pudového k rozumovému, předvídání budoucnosti, vysoký stupeň kultury, což jsou podmínky, které davy, ponechané sobě samým, nedovedou nikdy splnit."⁷³ Hrubá sila zbavená akejkoľvek racionality.

"... ničivé pudy jakožto zbytky divokosti z primitivních dob dřímají na dně duše každého z nás. Pro osamocенého jedince bylo by nebezpečné je ukojit, ztratí-li se však tento jedinec v neodpovědném davu, kde je mu zaručena beztrestnost, popustí jim plně uzdu.

---

⁷¹ LE BON, G.: *Psychologie davu*, c. d., s. 13

⁷² Tamže, s. 8

⁷³ Tamže, s. 9

Jelikož nelze normálně zkoušet tyto ničivé pudy na svých bližních, vybíjíme je na zvířatech. Lovecká vášně vyvěrá z téhož pramene jako divoké skutky davů."⁷⁴ Zviera – lovec – dav.

Človek, ktorý v dave stráca svoju najvladnejšiu prirodzenosť – ľudskosť, je Le Bonom jasne pomenovaný: "Jen tím, že je částí davu, sestupuje člověk na žebříku civilizace o několik stupňů níže. Osamocen byl snad vzdělaným člověkem, v davu je bytostí pudovou, a proto barbarem."⁷⁵ Žiada sa nám však ešte dodať, že človek tu nezostupuje iba civilizačne (od civilizovaného človeka – k barbarovi), ale aj evolučne (od človeka – k zvieraťu).⁷⁶

Otázkou kolektívnych duší zvierat sa zaoberal napríklad aj Rudolf Steiner, autor známeho diela "Filozofia slobody" (vyd. Kalligram, Bratislava, 2004). V knihe svojich prednášok *Svet, Zem a Človek* uvádza: "Zviera nemá svoje ja vo fyzickom svete ako človek. Ak pozorujeme rozdiely medzi zvieraťom a človekom, potom musíme najskôr povedať: zatiaľ čo každý človek má svoje ja ako jednotlivá, svojou kožou uzavretá individualita, jednotlivé zviera svoje ja nemá. Je to tak, že jedno spoločné ja má každá určitá skupina zvierat rovnakej podoby. Tak majú spoločné ja napríklad všetky levy alebo všetky medvede a takéto ja zvieracej ríše nazývame skupinovým ja."⁷⁷

Ak teda *kolektívna duša zvierat* pôsobí informačne a usmerňujúco na svoje "časti tela" (jednotlivé zvieratá), potom rovnako pôsobí aj *kolektívna duša davu* na jednotlivých ľuďoch, z ktorých sa dav skladá.⁷⁸ Kolektívna duša davu je však vytvorená samotným davom, ľuďmi v ňom (city, sila emócií), zatiaľ čo kolektívna duša zvierat akoby tu bola od pradávna a formovala vznik a vývoj toho-ktorého živočíšneho druhu. Tento rozdiel však nemá žiaden vplyv na mechanizmus ich pôsobenia.

---

⁷⁴ Tamže, s. 38

⁷⁵ Tamže, s. 20

⁷⁶ Na tom, že v dave padajú všetky zábrany, poukazuje aj Elias Canetti, keď ho opisuje takým sugestívnym spôsobom, až máme z toho dojem, že nám neopisuje ľudskú masu, ale dajakú svorku divých zvierat. V podtóné týchto slov nám znie skrytý apel na základné morálne kritéria, ktorých sa človek v dave akoby vedome a bez akýchkoľvek výčitiek svedomia zrieka. "Soustředění na zabití má zvláštní charakter a co do intenzity je nemůže předčít žádné jiné. Každý se chce zabíjení zúčastnit, každý přispěje svojí ranou. Aby mohl zasadit ránu, tlačí se do co nejtěsnější blízkosti oběti. Když nemůže zasáhnout, chce vidět, jak oběť zasahují ostatní. Všechny ruce jako by patřily jednomu a témuž tvoru." Zdroj: CANETTI, E.: *Masa a moc*, c. d., s. 94-95

⁷⁷ STEINER, R.: *Svet, Zem a Človek*, Bratislava: Sophia, 1999, s. 40

⁷⁸ Podobným spôsobom nad otázkou vedomia uvažujú aj Fosarová a Bludorf: "Pokud mluvíme o 'vědomí', míváme zpravidla automaticky na mysli svoje lidské individuální vědomí, v psychologii bývá označováno pojmem ego. Nevšímáme si obvykle toho, že v přírodě existuje řada dalších forem vědomí, jejichž prostřednictvím sa často celá skupina organismů spojuje do vyššího celku. Tyto nadřazené struktury vědomí jsou dnes mimořádně důležité i pro lidstvo." In: FOSAROVÁ, G. – BLUDORF, F.: *Kolektivní nevědomí, genetika, gravitace*, Liberec: Dialog, 2003, s. 166

Niektoré kolektívne duše zasahujú svojou silou do oblastí pôsobenia iných kolektívnych duší, aj keď ich tým nemusia vôbec obmedzovať. Sú len súčasťou určitého väčšieho celku, "vyššej" kolektívnej duše. Podmnožinou množiny.

"... rasové rozdíly způsobují, že je téměř právě tolik druhů davů, jako národů. Duše rasy ovládá tedy úplně duši davů. Je základem, který udává hranice jejich odchylek. Za základní zákon můžeme stanovit, že vlastnosti davů jsou tím méně zřetelné, čím je duše rasy silnější."⁷⁹

Každá skupina ľudí vytvára takúto kolektívnu dušu, ktorej sila je analogická k veľkosti danej skupiny. V súčasnosti sa pre kolektívnu dušu ustálil pojem *egregor*. Vo svetle dnešných vedeckých objavov a nových teórií – najmä v psychológii, biológii a chronobiológii, fyzike, matematike, informatike či kybernetike – je to pomenovanie rovnako dobre vystihujúce podstatu ako pojmy *kolektívna duša* alebo *psychoenergetický priestor*.

"Každý kolektiv vytváří specifický *energoinformační prostor*, který vymezuje podmínky jeho existence a vytváří spektrum vzájemně propojených činností. V psychologii je tento jev nazýván *kolektivním nevědomím* nebo *psychoenergetickým prostorem*. Je to souhrn nevědomí každého člena kolektivu,"⁸⁰ píše A. Někrasov a ďalej uvádza: "... člověk se chová jinak v případě, když je sám a když je součástí kolektivu. Francouzský sociolog Émile Durkheim píše: 'Individuální duše se spojují do jednoho celku, vzájemně se pronikají, splývají, a tím vytvářejí *psychickou bytost*, která tvoří *psychickou individualitu nového typu*.' Tyto energoinformační útvary neboli psychické bytosti, které lidé stvořili a jimiž jsou sjednocováni, nazýváme *egregory*. ... *egregor*⁸¹ je energoinformační objekt v jemnohmotném světě spojený s určitými lidskými idejemi, přáními a snahama".⁸² Někrasovov pojem "jemnohmotný svet" nie je nič iné ako analogickým výrazom k pojmu "kolektívneho nevedomia" C. G. Junga.

Anglický prírodovedec a filozof Rupert Sheldrake, objaviteľ koncepcie *morfickej rezonancie* ("Teorie morfické rezonance: nová věda o životě", vyd. Elfa, Praha, 2002), ktorá

⁷⁹ LE BON, G.: *Psychologie davu*, c. d., s. 115

⁸⁰ NĚKRASOV, A.: *Strážní andělé? Egregory*, Bratislava: Eugenika, 2005, s. 15

⁸¹ Memetika, o ktorej sme hovorili pri informačnom koncepte, by mala aj na tomto mieste čo povedať. Mémy (myšlienky) sa ako najmenšie jednotky schopné replikácie (množenia napodobovaním) spájajú do väčších celkov, a to na princípe vnorených fraktálových systémov. Takéto celky sa nazývajú *memetické komplexy*, *memplexy*. Analógia memplexov a egregorov je tu skutočne badateľná, aj keď podstata memplexov je informačná a podstata egregorov (viac-menej) energetická. Oba totiž majú výrazný manipulačný vplyv ako na ľudí, tak i na celú spoločnosť, a čím sú väčšie, silnejšie a hutnejšie, tento ich vplyv neprestajne rastie. "Schopnosť prežiť memu boha v memofondu vychádza z jeho veľkého psychologického vlivu. ... Bůh existuje - přinejmenším ve formě memu s vysokou schopností přežití či infekčnosti v prostředí vytvořeném lidskou kulturou." Zdroj: DAWKINS, R.: *Sobecký gen*, Praha, Mladá fronta, 2003, s. 175

⁸² NĚKRASOV, A.: *Strážní andělé? Egregory*, c. d., s. 18

je mnohými považovaná za rovnocenný ekvivalent k Jungovmu *kolektívne nevedomiu*, a to najmä z biologického hľadiska, píše: "... živé organismy nededia pouze geny, ale také morfická pole. Geny jsou předávány materiálně z předchůdců organismů a umožňují jim vytvářet patřičné druhy bílkovinných molekul. Morfická pole jsou děděna nemateriálně morfickými rezonancemi, a to nejen od přírodních předchůdců, ale také rovněž od jiných členů daného druhu. Vyvíjející se organismus se naladí na morfické pole svého druhu, a tak přebírá poznatky ze sdílené nebo kolektivní paměti."⁸³

U Sheldrakea sa táto "davová nákaza" dá ilustrovať na príklade živočíšnych inštinktov, výborne sa hodiach aj na inštinky ľudí vo vnútri davu: "Instinkty jsou návyky chování druhů a závisejí na kolektivní podvědomé paměti. Morfickými poli jsou spůsoby chování tažení ke svým konečným cílům danými atraktory. Je-li chování skutečně řízeno morfickými poli, pak pokud některý z členů druhu přijme nějaký nový druh chování (a tedy nové pole chování), např. tím, že se naučí nový trik, pak ostatní by se měli učit tutéž věc mnohem rychleji, dokonce bez jakýchkoliv známých prostředků spojení nebo komunikace. Čím více členů druhu se jej naučí, tím silnější by se tento efekt měl stát po celem světě."⁸⁴

Teraz sa zastavíme nad technickou stránkou fungovanie týchto princípov v praxi.

Dav, ktorý vznikol zoskupením jedincov za určitým účelom, má vlastnosti úplne iné ako samotní jedinci. "Za jistých daných okolností – ale jenom v nich – má shromáždění lidí nové vlastnosti, které se značně liší od vlastností jedinců, kteří je skládají."⁸⁵ A na inom mieste Le Bon ďalej píše: "... nabývají (jedinci) prostě tím faktem, že jsou přetvořeni v dav, jakousi kolektivní duši. Tato duše způsobuje, že cítí, myslí a jedná naprosto odlišně než by každý z nich cítil, myslil a jednal, kdyby byl sám."⁸⁶

Tento efekt, ktorý tu G. Le Bon opísal, sa vyskytuje všade okolo nás, a to nielen v davoch. Je to *montáž*, fungujúca na princípe synergického efektu⁸⁷. V umeleckej tvorbe sa montáž používa na zvýšenie a zvýraznenie emotívnosti (pátosu) umeleckého diela, či už sa jedná o dielo výtvarné, hudobné alebo literárne, prípadne o umelecky stvárnený film. Práve do kinematografie zakomponoval a teoreticky i prakticky rozpracoval montáž sovietsky režisér Sergej M. Ejzenštejn.

"... hocijaké dva fragmenty, položené vedľa seba, sa nevyhnutne spájajú do novej predstavy, ktorá vzniká z tohto zoradenia ako nová kvalita. Lenže to vôbec nie je nejaká

---

⁸³ SHELDRAKE, R.: *Tao přírody*, Bratislava: Gardenia Publishers, 1994, s. 103

⁸⁴ Tamže, s. 106

⁸⁵ LE BON, G.: *Psychologie davu*, c. d., s. 13

⁸⁶ Tamže, s. 16

⁸⁷ *Synergický efekt* môžeme stručne charakterizovať nasledovne: výsledný súčet viacerých spoločne pôsobiacich jednotiek je väčší, než je súčet týchto jednotiek, ktoré zostávajú samé osebe.

výlučne filmová záležitosť, ale jav, ktorý sa nevyhnutne vyskytuje vždy, kde máme do činenia so zaradením dvoch faktov, javov, predmetov."⁸⁸

Rovnaké tvrdenie, len v inej forme, uvádza aj Le Bon: "Sto malých zločinů nebo příhod nikdy nevzbudí pozornost davů, ale jediný veliký zločin nebo katastrofa je hluboce rozruší, třebaže by následek byl daleko méně škodlivý, než stovky malých příhod dohromady."⁸⁹

Montáž by sa dala zapísať aj do jednoduchej rovnice:

$$\boxed{A + B = C}, \text{ pričom však } /C/ \neq /A/ + /B/, \text{ ale } \boxed{/C/ > /A/ + /B/} !!!$$

V prvom prípade sa jedná o čisto matematický vzorec, určujúci kvantitu, konkrétny počet, *súčet* jednotiek. V druhom prípade ide o kvalitatívne pôsobenie, *zmenu* kvality.

"Správnym zostal a dodnes zostáva fakt, že zoradenie dvoch montážnych fragmentov k sebe vlastne nie je súhrnom, ale *výtvorom*. Na výtvor – na rozdiel od súhrnu – sa podobá tým, že *výsledok zoradenia je kvalitatívne* (rozmerom, ak chcete, stupňom) vždy odlišný od každého zoradovaného, izolovane chápaného prvku."⁹⁰

Akoby sa títo dvaja páni poznali a dohodli, že budú spoločne písať o rovnakej veci; každý však terminológiou blízkou jeho oboru a profesionálnemu záberu.

"... nedochází v seskupení, tvořícím dav, pouze k součtu a průměru prvků, nýbrž ke kombinaci a utvoření nových vlastností. Právě tak v chemii, jsou-li smísены určité látky (např. zásady a kyseliny), kombinují se a tvoří novou sloučeninu, která má vlastnosti zcela odlišné od vlastností látek, z nichž vznikla."⁹¹

Princíp montáže sa, ako sme uviedli, nachádza úplne všade. Nájdem ho teda aj v situáciách, vytvárajúcich dav. Francúzsky psychológ a odborník na procesy spojené s ľudskými masami, profesor na Sorbone, Dr. Maurice Audet, vo svojich štúdiách ohľadom tejto problematiky, napísal mnoho významného, čo nám napokon aj potvrdí náš predchádzajúci názor. Niečo z toho, čo Alan Carter použil vo svojej knihe, vyberáme: "Dav je prostredníctvom jednotlivcov propojen mimořádně silným energetickým polem... aura davu má spíše červenomodrou barvu, šlehající v barevných gejzírech až do výše padesáti či sta metrů, což je energetická síla, kterou není schopen v této mocnosti vyprodukovat žádný izolovaný jedinec. ... Jednotlivci, kteří mají hodně své vlastní energie, samozřejmě

⁸⁸ EJZENŠTEJN, S. M.: *Umenie mizanscény II.*, Bratislava: Divadelný ústav, 1999, s. 130

⁸⁹ LE BON, G.: *Psychologie davu*, c. d., s. 47

⁹⁰ EJZENŠTEJN, S. M.: *Umenie mizanscény II.*, c. d., s. 131

⁹¹ LE BON, G.: *Psychologie davu*, c.d., s. 16

vybuzujú ve své blízkosti osobnosti slabé a ty se pak díky této nezvykle silní "vlastní" energii cítí jako omámené⁹². ... Dav však navíc přijímá, rozhojňuje a znovu vydává energii přímo z éteru, jenže překvapivě v naprosto nepřímé úměře, protože svou hmotou zřejmě vytváří nesmírně výkonný energetický kondenzátor. V praxi to znamená, že například sto izolovaných jednotlivců přijme z éteru dohromady sto energetických jednotek, zatímco když tito jednotlivci utvoří stohlavý dav, přijmou naráz těchto jednotek přes pět tisíc, což je víc než padesátkrát tolik..."⁹³

O takomto synergickom efekte, kde spolupôsobenie a súčinnosť jednotlivých zložiek vytvára novú, zmenenú a zosilenú kvalitu celku, píše i Canetti.⁹⁴

V našich úvahách sme sa dostali až sem. Nepochybne sa nám podarilo aspoň čiastočne osvetliť fenomén nás, poukázaním na ich určité časti. Netvrdíme, a ani tvrdiť nemôžeme, že táto naša úvaha či koncepcia je lepšia či dokonalejšia, než dajaká druhá, alebo že má viac predností ako chýb, no je určite postačujúca z toho pohľadu, z akého sme chceli na problematiku davu poukázať.⁹⁵

---

⁹² Práve toto je príklad "davovej nákazy", ktorá sa šíri v mase od človeka k človeku vďaka akémusi silnému energetickému prepojeniu.

⁹³ CARTER, A.: Omyly bohů, Liberec: Dialog, 1996, s. 35-36

⁹⁴ "Masový utěk, v protikladu k panice, čerpá energii ze své soudržnosti. Dokud se prchající masa nenechá ničím rozptýlit, dokud setrvává ve své nepřetržitosti jako mohutná řeka, která se nevětví, dotud je i strach, který ji žene, snesitelný. Masový utěk, jakmile se jednou dostal do pohybu, sa vyznačuje jakýmsi druhem opojení: je to opojení ze společného pohybu." Zdroj: CANETTI, E.: *Masa a moc*, c. d., s. 100-101

⁹⁵ Poznanie ľudí sa neprestajne zvyšuje, ich pochopenie a vhl'ad do podstaty vecí je stále hlbší. Možno sa časom ukážu lepšie spôsoby prístupu k analýzam nás. Azda. Chcelo by to minimálne komplexnejší výskum na tomto poli a jeho prepojenie s najnovšími vedeckými objavmi súčasnosti (napríklad teórie torzných polí vo fyzike). Veď aj Le Bonove "duše národov", ktoré boli neskôr ako špekulatívne tak kritizované a vedou (materialistickou vedeckou epistémou v nej) empiricky vyvracané, dnes opäť získavajú svoj význam a začíname ich nanovo chápať; teraz však už na vyššej úrovni. Ako to napokon všetko dopadne, ukáže len čas.

3 MANIPULÁCIE V SÚČASNOSTI

Predchádzajúca kapitola nám pomohla nazrieť na podstatu davov a davového správania. Ako sa ukázalo, v dave človek prechádza radikálnou vnútornou zmenou a prestáva byť tým, kým bol, než sa stal súčasťou davu. Zmeny sú nielen v myslení a cítení, ale aj v samotnom správaní sa, čo je vlastne priame premietnutie vedomia človeka navonok, a to v danom okamihu.

Ak má dôjsť k manipulácii ľudí nejakou ideou – a je jedno akou – musia byť títo ľudia súčasťou davu, čiže musia vykazovať určité spoločné davové správanie. A nemusí tu ísť o dav narýchlo vzniknutý, dav so silnou afektivitou (úrovňou pocitov) a slabým logickým uvažovaním. Práve naopak. Teraz nám pôjde úplne o iný dav, o výrazne pokojnejší a trvalejší. Ten dav, ktorý sme spomenuli už pri J. Ortegovi a ktorého určité spoločné kvality vykazuje aj Canettiho "pomalá masa"⁹⁶. Tento dav môžeme pokojne nazvať *globálnym davom*. V súčasnosti, v dobe globálneho davu, sú priestor a možnosti manipulovania oveľa väčšie než v minulosti. O to väčší tlak pôsobí na človeka, aby sa vedel a dokázal postaviť proti týmto novým formám manipulácie. Ako k nim dochádza, si ukážeme neskôr. Teraz upriamime pozornosť na to, v akých oblastiach sa primárne využívajú. Ako inde, tak aj tu, použijeme šablónu trojnásobného členenia, aby sa nám lepšie ozrejmila hierarchia rôznych úrovní manipulačných myšlienok a oblastí spoločenského diania, v ktorých pôsobia.

Manipulácie prebiehajú na úrovniach:

1. Ideológie,
2. Politiky,
3. Ekonomiky.

Treba však dodať, že toto delenie nemá striktné hranice, kde by jedno skončilo a druhé začalo. Funguje tu niečo ako *fraktál*, vnorený systém, kde sa časť celku zrkadlí v samotnom celku a naopak. Vzniká tak štruktúra, v ktorej má každá z týchto úrovní v sebe obsiahnuté opäť všetky tieto úrovne v malom. Svoju ideológiu má politika (formy politických systémov), ale i ekonomika (riadená, liberálna). Rovnako bez politiky ako nástroja presadzovania danej ideológie sa nezaobíde žiadna ideologická, politická či ekonomická jednotka. Ekonomika plní zas všade úlohu materiálnej základne, ktorá zabezpečuje samotné podmienky realizácie

---

⁹⁶ K pomalejšej mase Canetti priradzuje najmä náboženskú masu. Tá je stabilná, nepodlieha veľkým výkyvom a neponáhľa sa, pretože jej cieľ je príliš vzdialený. Zdroj: CANETTI, E.: *Masa a moc*, c.d., s. 84-86

príslušnej myšlienky. Na konkrétnych príkladoch si teraz ukážeme tieto jednotlivé oblasti manipulovania.

3.1 Ideologické manipulácie

V súčasnosti sa ideológie vo svojej primárnej, náboženskej forme v Západnom svete nedržia – čo sa týka vplyvu – na popredných miestach. Tie zaujímajú politické a hospodársko-ekonomické elity, ktoré si vlastnou ideológiou zdôvodňujú svoje konanie, a tým ho legitimizujú. Taký silný vplyv, aký má ideológia v súčasnom arabskom svete (islamské náboženstvo) mala v Európe *Rímska cirkev* v stredoveku. Nástupom materialistického myslenia, spôsobeného výrazným vedecko-technickým pokrokom v 18. a 19. storočí, začínajú dominovať poznatky a racionalita na úkor viery v čosi nadzmyslové. Cirkev začína strácať argumenty a tým i silu a vplyv, na ktorých dlhodobo stála. Už nestačí len *veriť*, treba už aj *vedieť*. A tam, kde je vedenie, kde sú reálne poznatky o javoch, ktoré doposiaľ boli doménou len viery, tam prestáva mať táto viera svoje miesto. Jej funkcia akéhosi *mostu* – preklenovať dva brehy medzi ľudskou nevedomosťou pochopiť určité deje a samotnou príčinou vzniku týchto dejov – je výrazne znížená vedeckými poznatkami, ktoré dokážu existenciu daných javov dôkladne vysvetliť.

Cirkvi sú subjekty, pohybujúce sa i v politickej sfére, a tak sa stávajú predmetom politickej analýzy. Rovnako sa vo svojom priestore správajú politicky, vrátane spôsobov manipulácií, ktorých sa taktiež vôbec nestráňa. Tieto ich manipulácie sú nazývané **ideologickou indoktrináciou** a sú považované za formu kolektívneho správania. Jedná sa o spoločenský nátlak, ktorý využíva rozličné spôsoby a prostriedky manipulovania. Z nich najmarkantnejšie sú *viera* a *strach*.

Viera je maximálne prítomná práve v tomto najvyššom, ideologickom článku. Náboženstvá pracujú vo sfére, ktorá je najviac transcendentná a vzdialená našej "hmotnej realite". Operuje sa tu s takými abstraktnými termínmi, ako: *Boh, spása, očistec, vykúpenie, pokánie...* atd. Tieto výrazy, ale i mnohé ďalšie, by sa dali veľmi dobre špecifikovať a následne pochopiť, keby boli vopred vložené do určitého rámca, ktorý by jasne definoval jednotlivé pojmy a ich rôzne aspekty. Termín ako "kresťanská morálka" nakoniec vôbec nemusí byť ničím, čo by patrilo iba kresťanstvu, ale dá sa chápať ako *univerzálny princíp*, ktorý je blízky všetkým náboženstvám či dokonca každému spoločenskému a ľudskému správaniu. Takto účelovo sa cez rôzne výrazy a dogmy programujú veriaci, ktorí neraz ani len nechápu, čo ten-ktorý pojem má vo svojej podstate vystihovať. "Nasledovať evanjelium"

môže znamenať ako ochotu a snahu žiť svoj život v zmysle určitých pravidiel *kresťanskej morálky* (viď vyššie), tak aj žiť, správať sa, či dokonca myslieť a uvažovať na základe cirkevných výkladov a upresnení textov evanjelií. To, že sa napokon vôbec nemusí jednáť o tú istú vec, nemusíme azda ani pripomínať.⁹⁷

Zaujímavým aspektom náboženského manipulovania je rozširovanie **strachu** medzi veriacimi. Báť sa *pekla* či *očistca* sa už neboja azda ani samotní náboženský hodnostári. Stredoveká interpretácia pekla je súčasnosti oveľa vzdialenejšia ako kedykoľvek predtým. Tu nestačí len argumentácia a odvolávanie sa na authority (ktoré napokon rovnako čerpajú z toho istého zdroja tradície). Authority, ako určité typy vodcov,⁹⁸ sú vhodné a dokonca potrebné pri aplikovaní morálno-etických zásad a hodnôt do života, a to na základe vlastného nasledovaniahodného príkladu (ktorý však, bohužiaľ, mnohokrát nedosahuje ani len celospoločenského priemeru), avšak ak sa takéto authority uchylujú k nabádaniu k slepej viere⁹⁹ a k zastrašovaniu infantilnými inferiálnymi predstavami pekla, nielen že si nezaslúžia úctu a oddanosť svojich stúpenčov, ale patrí im oprávnené priznanie spoluzodpovednosti za úpadok ich náboženského systému.

Urobiť z ľudí akési *náboženské stádo* je preto primárnou snahou cirkevných hodnostárov všetkých náboženstiev a vo všetkých časoch (ak nebudeme brať do úvahy opačnú, metafyzickú stránku náboženstva), ako o tom píše aj E. Canetti: "To, čo si prejímajú náboženstvá, není masa, nýbrž naopak poslušné *stádo*. Je obvyklé nahlížet na věřící jako na ovečky a chválit je za jejich poslušnost. Věřící se zcela zříkají tendence k rychlému růstu, podstatné pro masu. Spokojují se s dočasnou fikcí rovnosti všech věřících, která se ale nikdy neuplatňuje příliš přísně, s určitým nahuštěním, udržovaným v umírněných mezích, a s vyhraněným směrem."¹⁰⁰

Dôležitým aspektom ideologického manipulovania – najmä v súčasnej dobe, keď samotné náboženstvá už nemajú dostatočnú mocenskú silu a vplyv¹⁰¹ – sú spôsoby inštitucionálneho prenikania ich štruktúr do štruktúr politiky.

---

⁹⁷ Cirkevné dogmy, staré mnohé storočia a vôbec neprispôsobené dnešnej dobe, sú ľuďom predkladané ako "absolútne a nespochybniteľné pravdy", o ktorých sa nepremýšľa a ktorým sa iba verí. Takýto prístup bol poplatný stredoveku a ľuďom v ňom žijúcich, z ktorých väčšina nevedela ani len čítať a text Biblie aj s jej výkladmi musela tak nechať na kňazov. Dnešný vzdelaný a úplne iných súvislostí si vedomý človek však nielen že rozmýšľa a sám hľadá vysvetlenie na mnohé filozofické a svetonázorové otázky, ale oprávnené sa aj pýta na podstatu rôznych rozporov a nezrovnalostí, ktoré v cirkevnom učení nachádza a ktoré mu "vykladači učenia" neraz nie sú schopní poskytnúť.

⁹⁸ Viď S. Freud a jeho *umelé masy* (armáda a cirkev) v Prílohe C.

⁹⁹ A to iba na základe tradície!

¹⁰⁰ CANETTI, E.: *Masa a moc*, c. d., s. 67

¹⁰¹ Myslíme tým najmä katolícke náboženstvo v Európe. Islám v arabských krajinách dominuje.

Na Slovensku (ale aj inde) je prioritnou oblasťou **vzdelávanie**, ktoré pripravuje pre budúcnosť mladých ľudí nielen po stránke odbornej a vzdelanostnej, ale i po stránke mravnej a etickej. Práve tu vidia ideologické organizácie veľký priestor pre vlastné aktivity a šancu podchytiť pre svoj systém do budúcnosti čo najviac ľudí. Ako je známe, najlepšie podlieha rôznym sugesciám a manipulačným technikám práve mladý človek.¹⁰²

Keď vo volebnom období 1998 - 2002 vo vláde M. Dzurindu sedel vo funkcii ministra školstva kandidát za SDL Milan Ftáčnik, rozvíril veľmi živú spoločenskú diskusiu. Sám ako aktívny praktik jogy a cvičení s ňou súvisiacich, navrhoval, aby sa joga mohla vyučovať na školách v rámci telesnej výchovy. Ako je známe, cvičenie jogy má nepopierateľný pozitívny vplyv na fyzické i psychické zdravie človeka¹⁰³ a udržiava jeho organizmus v dokonalej harmónii; čiže návrh ministra Ftáčnika sa v tomto smere mohol brať naozaj kladne. Väčšinová reakcia bola však diametrálne odlišná. Proti tomu sa ostro postavilo najmä konzervatívne KDH a problém sa tým nadmieru spolitizoval. Stranou nezostala ani katolícka cirkev. Ústami biskupa R. Baláža sa ozvala aj *Slovenská biskupská konferencia* a vyzvala na rázne kroky proti tomuto Ftáčnikovmu návrhu. Za samotným fyzickým cvičením jogy videli prenikanie cudzieho, hinduistického náboženstva na naše územie a tým pádom možné oslabenie svojich pozícií na tomto poli. Tak, ako je svet rozdelený geopoliticky podľa vplyvu rôznych záujmov¹⁰⁴, rovnaké záujmy na šírenie svojho vplyvu majú aj náboženstvá. Ak bude mať cirkev aj naďalej v určitých politických štruktúrach a politických stranách takúto silnú

---

¹⁰² Prienik teologicky vzdelaných profesorov do *Akreditačnej komisie SR* môže mať výrazný vplyv nie iba na to, či dajaká škola (fakulta, odbor) dostane akreditáciu alebo nie, ale aj na to, či si ju vôbec dokáže udržať a za akých odborných podmienok. Aké spoločenské opodstatnenie má existencia samotnej *Katolíckej univerzity v Ružomberku*, keď na viacerých univerzitách a vysokých školách existujú študijné odbory teológie, ktoré svojou kapacitou dostatočne pokrývajú dopyt po tejto odbornosti, to necháme na individuálne posúdenie každého. Dôležitú úlohu v oblasti vzdelávania a informovanosti majú i verejnoprávne inštitúcie. V Slovenskej televízii existujúca *Redakcia náboženského vysielania* však nie je svojmu názvu dostatočne verná. Pod pojmom "náboženstvo" je tu takmer výhradne chápané kresťanstvo, a to s výraznou doménou katolicizmu. Aj keď je Slovensko naozaj najmä "kresťanskou krajinou", pomer náboženských relácií nezodpovedá pomeru kresťanského vierovyznania k vierovyznaniam ostatným. Za posledné roky sme nezaznamenali ani jediná reláciu z tejto redakcie STV, ktorá by sa dôkladne zaoberala napríklad moslimskou komunitou na Slovensku a jej náboženskými aktivitami, či aktivitami rôznych humanitných a voľnomyšlienkárskeho združení, ktoré uprednostňujú pre svoj svetonázor pohľad ateistický. Z tohto hľadiska by bolo určite objektívnejšie a poctivejšie, keby sa príslušná redakcia premenovala na *Redakciu kresťanského vysielania*, alebo začala konečne dôsledne v praxi dodržiavať zmysel a podstatu svojho pomenovania a dala adekvátny priestor aj iným druhom ne-/kresťanských vierovyznaní.

¹⁰³ Ohľadom tejto problematiky vid': VOTAVA, J. (a kol.): *Jóga očima lékařů*. Praha: Avicenum, 1988, a iné.

¹⁰⁴ Najmarkantnejšie bolo takéto politické rozdelenie, a to na krajiny "Východného bloku" a krajiny "Západu", badať počas tzv. Studenej vojny. Československo sa pomoci od Západu počas okupácie vojskami Varšavskej zmluvy v roku 1968 nedočkalo práve pre to, že sa nachádzalo vo sfére vplyvu Sovietskeho zväzu.

oporu,¹⁰⁵ postavenej mešity na našom území či cvičenia jogy na našich školách sa určite tak skoro nedočkáme.

3.2 Politické manipulácie

Nepochybne najznámejšou oblasťou, v ktorej sa dlhodobo uplatňuje manipulácia v tých najrozmanitejších podobách, je **politika**. Ani tu však tento vplyv nebýva vždy iba čisto politický; dochádza tu k výrazným prienikom ako z oblasti ideologickej (vplyv cirkví), tak z oblasti ekonomickej (rôzne lobistické skupiny). Pred parlamentnými voľbami zvykne silnieť aktivita najmä Katolíckej cirkvi, keď sa občania-veriaci prakticky denne stretávajú v kázniach s myšlienkami a výrokmi typu: ... treba sa držať svojich duchovných koreňov..., ... musíme podporovať kresťanskú morálku a slušnosť v politike..., ... nedať možnosť tým, ktorí neuznávajú a relativizujú to, čo je tu prítomné už dvetisíc rokov..., ... cyrilometodská tradícia, ktorá je našou istotou, nám poskytuje všetko, čo na Slovensku potrebujeme... a podobne. Okrem toho, že nám musí byť úplne jasné, že takáto rétorika vždy pomáha zvyšovať predvolebné preferencie takmer výlučne KDĽ, treba tu poukázať aj na fakt samotných manipulatívnych fráz, ktorými je masírované vedomie každého veriaceho. Strana, ktorá si dá do názvu "katolícka" si týmto krokom nesprivatizovala a nekúpila si výhradné práva ku každému voličovi, ktorý sa hlási ku kresťanskému (katolíckemu) náboženstvu. Tých je na Slovensku viac než 80%,¹⁰⁶ a toto percento žiadna "kresťanská" či iná politická strana vo voľbách nedosiahla. Rovnaké je to s názvom "slovenská", čo neznamena, že by ju mali či museli voliť všetci občania slovenskej národnosti. A pomenovanie "demokratická, demokratické" je nemenej marketingové a zavádzajúce. Každá strana, ktorá existuje, musí byť vo svojej podstate demokratická. Ak by demokratická nebola, bola by protiústavná a okamžite by bola postavená mimo zákon a zrušená. Hra so slovíčkami, názvami a pózami zohráva v technikách manipulácie nemalú rolu.

Ak sa vrátíme napr. k spomínanému odvolávaniu sa na "cyrilo-metodské tradície", na Slovensku ich máme dokonca zakotvené v základnom zákone – v *Ústave SR*,¹⁰⁷ v jej

---

¹⁰⁵ Napriek v ústave zaručeným právam na slobodu myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery. Vid': *Ústava Slovenskej republiky*, čl. 24.

¹⁰⁶ Pri poslednom sčítaní obyvateľov, domov a bytov v r. 2001 sa z celkového počtu obyvateľov Slovenska 5.379.455 ľudí prihlásilo ku kresťanstvu (k štyrom hlavným kresťanským cirkvám: Rímskokatolíckej, ECAV, Gréckokatolíckej a Pravoslávnej) 4.351.172 ľudí, čo predstavuje cca 80,88%. Zdroj: *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2009*. Bratislava: Veda, 2009, s. 207

¹⁰⁷ "... v zmysle cyrilo-metodského duchovného dedičstva a historického odkazu Veľkej Moravy..." In: *Ústava Slovenskej republiky*, Bratislava: Iris, 2001, s. 3

preambule. Tradícia je nepochybne veľmi dôležitý aspekt zdieľania určitej idey, či už v niektorej organizácii, v štáte, v inštitúcii alebo v inom spoločenskom systéme. No musí kontinuálne trvať určitú dlhšiu dobu. O akú tradíciu sa tu jedná? Z akej oblasti k nám Cyril (Konštantín) a Metod prišli? Nepochybne išlo o oblasť (Solún) s tradíciou *Východnej cirkvi*, napriek tomu sa Slovensko hlási k *Cirkvi západnej, Rímskej!* Rovnako písali určitým písmom, ktoré by sa tiež dalo považovať za jedného z nositeľov tradície. My však týmto písmom nepíšeme už veľmi dlhú dobu! *Prínos a tradícia* sú dve rozdielne veci, aj keď to len pomerne málo ľudí do dôsledkov rozlišuje. Nepochybne mal príchod a následné pôsobenie Cyrila a Metoda na naše územie ďalekosiahly náboženský, duchovný, kultúrny či etický *prínos*, no nemožno to považovať za záležitosť *tradície*.

Keď sa zameriame na samotnú politiku, práve tu pri analýze manipulačných techník nastáva otázka **propagandy**. Ako sme naznačili už vyššie, propagandu¹⁰⁸ – v jej negatívnom aspekte – do popredia vyzdvihla totalitná ideológia nacistického Nemecka. Jej korene však v čase siahajú o čosi hlbšie a sú späté najmä s ekonomickou a hospodárskou propagandou v USA.¹⁰⁹

Propaganda, podľa toho, akými prostriedkami pracuje a akú úroveň manipulácie dosahuje, sa zvykne deliť na tzv. *bielu, šedú a čiernu propagandu*. Dá sa povedať, že "intenzita svetla" v propagande reflektuje pomer pravdivých a nepravdivých informácií v nej obsiahnutých.

Biela propaganda je najbližšia k tej prvotnej propagande, ktorou to všetko začalo a ktorá znamenala prakticky iba informovanosť o určitých veciach. Miera pravdivosti a objektivity je v nej najvyššia. Informácie, ktoré obsahuje, vychádzajú z reálnej situácie a nie sú manipulované či inak menené. Môže sa tu vyskytnúť výraznejší podiel preháňania a zveličovania, spojený s väčšou mierou emocionality a pátosu pri predávaní danej informácie, no nedá sa o nej povedať, že je nepravdivá. Ak dajaká politická strana o sebe tvrdí, že je v určitej oblasti najlepšou a najschopnejšou stranou spomedzi ostatných a má na daný problém to najvhodnejšie riešenie, môže to byť pravda, ale len za predpokladu

---

¹⁰⁸ Pri propagande sa jedná "o proces kontroly informácií, riadenia verejnej mienky a predpisovanie vzorov správania. Propaganda je zámerný a systematický pokus stvárať chápanie, manipulovať zmýšľaním a bezprostredným správaním s úmyslom dosiahnuť reakcie, ktoré budú zhodné so zámermi propagátora." Zdroj: ŠTENSOVÁ, A. – PČOLINSKÝ, V.: *Marketing v politike*. Bratislava: Ekonóm, 2005, s. 87

¹⁰⁹ "Historicky prvé využitie propagandy v prospech americkej vlády sa datuje do roku 1916. V prezidentských voľbách vyhral Woodrow Wilson na základe svojho prísneho antivojnového volebného programu, ktorý razil pod cleimom *Mier bez víťazstva*. O niekoľko týždňov umožnil vznik *Komisie pre informovanú verejnosť*, známej aj pod označením 'Creel Kommissioin'. V krátkodobom horizonte sa jej podarilo zmeniť národ pacifistov na histerickú masu hurá patriotov, ktorá odobrila zámer USA vstúpiť do prvej svetovej vojny." Zdroj: HEGLASOVÁ, M.: *Noam Chomsky – Nelojálny Američan*. In: GOLD MAN, február 2008, s. 35

dodržania presne určených podmienok a vývodov, z ktorých strana pri tomto tvrdení vychádzala. Nakoľko však potrebné vývody občan väčšinou nepozná, tvrdenie politickej strany nemôže z hľadiska pravdivosti objektívne ohodnotiť a je tak pre neho irelevantné. Toto jej vyhlásenie môže maximálne tak vziať na vedomie a viac s ním nepracovať.

Jedným z významných nástrojov, používaných v politickej komunikácii, je *populizmus*, ktorý by sme mohli zaradiť práve do kategórie bielej propagandy. Populista je manipulátor, ktorý majstrovsky ovláda prevládajúce spoločenské tendencie a nálady k tomu, aby si vybojoval na politickej scéne lepšie postavenie a mal tak do ďalšieho obdobia výhodnejšiu pozíciu (napr. pred parlamentnými voľbami sa politici a politické strany uchylujú k zvýšenej miere populizmu). Keďže populista neparticipuje na politickej moci a nenesie za svoje rozhodnutia žiadnu zodpovednosť, môže sľubovať úplne čokoľvek, čo občanovi vidí na očiach¹¹⁰. Populista hovorí, čo chce *populus*¹¹¹ počuť a *populus* je za to populistovi vďačný; čo neraz dokazuje počas volebného aktu. Ako zdôrazňujú aj niektorí autori (Štensová – Pčolinský, 2005), populista sa pasuje do pozície akéhosi "zástupcu ľudu", čo môže hrať a neraz aj zohráva za použitia tých správnych marketingových techník výrazný úspech. "Pre populizmus je dôležitá jednoduchosť a priamosť v komunikácii. Populista navrhuje v zásade jednoduché riešenia, ktoré 'systematicky ignoruje vláda'. Presadzuje zvrchovanosť ľudu a priame formy demokratického rozhodovania, ktoré sú prezentované ako súčasť liečby chorej spoločnosti. Formálne sa organizuje do nízkoinstitucionalizovaných hnutí s personalizovaným vodcom. Marketingový úspech populistov nepriamo úmerne závisí od schopnosti štandardných strán eliminovať politický priestor populistov. ... Citová väzba na populistického lídra je dôležitejšia než racionálne zhodnotenie ponúkaných politík."¹¹²

Šedá propaganda stojí presne na polceste medzi pravdou a lžou. Neklame, no nehovorí ani pravdu. Pracuje s neúplnými informáciami, preháňa, zjednodušuje, niečo bagatelizuje, niečo iné zveličuje. Uchyluje sa k polopravdám, ktoré prezentuje ako pravdy. Vysloví *A*, *B* iba naznačí a *C* nevysloví vôbec. I keď je nejaká informácia pravdivá, ale nie je úplná a je vytrhnutá z kontextu, je zbytočné sa dohadovať, či je pravdou alebo nepravdou. Ak ju aj nazveme pravdou, musíme dodať, že je pravdou pokrivenou. A takáto "pravda" je manipulatívna, pravdivo neobjasňuje situáciu a neinformuje objektívne. Priestor šedej

---

¹¹⁰ "Populismus jako politický postoj znamená především odvolání se k 'lidu', většinou proti elitě, často také proti outsiderům a cizincům. Může nabývat různých forem." Zdroj: MILLER, D. (ed.): *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 368

¹¹¹ *Populus* (z latinčiny) = ľud; "*Vox populus, vox Dei!*" = "Hlas ľudu, hlas boží!"

¹¹² ŠTENSOVÁ, A. – PČOLINSKÝ, V.: *Marketing v politike*. c. d., s. 89

propagandy je nejlepší na to, aby sa v ňom mohli manipulátori maximálne realizovať a zdokonaľovať svoje metódy: *neklamaj, no zároveň nepovedaj pravdu*.

Reklama v obchodnom a spotrebiteľskom priemysle, ekonomike a obchode sa dá považovať za takýto typ propagandy. Pri predaji tovaru a výrobkov sa zavádza a skresľuje, aby spotrebiteľ prehliadol zápory a všimol si iba klady ponúkaných komodít. V politickom boji sú rovnakým typom "tovaru" tzv. *marketingové politické strany*, ktoré za výraznej podpory médií obsadia v parlamentných voľbách nezanedbateľné pozície, avšak hneď ako im táto mediálna podpora skončí – nakoľko u nich absentuje progresívny volebný program, ktorý by upútal voliča, hlavná víza smerovania štátu do budúcnosti, či také politické osobnosti, ktoré by mohli byť aspoň akou-takou zárukou napredovania strany – podpora zdola im radikálne končí, preferencie sa prepádajú a strana sa väčšinou druhý krát do parlamentu už nedostáva. Takéto strany boli napríklad *SOP* (volebné obdobie 1998 - 2002), *ANO* (2002 - 2006), či v tomto období sa vzťahujúca a na nasledujúce parlamentné voľby (jún 2010) sa pripravujúca strana *SaS*. Zaujímavým fenoménom na našej politickej scéne sú strany tzv. "odídenčov", čiže osôb, ktoré sa za nejakých okolností nezhodli so svojou "materskou" stranou, odišli z nej a založili si vlastnú stranu. Takéto strany väčšinou rovnako nemajú veľmi dlhé trvanie a postupne zanikajú, väčšinou fúziou s dajakou väčšou politickou stranou, ktorá im je programovo najbližšia a ochotná ich vziať "pod vlastné krídla". Tieto strany, keďže stávali takmer výhradne na osobe ich lídra (čiže na jeho pociťovaní o vlastnej nenahraditeľnosti v politickom priestore, ktorý nechcel ešte tak rýchlo opustiť), zanikali skoro tak rýchlo, ako sa im podarilo vzniknúť. Jedná sa napr. o strany *HZD* Ivana Gašparoviča (do konca tohto roku ohlásila svoj zánik), odídeného z *HZDS*, alebo *Slobodné fórum* Ivana Šimka¹¹³, odídeného z *SDKÚ*. V dnešnej dobe sa na voľby pripravuje strana *Aliancia za Európu národov* Milana Urbániho, odídeného z *HZDS*, či strana *Most-Híd* Bélu Bugára, odídeného z *SMK*.

Pri **čiernej propagande** ide hlavne o účelové zavádzanie, o úplné prekrúcanie faktov a roznášanie dezinformácií. Jej dôležitou funkciou je zvrátiť daný nepriaznivý stav za každú cenu a účinnými manipulatívnymi technikami si okolnosti nakloniť na svoju stranu. K prostriedkom čiernej propagandy sa pristupuje v tých zlomových situáciách, keď je bezpodmienečne nutné napr. radikálne zmeniť verejnú mienku občanov, alebo vzbudiť

---

¹¹³ Ivan Šimko bol zakladajúcim členom KDĽ. Pripája sa k Mikulášovi Dzurindovi a k jeho projektu SDK. Keď sa SDK mení na SDKÚ, Šimko definitívne odchádza z KDĽ a stáva sa členom SDKÚ. Po nezhodách s Dzurindom odchádza spolu so Zuzanou Martinákovou a ďalšími členmi z SDKÚ a zakladá Slobodné fórum. Po neúspešných stranických voľbách, keď je na post predsedu strany zvolená Z. Martináková, Šimko odchádza aj zo SF a časom si zakladá stranu Misia 21. Keď sa tá svojimi preferenciami dlhodobo pohybuje hlboko pod 5% zvoliteľnosti, Šimko končí aj s touto stranou a po takmer 12 rokoch sa opäť vracia do svojho materského KDĽ. Ivan Šimko tak predstavuje vzácný a ukážkový príklad "politického chameleóna" v našej politike.

v národe mohutné emócie a výbušné nálady, ktoré na jednej strane odpútajú pozornosť od dôležitejších vecí, na druhú stranu vyburcujú ľudí z letargického a pesimistického stavu k väčšej aktivite. Nemenej dôležitým aspektom jej dodatočné odobrenie a legitimizácia demosom určitých nepopulárnych a diskutabilných krokov vládnucich špičiek.

Keď sa svojho času (po 11. septembri 2001) hľadali všetky možné dôkazy k tomu, aby bol Irak usvedčený z podpory teroristov (organizácie Al-Kaidá) a vývinu zbraní hromadného ničenia na svojom území, vystúpili USA v Bezpečnostnej rade OSN a ústami vtedajšieho ministra zahraničných vecí Colina Powella informovali o tom, aké nebezpečenstvo hrozí svetu od diktatúry Saddáma Husajna. Boli predstavené "dôkazy" o prebiehajúcich vojenských aktivitách Iraku, družicové zábery áut, prevážajúce údajné komponenty k výrobe zbraní, boli rovnako zverejnené špiónážne informácie, ktoré zneli takmer nezpochybniteľne a ktoré dramaticky poukazovali na aktuálnosť riešenia "Irackého problému". Aj keď tieto podklady USA v BR-OSN dostatočne nezavážili a prispeli len k tomu, aby sa pristúpilo k ešte intenzívnejším diplomatickým rokovaniam s Irakom, Spojené štáty napokon vyvinuli vlastnú iniciatívu a Irak, ako "veľkú teroristickú hrozbu", aj so svojimi spojencami napadli. Do dnešného dňa (r. 2010) sa žiadne zbrane hromadného ničenia v Iraku nenašli. Toto zlyhanie (či účelový postup) nebolo nikdy interpretované ako zlyhanie, ale ako opodstatnená akcia s nespochybniteľným "preventívnym účelom". Niektoré spravodajské informácie, ktoré mali prispieť k rozhodnutiu napadnúť Irak, boli účelovo vykonštruované a pozmenené, iné zas zamlčané. Čo *skutočne* za tým bolo, to sa začínalo postupne odkrývať len po postupne a čiastočne. Jedným z tých, ktorý do tejto veci doniesol viac svetla a nebál sa nahlas vysloviť to, čo si všetci iba taktne šuškali, bol aj americký uznávaný finančník a republikán Alan Greenspan. Tlač jeho slová stručne tlmočila takto: "Tvrdenia Bieleho domu, že za vpádom do Iraku nestáli záujmy o takzvané čierne zlato, dostali vážny úder od jednej z najuznávanejších postáv amerických novodobých dejín. 'Som prekvapený, že je politicky nevhodné priznať to, čo všetci vedia: iracká vojna je výrazne o ropu,' napísal Alan Greenspan v dlho očakávaných pamätiach... Greenspan, ktorý šéfoval centrálnej banke takmer dve desaťročia, poznamenal, že chápe, že Saddám Husajn predstavoval bezpečnostné riziko pre obchod s ropou na Blízkom východe... Prezident USA George Bush sa nikdy s takýmto výkladom invázie nestotožnil a vojnu odôvodňoval snahou odstrániť Saddámov režim, ktorý bol podľa neho vážnou hrozbou v podobe vývoja zbraní hromadného ničenia."¹¹⁴

---

¹¹⁴ čap: *Greenspan: Irak bol dosť o ropu*. In: Pravda, 17. september 2007, s. 8

Vo všeobecnosti môžeme povedať, že propaganda je úspešná vtedy, keď cieľ propagandy (občan, volič, sociálna skupina...) začne na základe nej myslieť, správať sa, cítiť a konať presne tak, ako to naplánovali tí, ktorí propagandu iniciovali, alebo tí, ktorí si jej iniciovanie objednali.

3.3 Ekonomické manipulácie

Pod pojmom "ekonomika" tu nemyslíme iba *ekonomiku*, ako je chápaná vo všeobecnosti, ale akékoľvek aktivity v spoločnosti, ktorých cieľom je čo najväčší (alebo aspoň nejaký) finančný a ekonomický zisk, na dosiahnutie ktorého sú vynakladané všetky možné prostriedky. Môže sa jednať o banky a iné finančné domy, obchodné spoločnosti, zábavný priemysel, nadnárodné monopoly, farmaceutické, zbrojárske a potravinárske koncerny, lobistické skupiny, ktoré tieto koncerny tlačia do popredia... a mnohí ďalší. Jednoducho, ako je pri ideológii hlavným záujmom šírenie svojej centrálnej ideí do čo najširšieho priestoru a na čo najviac ľudí, a ako je pri politike hlavným záujmom získanie čo najväčšej politickej moci a z nej vychádzajúceho vplyvu na politickej scéne, tak je pri ekonomike hlavným záujmom čo najväčší finančný zisk a čo najvýhodnejšie ekonomické postavenie na trhu.

Ako príklad tejto oblasti si vyberme *farmaceutický priemysel*, ktorého celosvetové zisky sa pohybujú popri obchodu so zbraňami, drogami a prostitúciou na popredných priečkach a neustále vzrastajú.

Je dobré na úvod povedať, že ako všade, tak i tu, sa manipulovanie zakladá výrazne na šírení takmer výhradne negatívnych emócií ako sú neistota, strach a obava, čiže emócií, ktoré na človeka útočia najmä vo chvíľach, keď sa bojí o svoje zdravie či život. Najskôr účelovo vyvolajú strach a následne sa ho snažia upokojiť presne vybranými frázami o tom, ako práve ten ich zdravotný prípravok ich dokáže vyliečiť a zbaviť rizika daného zdravotného ochorenia. Skutočne ukázkový príklad:

"Po štyridsiatke sa váš zrak začína zhoršovať a neskôr môžete oň prísť úplne. Dá sa s tým však niečo robiť. Doplnok výživy (názov)..."¹¹⁵

Tento až primitívne jednoduchý reklamný slogan, ktorý sme tu ako príklad uviedli, má však svojich oveľa dokonalejších bratov. Sú nimi – najmä posledné roky – mohutné kampane, presvedčajúce nás o nevyhnutnosti a opodstatnenosti *očkovania* proti akýmkoľvek chorobám

---

¹¹⁵ *Reklama*. In: Rádio Slovensko, 17. 12. 2009, 11:55 hod.

a vírusom. Z priemyslu s očkovacími látkami a vakcínami plynú farmaceutickým spoločnostiam tie najväčšie zisky. Preto je pochopiteľná ich snaha presvedčiť nás o údajnej rizikivosti života bez vakcín a očkovaní. Za najväčšiu hrozbu sa v súčasnosti považuje tzv. *prasacia chrípka*, ktorá uzrela svetlo sveta skutočne len nedávno, v roku 2009 v Mexiku.

Jedná sa o vírus H1N1 (chrípka typu A), ktorý údajne zmutoval z vírusu niekdajšej *vtácej chrípky* za prispenia prasacích génov. Už táto informácia je i pre neodborníka vo virológii zarážajúca a vidí v nej – pravdepodobne oprávnene – takú zhodu náhod, ktorej niekto úmyselne pomohol. Je všeobecne známe, že pri súčasnom vedeckom poznaní (genetika) a nových technológiách v zdravotníctve, nie je vôbec žiaden problém vyšľachtit' taký druh vírusu, na aký si len spomenieme.

Treba však povedať, že okrem mohutnej zdravotníckej propagandy farmaceutických fabriek v prospech očkovania, sa rovnako iniciovala mohutná informačná kampaň, ktorá naopak nabádala k striedmosti v uvažovaní a k nepodľahnutiu panike, účelovo neprestajne živenej médiami. Ľudia mohli i sekundárne badať nie príliš silnú opodstatnenosť zaočkovať sa, a to tým, že vysokí štátni predstavitelia a ich blízky v mnohých krajinách nie len že sa s očkovaním príliš neponáhľali, ale sa ho dokonca verejne zriekli. Tejto nemilej a nepochybné zbytočnej procedúry boli ušetrené dokonca aj deti amerického prezidenta Baracka Obamu.¹¹⁶ Pragmatický politik a mnohokrát oprávnený skeptik, český prezident Václav Klaus i v tejto veci neurobil výnimku. Jasne sa postavil proti manipulačným taktikám a silu či nebezpečnosť prasacej chrípky verejne spochybnil. Rovnako odmietol, ako vrchný veliteľ Armády ČR, povinné očkovanie jej vojakov proti tejto chrípke.¹¹⁷ Aj keď sa slovenský minister zdravotníctva Richard Raši dal dobrovoľne a pred médiami zaočkovať, aby rozptýlil pochybnosti občanov ohľadom účinnosti či možnej zdravotnej závadnosti vakcíny, dlhodobo najpopulárnejší slovenský politik a premiér Róbert Fico bol však opačného názoru a dokonca sa "na plné ústa" vyjadril, že za touto panikou ohľadom očkovania stoja farmaceutické koncerny s ich túžbami po obrovských ziskoch.¹¹⁸ Takémuto zdôvodneniu od tak vysoko postaveného politika nemusíme vari už ani nič dodávať.

---

¹¹⁶ "... Šéf Bieleho domu cez víkend vyhlásil na území USA kvôli nastajúcim prípadom (prasacej chrípky) výnimočný stav. Ide o preventívne opatrenie, vďaka ktorému majú zdravotníci ľahšie zvládnuť narastajúci počet prípadov. Centrum pre kontrolu chorôb navyše odporučilo, aby všetky deti vo veku od 6 mesiacov do 18 rokov dostali preventívne očkovanie. Ibaže dcéry amerického prezidenta Baracka Obamu Malia (11) a Natasha (8) protilátky napriek tomu nedostanú. Oficiálne to potvrdil aj tlačový sekretár Bieleho domu Robert Gibbs." (Zdroj: ijk: *Obamove dcéry budú bez očkovania*. In: Plus 1 Deň, 27.10.2009, s. 19) Je na zváženie, na základe čoho sa tu pri takomto "výnimočnom stave" evidentne pracuje s "dvojitým metrom"!

¹¹⁷ *Televizní noviny*. In: TV NOVA, 27.1.2010, 19:30 hod.

¹¹⁸ *Televízne noviny*. In: STV 1, 24.2.2010, 19:30 hod.

O tom, že manipulácia s genetikou vírusov je známa vec, svedčia aj známe polemiky okolo vírusu HIV, ktorý spôsobuje ochorenie AIDS. Že sa aj v tomto prípade jedná o umelý vírus vyrobený v laboratóriách, o tom bolo a je presvedčených mnoho známych špecialistov. Profesor prírodovedy na Humboldtovej univerzite Dr. Segal svojho času tvrdil, že AIDS bol vyvinutý ako biologická zbraň, a to skrížením vírusu *maedi-visna*, ktorý napáda ovce, a vírusu *HL 23*, spôsobujúceho u ľudí opuchy lymfatických žliaz.¹¹⁹ Tvrdenie, že vírus HIV bol prenesený z opice na človeka niekde v Západnej Afrike a stade roznesený po celom svete, malo hneď od začiatku výrazné trhliny. Keď človek žil po boku opíc tisíce rokov bez výraznejších problémov, prečo by takéto problémy mali začať práve teraz? A na dôvažok, takýmto radikálnym spôsobom? Jeden veľavravný axióm tvrdí: *Ak príroda sama nestačí, treba jej pomôcť*. Je to určite na zamyslenie.¹²⁰

Ako sme hore uviedli, vznik prasacej chrípky a následný mediálny *boom* mal s najväčšou pravdepodobnosťou viesť k tomu, aby sa vyvolaním celosvetovej paniky a strachu docielilo zvýšenej miery očkovania proti tejto chorobe, čím by došlo k enormným ziskom farmaceutických koncernov. Je tu až príliš vidno zištný úmysel.¹²¹

Americký lekár Dr. Robert Strecker, zástanca umelého pôvodu HIV, tvrdí, že "infekce AIDS v Africe, která bude... znamenat velkoplošné vyhlazení obyvatelstva (první příznaky jsou už teď nepřehlédnutelné), nemohla vzniknout v jednom bodě, ale byla mezi obyvatele doslova zanesena hromadním očkováním. ... právě v těch oblastech, které jsou nejvíce sužovány virem AIDS, prováděla Světová organizace pro zdraví WHO v sedmdesátých letech hromadné očkování proti neštovicím."¹²²

Ako vidno, očkovanie nemusí mať iba účel obohatenia sa pre organizácie, ktoré ho na ľuďoch vykonávajú. Môže slúžiť aj ako nosič pre úplne niečo iné, oveľa horšie a priam

---

¹¹⁹ FARKAS, V.: *Tajné spolky a spiknuti*. Praha: Slovanský dům, 2001, s. 58

¹²⁰ "... geny viru HIV sa nevyskytujú ani u opice, ani u človeka. Pokiaľ by sa smíchala genetický materiál ze šimpanzů, goril a jiných opic s genem homo sapiens, virus HIV by se nezískal." Zdroj: FARKAS, V.: *Tajné spolky a spiknuti*. c. d., s. 61

¹²¹ Avšak, aký skutočný zmysel by malo iniciovanie vzniku takého agresívneho a takmer 100%ne smrtiaceho vírusu, akým je HIV? Dôležité je uvedomiť si, že tento vírus sa prenáša sexuálnym stykom a krvou, napr. pri transfúziách s nakazenými krvnými konzervami, či zle dezinfikovanými ihlami. Čiže, prenos klasickým spôsobom (vzduchom), akým sa šíri i spomínaná prasacia chrípka, u vírusu HIV nie je možný. Našťastie. Inak by bola pravdepodobne ohrozená celá ľudská populácia. AIDS teda postihuje najmä najchudobnejšie krajiny Tretieho sveta, a ďalej prostitútky, homosexuálov a rôznych iných neprispôsobivých jedincov, akými sú najčastejšie narkomani. Jedná sa tak o ľudí, ktorí sa nachádzajú na kultúrnom, ekonomickom a spoločenskom rebríčku na tých najspodnejších priečkach a na ktorých nahliada "horných desaťtisíc" väčšinou s tým najväčším opovrhovaním.

¹²² FARKAS, V.: *Tajné spolky a spiknuti*, c. d., s. 62

démonickejšie, čo na nás skryté pôsobí a my nemáme možnosť sa pred tým žiadnym spôsobom brániť.¹²³

Podvedomý strach niektorých ľudí teda nepramení iba z nedôveryhodnosti k očkovacím vakcínam, ale najmä z nepríjemného pocitu z toho, že si nechajú do tela dopraviť niečo cudzie, neprirodzené¹²⁴, čo tam za normálnych okolností nemá čo robiť.¹²⁵ Slová pracovníka ministerstva obrany USA Douglasa Feitha, ktoré vyslovil v roku 1986 pred americkým Stálym výborom pre informácie, vyznievajú až nechutne realisticky. Vyslovil sa v tom zmysle, že "technika vývoje 'drog podľa návrhu designéru' nyní umožní výrobu na míru šitých umělých virů, které budou selektivně napadat specifické geny jasně definovaných skupin obyvatelstva. Lepší biologická zbraň neexistuje. Poslední bílá vláda Jižní Afriky přiznala ve výpovědích před Komisí pravdy, že sa zajímala o vývoj a kúpi takové 'genetické etnobomby', která by znamenala (konečné) řešení problému s obyvatelstvem tmavé pleti. Věda však tehdy nebyla ještě tak dalako."¹²⁶

Človeku musia nevyhnutne po chrbte prebehnúť zimomriavky, keď si uvedomí, aké ďalekosiahle následky môžu mať takéto aktivity, najmä ak sa náhodou vymknú spod kontroly. No aj keď nie, s humanitou to má pramálo čo spoločného. Môžeme sa veľmi rýchlo dožiť doby, keď preľudnenosť v krajinách Tretieho sveta, eliminácia možného mocenského problému v Číne, či riešenie Rómskej otázky na Slovensku prebehne skutočne neľudským spôsobom. No na takéto naše obavy nám objektívne a pravdivo neodpovie žiaden farmaceutický koncern.

---

¹²³ Rovnako vznik ochorení na AIDS u bieleho obyvateľstva v USA sa najskôr začal medzi mladými homosexuálmi. "V roce 1978 se objevil v New Yorku, v roce 1980 v San Franciscu. ... jde přesně o ty oblasti, v nichž probíhal výskum očkování proti hepatitidě B. V roce 1978 bylo v New Yorku očkováno přes tisíc homosexuálů. O dva měsíce později přišla první oficiální diagnóza případu AIDS. V roce 1981 onemocnělo AIDS 25-50% očkovaných homosexuálů." Zdroj: FARKAS, V.: *Tajné spolky a spiknutí*, c. d., s. 62-63

¹²⁴ Už samotná podstata očkovania je minimálne spochybniteľná. Na jednej strane vravíme, že nie sme vôbec odolní a nemáme v tele silný obranný mechanizmus (imunitu), na druhej strane samotným očkovaním túto imunitu ešte viac ubíjame a nedávame jej možnosť prejaviť sa. Čím viac sa očkuje, tým je – paradoxne – viac chorých. Nepriama úmera, z ktorej profitujú monopoly i lekári.

¹²⁵ Ak sa dá očkovanie zneužiť aj takýmto spôsobom – a predpokladajme, že áno – potom nás na tomto poli nečaká príliš ružová budúcnosť, pri ktorej nebude mať nikto istotu, či sa mu alebo jeho blízkym do tela nedostane vďaka očkovaniu alebo inému sofistikovanejmu spôsobu dajaký cudzí deštrukčný element s fatálnymi následkami.

¹²⁶ FARKAS, V.: *Tajné spolky a spiknutí*, c. d., s. 60

4 ELITY

4.1 Charakteristika elít

Či sa už budeme pozerat' smerom do minulosti alebo na súčasný stav, veľmi rýchlo zistíme, že ako celá spoločnosť, tak jej jednotlivé oblasti a segmenty sú členené podľa hierarchických úrovní. Všade sa nachádzajú ľudia, ktorí – okrem toho, že ich spája ich spoločný záujem – líšia sa medzi sebou v hĺbke prieniku do tejto spoločnej oblasti. Práve v takomto hierarchickom členení silno pôsobí dynamika čísla 2, sila protikladov, polarita vzťahov: tí hore a tí dole, vládnucci a ovládaní, manipulátori a manipulovaní, informovaní a neinformovaní, elity a masy... V žiadnej oblasti nie je možné, aby boli všetci zainteresovaní presne na rovnakej úrovni. Preto sú tí, ktorí stoja najvyššie, nazývaní *elitami*.

Elity by sme mohli definovať rôznymi spôsobmi, zamerajúc sa na ich rôzne aspekty, no vo všeobecnosti môžeme súhlasiť s nasledujúcou definíciou: "Vládnuccu elitu tvoria privilegované najvyššie sociálne vrstvy, disponujúce atribútom moci a vplyvom, bohatstvom a prestížou, ktoré sústredili vo svojich rukách najdôležitejšie riadiace posty vo veľkých korporáciách, politických, štátnych inštitúciách a v armáde."¹²⁷

Elitami sa v minulosti zaoberali najmä *Vilfredo Pareto* a *Gaetano Mosca*, ktorí vytvorili tzv. **klasickú teóriu elít** ako určitú kritiku demokracie a rozdelenia moci v tej dobe. Keďže sa demokracia chápe ako "vláda ľudu", avšak vždy a všade vládla iba úzka skupina ľudí – elita, spochybňovali priamu demokraciu ako niečo fiktívne a reálne neexistujúce.

Vilfredo Pareto (1848-1923) bol talianskym ekonómom a politickým sociológom. Pristupoval k elitám ako k vládnucim špičkám v spoločnosti, k tým najschopnejším ľuďom v nej. Je známy svojou **teóriou cirkulácie elít**. Keďže sú vždy na vrchole elity, po odstúpení jedných na ich miesto okamžite nastupujú ďalšie, a tak sa to neprestajne opakuje. Elity si s elitami "podávajú kľučky". "Každá elita, podľa jeho názoru, časom upadá, stráca mobilitu, dynamiku, pôvodné vlastnosti a ako uzavretá skupina degraduje. Sociálna rovnováha si vyžaduje, aby sa do vládnucej elity neustále koptovali osoby neelitárskeho pôvodu s *elitárskymi vlastnosťami* a odstraňovali osoby s neelitárskymi vlastnosťami. Ale to sa nedeje, pretože vládnuce elity si chránia svoje privilégia, usilujú sa ich odovzdať dedičom."¹²⁸

---

¹²⁷ KONČAL, V. – BALITSKIY, A.: *Politológia*, Bratislava: Slovenská technická univerzita, 2004, s. 39

¹²⁸ KONČAL, V. – BALITSKIY, A.: *Politológia*, c. d., s. 38

Pareto rozlišuje vo svojom modeli spoločnosti *nižšiu vrstvu*, ktorou je obyčajný ľud, neelita, a *vyššiu vrstvu*, ktorou sú elity, ďalej sa deliace na *vládnuce* a *nevládnuce*. Vládnuce elity sa podieľajú na politickej moci a rozdeľujú si svoj vplyv, čo musia následne po ideologickej stránke legitimizovať. Tieto procesy nazýva Pareto *derivácie*.¹²⁹

Taliany politiký sociológ *Gaetano Mosca* (1858-1941) vyslovil názor, že "politika je sféra boja dvoch protikladných strán: vládnuce menšiny (elity) a podriadené väčšiny (ľudové masy). Definoval elitu ako *triedu, ktorá vládne*, alebo ako skupinu ľudí, ktorí vykonávajú všetky politické funkcie a majú monopol na moc, zatiaľ čo druhá skupina je zložená z tých, koho riadi a kontroluje."¹³⁰

K týmto dvom "klasickým elitárom" by sme mohli priradiť ešte jedného. Je ním nemeckým politológ a sociológ *Robert Michels* (1876-1936). Analyzovaním nemeckej sociálnej demokracie vybadal určitú spoločenskú tendenciu, ktorú nazval **železným zákonom oligarchie**. Michels "prišiel k záveru o nemožnosti priamej demokracii, priamej vlády nás. Na splnenie záujmov, prijatie a realizáciu rozhodnutí sú potrebné osobitné organizácie (strany, odbory a pod.). Fungovanie organizácií prebieha podľa osobitých zákonov. Rozvoj každej inštitúcie je spojený s formovaním hierarchie a osobitnej vládnucej vrstvy. Časom si táto vrstva monopolizuje moc, odtrhne sa od nás a zmení sa na oligarchiu, ktorá sa stará iba o udržanie svojho postavenia."¹³¹

Problematikou elít sa v neskorších obdobiach zaoberali aj ďalší autori, ktorých už neradíme k zástupcom *klasickej teórie elít*. Sú nimi napr. Harold Lasswell, Charles Wright Mills, Joseph A. Schumpeter, Robert Dahl, Anthony Giddens, Giovanni Sartori, či predstavitelia tzv. *paradigmy novej elity*, ako Michael Burton, John Higley alebo Richard Gunther. Každý z nich sa pozeral na elity z trochu iného, svojského pohľadu. My sa však zameriame bližšie iba na jedného, na toho, ktorý svojou sociologickou koncepciou mocenských elít získal celosvetové uznanie. Charles Wright Mills.

4.2 Americké elity Ch. W. Millsa

Charles Wright Mills¹³² (1916 – 1962), predstaviteľ sociálneho konfliktualizmu, patrí medzi popredných amerických sociológov. Do popredia sa dostal viacerými svojimi dielami, medzi ktorými nepochybne kraluje **Mocenská elita** (vyd. Orbis, Praha 1966). Azda jej

¹²⁹ LYSÝ, J.: *Úvod do politickej ved*, Bratislava: OZ Sociálna práca, 2004, s. 25

¹³⁰ KONČAL, V. – BALITSKIY, A.: *Politológia*, c. d., s. 38-39

¹³¹ KONČAL, V. – BALITSKIY, A.: *Politológia*, c. d., s. 39

¹³² Fotografiu ChWM vid' na obr. 13 v Prílohe A.

hlavným nedostatkom – z pohľadu Európana – (aj keď sa o nedostatok vlastne ani nejedná) je, že sa v nej Mills zaoberá takmer výlučne iba americkými reáliami, pričom všeobecný trend a vývoj berie len okrajovo. Napriek tomuto faktu je kniha napísaná pútavo, podrobne a fundovane.

Aj keď má v nej svoj priestor vyčlenený finančná elita, spoločenská elita (celebrity) či elita ekonomická a hospodárska (magnáti korporácií), hlavné gro v nej zastáva – môžeme povedať – "elita sily", predstavovaná zástupcami vojenských a ozbrojených síl. Tie najmä v posledných niekoľkých desaťročiach začali v americkej spoločnosti výrazne dominovať a predierať sa čoraz viac do popredia. Avšak, napriek tomuto faktu, svoju výraznú rolu hrajú i ďalšie dva typy elít (politická a ekonomická elita), ktoré – podľa Millsa – s tou vojenskou umne spolupracujú a existujú tak v akejsi "symbióze elít". Táto symbióza dáva vzniknúť niečomu, čo je *light-motívom* celej knihy a nositeľkou jej názvu – dáva vzniknúť mocenskej elite. Práve jej budeme teraz venovať svoju pozornosť.

Ch. W. Mills pomenúva a bližšie charakterizuje *štyri vývojové obdobia*, ktoré má za sebou americká mocenská elita:

1/ **Prvé obdobie** (od americkej revolúcie až k prezidentovi Johnovi Adamsovi) bolo obdobím s ešte nevykryštalizovanými elitami, ktoré by sa kvalitatívne od seba odlišovali: to, čo neskôr vytváralo politickú, vojenskú i hospodársku elitu, bolo v tej dobe jednotné. Inštitúcie neboli od seba striktné oddelené a navzájom sa dopĺňali. Rovnako ich vrcholní predstavitelia a príslušníci vyšších vrstiev boli viac všestranne zameraní a voľne sa mohli preskupovať medzi jednotlivými systémami. "Dôležitou okolnosťou v týchto raných dobách je, že spoločenský život, hospodárske inštitúcie, branná moc a politický ráz tvorili jednotu a že mužové, ktorí zaujímali vysoce významné postavenie politické, ovládli rovněž klíčové pozice v národním hospodárství a se svými rodinami patřili k oněm váženým osobnostem, které tvořili kokální společnost. Toto první období je význačné hlavně tím, že vládnou mužové, kteří za svůj status nevděčí jedině své politické pozici – třebaže jejich politická činnost má velký význam a prestiž politiků je vysoký."¹³³

2/ **Druhé obdobie** (začiatky 19. storočia) prišlo postupnej kryštalizácii "čohosi", čo neskôr vyústilo do vzniku prvých a stabilných štruktúr elít. Vtedy to však boli len akési skupiny, na ktorých čelách stáli ich vodcovia, snažiaci sa vytvoriť určité elitárske zoskupenia. Neboli však ešte dostatočne kompaktní a stáli. Šlo im viac o vyšší spoločenský status ako

---

¹³³ MILLS, Ch. W.: *Mocenská elita*, Praha, Orbis, 1966, s. 325

o väčšiu reálnu moc. "Neexistovala skupina ľudí, ktorá by ovládala centralizované mocenské prostriedky, neexistovala malá klika, ktorá by řídila ekonomické, tím méně politické záležitosti."¹³⁴

3/ Ďalšie, **trete obdobia** vymedzuje Mills rokom 1866 (vtedajšie voľby do Kongresu), cez rok 1886 (štrnásty doplnok ústavy začal chrániť Korporácie), až po rok 1918, čiže po koniec 1. svetovej vojny. Začínajú tu v nebváľej miere dominovať korporácie, čím sa upevňuje ich moc v štáte. Prevládajú tak hospodárske elity, ktoré sa vykryštalizovali z čelných predstaviteľov korporácií. Vojenské elity majú vtedy ešte pomerne slabé postavenie a sú podriadené elitám politickým. A nad nimi kralujú elity hospodárske so svojimi silnými hospodársko-ekonomickými pákami. "Skutečnosť, že vlády jednotlivých štátů i vláda federálna byly výrazně omezeny v své moci vládnout, znamenala, že samy byly ovládaný finančně silnými zájmovými skupinami. Jejich moc byla rozptýlená a neorganizovaná, zatímco moc průmyslových a peněžných korporací byla koncentrovaná a navzájem propojená."¹³⁵

4/ **Štvrté obdobia** – pomenované ako *New Deal* – sa nesie v znamení vzostupu najmä politických elit. Neboli to už riaditelia hospodárskych korporácií, ktorí sa kvôli svojim ešte vyšším ziskom aktívne zapájali do politického diania – boli to *politici samotní*, ktorí politiku utvárali. Do popredia sa začínajú dostávať otázky sociálneho charakteru, ktoré reformujú dovtedajšie postavenie nižších tried. Medzi hospodárskymi a politickými elitami nastáva výrazná rovnováha. "... třicátá léta jsou údobím *politickým*: moc podnikatelské složky nebyla odstraněna, ale bojovalo se o ni a byla doplněna mocí jiných složek; stala se významnou mocí uvnitř mocenské struktury, kterou vedli politikové, a nikoli hospodářští nebo vojenští činitelé, kteří se stali politiky."¹³⁶

V súčasnej dobe sme – podľa Millsa – v **piatom období**, ktoré je charakteristické výrazným nástupom vojenských elit. Ich záujmy dominujú nad záujmami elit politických, ktoré si ich následne musia prakticky "vziať za svoje". V tomto období, ktoré sa začalo po 2. svetovej vojne, vzrastá vojenský priemysel a militarizácia. Hospodárske elity sa tomuto trendu rovnako museli prispôbiť – vojnové hospodárstvo začína nadobúdať trvalý charakter. Vzniká silná hospodársko-vojenská symbióza. "Americký kapitalizmus je teď z velké části vojenským kapitalizmem a nejdůležitější vztah kapitálově silných korporací ke státu spočívá na zájmové shodě mezi vojenskými pohlaváry a korporáčními magnáty,

---

¹³⁴ Tamže, s. 326

¹³⁵ Tamže, s. 327

¹³⁶ Tamže, s. 328

diktovanými potrebami vojska a korporáci. ... Nikoli politikové, ale vysocí správni funkcionári korporáci zasedajú s vojenskými činiteli a pripravujú plány na organizaci válečného úsilí."¹³⁷

Na tejto Millsovej štruktúre (amerických) mocenských elít a ich vývojových obdobiach sme si povedali aspoň tie najhlavnejšie informácie. Spomenuli sme len niekoľko základných vývodov, ktoré nám poslúžili k tomu, aby sme si vytvorili prvotný obraz o spoločnosti a v nej vytvorených vyšších vrstvách – elitách. Práve stade totiž vychádzajú nitky ich záujmov, ktoré sú neskôr – kvôli potrebe ich dôkladného maskovania a utajenia pred verejnosťou – zaobalené rôznymi informačnými mimikrami a sofistickou manipuláciou. Vyplýva to zo samotnej povahy elít, že okrem toho, že nechcú byť príliš vidieť a byť tak dobre čitateľné, nerady si medzi seba púšťajú niekoho cudzieho "zvonku", ktorý by im ešte navyše nevedel a nedokázal priniesť adekvátny a obojstranný prospech.

Mills k tomu uvádza: "... mocenská elita tak docela 'nevyplula na povrch'. Není zahalena v tajemství, třebaže její činnost není zveřejňována. Elita jako taková není organizovaná, třebaže se její členové navzájem znají, zdánlivě zcela přirozeně spolupracují a jsou členy mnoha stejných organizací. Není na ní nic spikleneckého, třebaže její rozhodnutí často nejsou zveřejňována a při svých operacích používá spíše manipulací než otevřeného postupu."¹³⁸

4.3 Klasifikácia elít

Ku klasifikácii elít môžeme pristupovať z rozličných hľadísk. Násilné "škatuľkovanie" by však nemalo byť bezúčelné, ale malo by poukázat' na určité špecifiká a šablóny, na základe ktorých k spomínanej klasifikácii pristupujeme. Jedným z možných hľadísk nazerania na druhy elít je priestorový aspekt, ktorý nám čo-to napovie o rozmiestnení elít na určitom území. Na základe tohto aspektu R. Tóth rozlišuje:

- celospoločenské elity
- regionálne elity
- miestne elity
- etnické elity
- rasové elity

---

¹³⁷ Tamže, s. 331

¹³⁸ Tamže, s. 351

- globalizované elity.¹³⁹

My však v tomto členení vidíme ešte ďalšiu sub-úroveň, a to na základe duálnych, kvantitatívno-kvalitatívnych súvzťažností.

Ku *kvantitatívnej stránke* členenia patria elity, ukotvené k určitému priestoru, presne v zmysle názvu tejto klasifikácie. Sú nimi miestne, regionálne, celospoločenské a globalizované¹⁴⁰ elity. Z politického hľadiska sú tieto elity nositeľmi politickej moci s rôznou úrovňou vplyvu: od miestnych a regionálnych politikov (štátna správa, samospráva), cez štátne politické elity (zákonodarná a výkonná moc v štáte), až po globálnych politických hráčov (politickí predstavitelia svetových veľmocí). Z ekonomického hľadiska sú to ako subjekty miestneho charakteru (drobní živnostníci a podnikatelia), tak aj celosvetové, nadnárodné koncerny.

Ku *kvalitatívnej stránke* klasifikácie priestorových elít patria etnické a rasové (a mohli by sme dodať aj národné či národnostné) elity. Aj keď sa tieto etniká a rasy nachádzajú väčšinou na dajakom konkrétnom území (ich pôvodné "domovské" územie, národný štát), môžu sa priestorovo pohybovať úplne všade, držať v rukách akúkoľvek veľkú politickú moc, či spravovať neobmedzené množstvo finančného kapitálu, a napriek tomu stále zostanú kvalitatívne príslušníkmi svojej rasy (etnika), z ktorej vzišli a k elite ktorej patria.

Ďalšiu klasifikáciu elít vytvoril A. Giddens (1974), ktorý za základný predpoklad získania elitárskeho postavenia považuje *vzdelanie*. Elity rozdeľuje na *štyri kategórie*:

1. *uniformná elita*: úzko sformovaná jednotka, vyznačujúca sa uzavretým systémom regulácie,
2. *elita establishmentu*: dosadená, resp. menovaná elita s nízkou úrovňou integrácie,
3. *solidárna elita*: pomerná otvorenosť pri regrutácii, v rámci jednej politickej jednotky a
4. *abstraktná elita* s otvoreným modelom regrutácie s nízkou úrovňou integrácie elitných skupín v pluralitných politických systémoch.¹⁴¹

R. Tóth v citovanom diele rozdeľuje elity ešte aj *na základe určitých konkrétnych sfér pôsobenia a ich profesného zamerania*, a to na: vojenské, mocenské, pozičné, duchovné, kultúrne, intelektuálne, profesné a morálne elity.¹⁴²

¹³⁹ TÓTH, R.: *Elity v spoločnosti*, Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, 2007, s. 43

¹⁴⁰ *Globalizované elity* Tóth nazýva aj *elitami mimopriestorovými* (c. d., s. 47). Aj keď sa u nich jedná o priestorový aspekt, nakoľko sú to globálne elity a vyskytujú sa tak všade, je irelevantné spájať ich s akýmkoľvek konkrétnym priestorom (z toho hľadiska *mimopriestorové*).

¹⁴¹ SOPÓCI, J. (a kol.): *Slovensko v deväťdesiatych rokoch*, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2003, s. 10

Ak by sme mali prikročiť k *vlastnému* členeniu elít, rozdelili by sme ich (na základe trojčlennosti) na *tri skupiny*:

1. ideologické elity,
2. politické elity a
3. ekonomické elity.

Ideologické elity môžeme ešte rozdeliť na *inštitucionálne* a *neinštitucionálne*.

K *inštitucionálnym ideologickým elitám* patria také, ktoré stoja na čele určitých inštitúcií či organizovaných skupín. Začleňujú sa tak do hierarchického systému s rôznou úrovňou a silou držania moci na daných postoch. Sú nimi náboženský predstavitelia, členovia cirkví, ideologických skupín a prúdov, nositelia všeobecne prijímaných myšlienok a historických dogiem. Na svoje posty mohli byť buď dosadení či zvolení, alebo dospeli k nim postupným stúpaním po rebríčku v danej hierarchickej štruktúre. Ich vnútorné (morálne) kvality vôbec nemusia zodpovedať úrovni, ktorú ako elita zastávajú.

Neinštitucionálne ideologické elity disponujú *prirodzenou* autoritou, preto by sme ich mohli nazvať aj elitami *prirodzenými*. Môžu pochádzať z rôznych spoločenských prostredí: z náboženského, kultúrneho, umeleckého, politického, intelektuálneho, vedeckého... Majú výraznú mienkotvornú silu, nakoľko ich vnútorné kvality sú totožné s kvalitami života, aký žijú. Práve tieto elity sú *skutočnými* duchovnými a morálnymi elitami.

Politické elity sú elitami sily a dynamiky. Do ich kompetencie patrí riadenie a usmerňovanie spoločenského a politického diania. Disponujú veľkou (politickou) mocou. Patria sem nielen mocenské a politické špičky, ale aj elity vojenské, ktoré sú považované za akýchsi vykonávateľov vôle politickej elity.¹⁴³ Za určitých podmienok sa sem môžu zaradiť aj také subjekty ekonomického sektora, ktoré majú cez rôzne lobistické skupiny prístup k výraznému politickému vplyvu a dokážu ho aj adekvátne využiť.

Ekonomické elity držia v rukách všetok kapitál a spolu s politickými elitami výrazne rozhodujú o jeho prerozdelení. K tejto elite môžeme priradiť predstaviteľov a majiteľov obrovských koncernov a globálnych, nadnárodných spoločností. Patrí sem rovnako aj trieda TOP menežerov, finančníkov a bankárov. Z hospodárskeho sektora tu hrajú dominantnú úlohu odvetvia ako vojenský a zbrojársky priemysel, tak aj farmaceutický priemysel, či

---

¹⁴² TÓTH, R.: *Elity v spoločnosti*, c. d., s. 31

¹⁴³ V určitej dobe či v určitom priestore to však môže byť aj inak, pričom sila vplyvu vojenských elít bude prevyšovať silu vplyvu elít politických. Viď k tomu: Ch. W. Mills "*Mocenská elita*".

priemysel s informačnými technológiami, energetický priemysel a priemysel zábavný (šoubiznis). Nezanedbateľné ekonomické elity sa nachádzajú aj vo sfére *vedy*. Sú nimi jednotlivci a členovia súkromných spoločností, pracujúcich na tajných projektoch pre vojenský priemysel alebo na výskume kozmických technológií.

4.4 Skryté záujmy v pozadí

V tejto kapitole sme sa zatiaľ pozerali na elity ako na niečo, čo je navonok zjavné a čo je možné považovať za reálny fakt: rôzne segmenty spoločnosti jednoducho rozdeľujú ľudí podľa úrovne na *elitu* a *neelitu*. Na elitu však môžeme pozeráť ešte aj z ďalšieho hľadiska, ako na elitu *viditeľnú* a elitu *skrytú*. Predchádzajúci text nás oboznámil vo všeobecnosti najmä s elitou viditeľnou. Tá sa nám javí ako pomerne nestála, nakoľko podlieha z dôvodu svojej "viditeľnosti" rôznym turbulenciám a jej väčšinou v centre záujmu. Takouto viditeľnou elitou sú politické špičky v jednotlivých štátoch, ktoré sú elitami len počas svojho "aktívneho elitárskeho obdobia", keď ako zástupcovia ľudu sedia v poslaneckých či vládnych kreslách a podieľajú sa na politickej moci. Ak sa po ďalších voľbách sociálna atmosféra a politická konštelácia z nej vyplývajúca podstatne zmenia, politickí predstavitelia elít, ktorí doposiaľ vládli, sa nemusia dostať ani len do parlamentu a ako jednotlivci, prípadne aj celé politické strany, neraz nenávratne upadnú do zabudnutia.¹⁴⁴

Sú však ľudia, patriaci k tzv. *skrytým elitám*, ktorí sa netúžia za každú cenu zviditeľňovať (skôr naopak) a nebažia po politickej moci ako jej nositelia. Než moc je pre nich dôležitejší vplyv, ktorý majú na to, aby dokázali spomínanú politickú moc k svojmu prospechu výhodne prerozdeliť a riadiť jej toky. Tieto elity nepotrebujú byť a *nemôžu* byť odkázané na vôľu či z vôľu *plebsu*, obyčajných voličov, rozhodujúcich o ich ne-/existencii. Sú však odkázané navzájom samé na seba, všemožne sa podporujú a obojstranne výhodnými kontraktmi si upevňujú svoje elitárske postavenie. Môžu prechádzať svojimi aktivitami z jedného odvetvia do druhého¹⁴⁵, alebo utužovať svoje priateľstvá v rôznych správnych a dozorných radách svetových koncernov. Takto si vytvárajú informačné prepojenia a siete kontaktov, kde sa každý s každým pozná.

---

¹⁴⁴ Vid' strany "na jedno použitie" či "marketingových" politikov, napr. aj zo slovenskej politickej scény.

¹⁴⁵ Ako o tom píše aj Ch. W. Mills (*Mocenská elita*), keď poukazuje na to, že predeľ medzi politickými, vojenskými a ekonomickými elitami môže byť pre niektorých jednotlivcov veľmi plynulý.

Presne v tomto zmysle sa vyjadril aj investičný *boss*, jedna z najvplyvnejších osobností sveta financií, generálny riaditeľ a predseda správnej rady *Blackstone Group*¹⁴⁶ Stephen Schwartzman.¹⁴⁷

Každé dianie má svoju príčinnosť. Ak ju nepoznáme či nenachádzame, neznamená to, že nie je, ale iba to, že nám je zatiaľ neznáma. Ak určitý spoločenský posun, ktorý nevyhnutne nastal ľudským pričinením, nevieme vysvetliť klasickým nazeraním, čiže z pozície *viditeľných* elit a ich vplyvu na chod vecí, s najväčšou pravdepodobnosťou za tým stojí zásah *skrytých* elit, ktoré si neprajú, aby z tohto ich počínania bolo čokoľvek vidno. Takéto zdôvodnenia sa zvyknú nazývať **konšpiračné teórie**. Veľkým nedostatkom týchto konšpiračných teórií (KT) je fakt, že *všetko dokážu vysvetliť, no nič nevedia dokázať*. To je však – na druhú stranu – ich samotnou podstatou, pretože ak by dajaká teória prišla s konečným vysvetlením a dôkazmi svojho tvrdenia, nebola by už konšpiračnou. Aj keď majú KT pre nás len pomerne malú výpovednú hodnotu, dokážu inšpirovať a veľa naznačiť (čo sa neskôr môže ukázať ako správny predpoklad) a treba s nimi rátať aspoň ako s faktom ich existencie, čiže brať ich na vedomie.

Elity, vedomé si svojej príslušnosti k elitám, sa vždy združovali do rôznych spolkov a klubov, čo ich následne – ako určitá spätná väzba – utvrdzovalo v ich elitárstve. Tak sa navzájom spoznávali nielen "pracovne", spoluprácou medzi svojimi spoločnosťami a firmami, ktoré vlastnia či spravujú, ale aj "súkromne", na pôde týchto elitných klubov. Tie sa nachádzali na rôznych miestach a združovali rôzne elity: obchodné, politické, vojenské, finančné, či intelektuálne. Aj špičkové univerzity majú svoje elitné, vnútorné spolky. Do jedného z nich počas štúdia patril aj spomínaný S. Schwartzman: "Schwartzman je absolventem elitní Yaleovy univerzity, kde byl podobně jako oba prezidenti Bushové členem tajného spolku Skull and Bones¹⁴⁸ (Lebka a hnáty)."¹⁴⁹

---

¹⁴⁶ *Blackstone Group* je obchodná skupina, pod ktorú patrí množstvo holdingov z najrôznejších hospodárskych a ekonomických prostredí. Má rovnako veľké množstvo obchodných partnerov neraz veľmi zvučných mien (AT&T, Sony). Do konca roku 2006 bola celková hodnota všetkých transakcií tejto spoločnosti vyššia než 191 miliárd dolárov. (Zdroj: ROTHKOPF, D.: *Supertřída*. Praha: Beta, 2009, s. 66-67)

¹⁴⁷ "‘Svět je strašně malý,’ prohlásil Schwartzman během našeho oběda. ‘Téměř v kterékoli oblasti, v níž podnikám anebo ve které my v Blackstonu hodláme podnikat, nakonec zjistíte, že na celém světě existuje nějakých dvacet, třicet, snad padesát lidí, kteří průmysl nebo sektor udržují v chodu.’ Zmínil se o tom, že síť jeho obchodního podnikání sa rozširuje prostredníctvom sítí, ktoré zakladá díky svému působení ve správných radách uměleckých institucí. Nachází tam četné příležitosti k setkání a k navázání nových známostí s jinými podobně zaměřenými příslušníky elity, protože špičkoví umělci jsou mezi sebou propojeni úplně stejně jako špičky obchodního světa." (Zdroj: ROTHKOPF, D.: *Supertřída*. c. d., s. 65)

¹⁴⁸ Pre podrobnejšie informácie o spolku *Skull and Bones* viď: ROBBINSONOVÁ, A.: *Tajemství hrobky (Lebka a kosti, elity a skryté cesty k moci*. Praha: Mladá fronta, 2007.

¹⁴⁹ ROTHKOPF, D.: *Supertřída*. c. d., s. 67

Ďalší klub svetových špičiek je známy ako skupina *Bilderberg*. Sú to ľudia, ktorí majú v rukách páky politického, ekonomického i vedeckého (najmä v oblasti informačných technológií) diania a svojim vzájomným spolupôsobením dokážu nasmerovať celosvetový vývin udalostí želaným smerom.¹⁵⁰

Do akej miery má skupina *Bilderberg* (či akákoľvek iná elitárska skupina spájaná s tzv. konšpiračnými teóriami) naozaj svoju silu a skutočné možnosti vplyvania na svetové dianie a do akej miery je to záležitosťou iba teórií a špekulácií, nechávame na posúdenie každého jednotlivca. Nech je to tak či tak, zarážajúci na tom by bol už len ten samotný fakt, že ak by takéto skupiny reálne existovali a pôsobili – a my nemáme dôvod o tom pochybovať – potom by ich dosah a vplyv bol naozaj enormný.

Akékoľvek elity, či už viac alebo menej skryté, dôkladne využívajú svoje postavenie a rôznymi mechanizmami a postupmi (napr. za pomoci manipulácií) upevňujú svoj status. A čím vyššie postavenie, tým väčšia motivácia si ho udržať, prípadne aj zlepšiť. Aké sú možnosti v tejto veci a čo všetko to obnáša, si naznačíme v nasledujúcej kapitole, zameranej práve na techniky manipulácií.

---

¹⁵⁰ "Členové Bilderbergu sa spravidla stretávajú jednou ročne. Vyjimku predstavujú roky 1955 a 1957, kedy sa sešli dvakrát, a rok 1976, během něhož nedošlo k ani jedné poradě. Mítingy se konají v nejluxusnějších místech světa a jejich tématem bývají diskuse o světové politice. Každý si asi dovede představit, že závěry jednání mají obrovský vliv, i když nejsou nikde oficiálně prezentovány." Zdroj: RÉTYI, A. von: *Neviditelná moc tajných společenství*. Liberec: Dialog, 2007, s. 40

5 TECHNIKY MANIPULÁCIE ALEBO NÁVOD NA POUŽITIE DAVU

Keď sa s dostatočným nadhľadom pozrieme na to, čo manipuláciu vlastne sú a kde všade sa nachádzajú, dôjdeme k pomerne nepríjemnému zisteniu: manipulácie ako určitá forma a súčasť sociálnej komunikácie sa nachádzajú úplne všade. Na čokoľvek zameriame svoju pozornosť, nachádzame manipulácie v tej či onej forme, v takej či onakej intenzite. Človek je manipulovaný, je však i manipulátorom zároveň. Svojim konaním, správaním, komunikáciou, slovami a gestami, celým súborom našich prejavov, tým všetkým manipulujeme ostatných. Či už chceme získať dajaké výhody v súkromí alebo v zamestnaní, zlepšiť si svoju pozíciu v sociálnej štruktúre, alebo len niekoho upútať, zvýšiť si sebavedomie, či upevniť vlastný pocit dôležitosti, využívame pri tom – úmyselne či neúmyselne – všetky možné prostriedky.

Ak sa jedná len o takéto pomerne banálne formy manipulácií a ziskov z nich vyplývajúcich, je to ešte spoločensky a mravne akceptovateľné (najmä ak to prebieha viac-menej nevedome). Keď však dochádza k *vedomým* manipuláciám do tých najväčších rozmerov, keď sú manipulované celé národy, štáty, celé spoločenské vrstvy, a to najmä pre obrovský finančný zisk úzkeho okruhu ľudí či pre dodatočné ospravedlnenie a odobrenie neraz až zverských činov týchto elít, keď sa ľudom siaha na ich dôstojnosť a práva a sloboda ich konania je výrazne obmedzovaná špinavými a nehumánnymi praktikami propagandy, vtedy sú takéto manipulácie viac než odcudzeniahodné a neospravedliteľné. V tejto záverečnej kapitole si v krátkosti povieme o technikách a prostriedkoch manipulácií a ako k nim dochádza. Najskôr sa pozrieme na techniky manipulácií z dvoch rozličných strán (duálne vyčlenenie problematiky), a to sú: 1/ ***Kvantitatívne prostriedky pôsobenia*** a 2/ ***Kvalitatívne podmienky pôsobenia***. Na oba tieto aspekty následne zameriame pozornosť už osvedčeným spôsobom trojnásobného členenia a odkryjeme tak ich jednotlivé úrovne rozličnej intenzity.

5.1 Kvantitatívne prostriedky pôsobenia

Pod *prostriedkami* tu rozumieme všetky aktivity, ktoré vyvíjajú manipulátori, aby dosiahli svojho cieľa čo najefektívnejším spôsobom. Sú do toho zahrnuté akékoľvek deje a techniky spojené s manipulovaním, *public relation*, reklama či príslušné finančné krytie.

Práve súčasná doba ponúka takmer neobmedzené možnosti manipulovania, a to prispesím tej najmodernejšej techniky. Najzákladnejším spôsobom si tieto prostriedky môžeme rozdeliť na 1/ *informačné*, 2/ *energetické* a 3/ *hmotné*.

Informačné prostriedky: Ako sme už v 2. kapitole tejto práce uviedli, dnešok najviac praje práve informáciám. Kto má k nim prístup a kto s nimi dokáže správne pracovať, vládne výrazným spôsobom nad ostatnými. Roky už na poli informácií dominuje a neprestajne sa rozmáha celosvetová informačná sieť – **internet**. Prístup k nemu sa už považuje (najmä v západnom svete) za štandard a bežnú vec. Dá sa na ňom nájsť takmer všetko, no informácie sú neraz dosť plytké a nejdú do hĺbky danej problematiky. Rovnako nikto nemôže s istotou vedieť, ktorá z daných informácií je skutočne pravdivá a ktorá je podhodenu dezinformáciou. Internet poskytuje anonymitu jeho používateľom, čo sa berie za veľký plus najmä pri slobodnom šírení vlastných názorov a myšlienok (chýba tu strach z odhalenia a trestu), no na druhej strane je to priestor i k šíreniu negatívnych a deštruktívnych aktivít (ako rôzne formy kriminality, detská pornografia a pod.) pri pomerne slabej možnosti vypátrať páchatel'a. I tu sa však mnohá zmenilo a technika i v tejto oblasti postúpila. Na druhú stranu je to spojené s totálnou kontrolou každého z nás, so sledovaním webových stránok, ktoré sme otvorili, či dokonca s čítaním súkromnej e-mailovej pošty – a to všetko zdôvodnené "bojom proti terorizmu".

Veľký hráči na poli internetu a v počítačovom priemysle hrajú v tejto sfére výrazne dominantnú rolu. Príkladom toho je najväčší a najdynamickejší sa rozvíjajúci internetový prehliadač *Google*¹⁵¹. Disponuje obrovskými kvantami dát, s ktorými môže narábať, ako sa mu zachce. Ďalším zdvihnutým prstom je aj nový operačný systém *Chrome OS*¹⁵², ktorý vyvinul práve Google a ktorý môže zasiahnuť do našej súkromnej sféry ešte markantnejšie. Ani tí najlepší internetoví špecialisti ani len netušia, čo všetko nám internet v budúcnosti poskytne.

Dôležitú úlohu v šírení (i manipulačných) informácií majú aj ďalšie **média**. Či už sú to elektronické (TV, rozhlas) alebo tlačené, ich sila meniť myšlienky, názory a činy nás je obrovská. Kto je vlastníkom médií, ten si aj určuje, aké tieto média budú a akým smerom sa budú uberať. Doposiaľ nikdy nemali média až takú moc, akú majú dnes. Preto sa hovorí o ich

---

¹⁵¹ Vid' k tomu knihu: VISE, D. A. – MALSEED, M.: *Google story*, Praha: Pragma, 2007

¹⁵² "Vízia Googlu je jasná. Zapnete notebook a do piatich sekúnd je pred vami prihlasovacie okno. Po tom, čo overíte svoju identitu, priradia sa k nej všetky heslá k internetovým službám a pred vašimi očami sa zobrazí upravený, avšak dôverne známy prehliadač Google Chrome. Pristupovať môžete iba k internetovým službám a všetky vaše dáta sa ukladajú na internet. Zabudnite na Word, rozlúčte sa s antivírusom, hrami a všetkým, na čo ste zvyknutí. Odteraz budete iba na internete a pevný disk s dátami je pre vás tabu." Zdroj: GIGEL, M.: *Google má svoj operačný systém*, In: SME, 23.11.2009, s. 7

vláde ako o *médiokracii*. Cez ne sa najlepšie šíria lži a propaganda. Média si určujú, čo pustiť ľuďom a čo nie, čo správe ubrať a čo jej naopak pridať najviac, ako ju oklieštiť, čo zamlčať, ako nastaviť filter vnútornej cenzúry. Ak sa niečo neobjaví v médiách, akoby to ani neexistovalo. Zavádzanie je – najmä v oblasti politickej, no i v oblasti *reklamy* – úplne bežnou vecou.

Psychologické prostriedky: Tu zaradujeme prostriedky, ktoré akýmkoľvek spôsobom vplyvajú primárne na psychické sféru človeka, čiže na jeho vedomú alebo podvedomú zložku. Vplyv najmä na podvedomé správanie má používanie rôznych symbolov. *Symboly* znamenajú veľmi zjednodušeným spôsobom určité myšlienky, skryté významy vecí. Každá idea, heslo, podstata čohokoľvek sa dá vyjadriť a zachytiť do určitého symbolu. Ak sa vytvoria symboly podľa všeobecne platných zásad a analógií, majú univerzálnu platnosť a môžu sa využiť úplne všade a u kohokoľvek. Symboly so všeobecnou významovou platnosťou, ktoré sú väčšinou známe mnohým kultúram a používané neraz dlhé storočia či tisícročia, čím sú v *kolektívnom nevedomí* (C. G. Jung) dostatočne "zabehnuté", majú oproti novým symbolom oveľa väčšiu silu a účinnosť. V takomto prípade dochádza k významnému "tunelovaniu" vnútorných obsahov týchto starých symbolov¹⁵³ a k ich zneužitiu neraz deštruktívnym spôsobom. Politické strany či ideológie sú v tomto ukázkovým príkladom.¹⁵⁴

Spomeňme ešte jeden dôležitý aspekt na poli psychického ovplyvňovania, a tým je určitá *kvalitatívna spojitost' s minulosťou*. Ľudia majú jednoducho lepší a silnejší vzťah k niečomu, čo je tu už dlhšiu dobu a je to určitým spôsobom "preverené časom", osvedčené. To je aj jedným z dôvodov zneužívania starých, najmä náboženských symbolov. Keď daký nový systém začína svoje pôsobenie, aby sa lepšie uchytil, je dôležité, aby dokázal (aspoň sčasti) nadviazať na niečo staré z minulosti, čo ľudia dobre poznajú a s čím sa vnútorne stotožňujú. Na tento dôležitý aspekt poukazujú mnohí autori. S. Freud uvádza ako jednu z piatich základných podmienok utvárania masy podľa Mc Dougalla¹⁵⁵ určitú *mieru kontinuity v existencii masy*. "Táto kontinuita môže byť materiálna alebo formálna, prvá v prípade, že v mase zotrávajú dlhšiu dobu tie isté osoby, druhá, ak sa vnútri masy tvoria určité pozície, ktoré sú pridelované navzájom sa striedajúcim osobám."¹⁵⁶

---

¹⁵³ Zaujímavé symboliku používa E. Canetti, keď k mase – v kapitole o masových symboloch (c. d., s. 126-145) – priraduje rôzne prirovnania (akými sú napr. more, rieka, dážď, les, obilie...), ktoré veľmi dobre vystihujú jej podstatu – spájanie veľkého množstva malých jednotiek do jedného veľkého celku s novou kvalitou (synergický efekt).

¹⁵⁴ Starý indoeurópsky pozitívny symbol Slnka vo forme *svastiky* bol v 20. storočí zneužitý nacistickou ideológiou ako "hákový kríž", čím nezmazateľne zneuctil jej význam. Viď obr. 18 v Prílohe A.

¹⁵⁵ Podrobnejšie viď Prílohu C – rozbor knihy Sigmunda Freuda *Psychológia masy a analýza Ja*.

¹⁵⁶ FREUD, S.: *Psychológia masy a analýza Ja*, Bratislava: Archa, 1996, s. 30

Canetti túto kontinuitu, ktorú nazýva *kryštálmi masy*, vidí takmer výlučne v jej personifikácii. Kryštál masy je statický, nemenný a stály objekt, ktorý prechádza rôznymi obdobiami zmien masy s minimálnou ujmovou a z ktorého môžu oživené masy, keď nastane ich pravý čas, opäť nanovo vznikajú v nových a nových cykloch. "Moment, v ktorom budú krystaly zase potrebné, jistě přijde, stejně jako se určitě vyskytnou nové masy, k jejichž probuzení a roznícení budou ony krystaly vhodné. Všechny ustrnulé skupiny penzistů tohoto druhu mohou být jednou zase vytaženy a reaktivovány. Dají se oživit a znovu, s nepatrnými konstitučními změnami, zapojit do akce jako krystaly masy."¹⁵⁷

Hmotné prostriedky: To sú najmä tie, ktoré sú najhutnejšie, najviac viditeľné, najlepšie uchopiteľné. Je to oblasť, v ktorej sa vlastne odohráva takmer všetko, vrátane prejavu predchádzajúcich dvoch typov prostriedkov.¹⁵⁸ Financovanie niektorých vybraných politických strán kapitálom zo zahraničia veľmi dobre dokážu zmenežovať neziskové subjekty tzv. *Tretieho sektoru*.¹⁵⁹

Technické zabezpečenie volebných kampaní a mítingov je určitou "čerešničkou na torte", niečím, čo je veľmi dobre viditeľné a čo zanechá nemalý dojem. Správne pripravený scenár takéhoto podujatia so svojim dramatickým podtextom, dokáže pôsobiť až magnetizujúco na človeka na všetkých jeho úrovniach (hmotnej, citovej i intelektuálnej). **Rituál**¹⁶⁰ politického zhromaždenia nemusí byť o nič horší od náboženského rituálu akéhokoľvek vierovyznania. Najmä Nacisti boli v tomto smere naozaj dokonalí.¹⁶¹

---

¹⁵⁷ CANETTI, E.: *Masa a moc*, c. d., s. 126

¹⁵⁸ Patrí sem celé zabezpečenie reklamných kampaní, ich technická stránka, ľudské zdroje a dobrovoľníci, logistika celého procesu, oslovenie a prenájom si profesionálnej agentúry, zabezpečujúcej celú réžiu kampane, atď. Dôležitým aspektom je aj otázka peňazí a financovania. Zháňanie sponzorov, podporujúcich neraz nemalými čiastkami politické strany v predvolebných bojoch, má aj svoje tienisté stránky. Keďže nikto nerobí nič zadarmo, strany sa v prípade úspechu a zisku podielu na politickej moci, budú musieť odmeniť týmto svojim donátorom v podobe napr. pridelenia určitej lukratívnej štátnej zákazky.

¹⁵⁹ Tieto organizácie sa vo zvýšenej miere vzťahujú najmä v obdobiach pred parlamentnými voľbami. Sú financované štedrými dotáciami zo zahraničia, neraz z ťažko zistiteľných zdrojov, svoju existenciu zdôvodňujú pomerne všeobecnými spoločenskými "dôvodmi" (týmto *dôvodmi* môže byť napr. informovanie o potrebe zúčastnenia sa volieb, či aktivovanie prvovoličov, ktorí patria k jedným z najlepšie manipulovateľných skupín obyvateľstva) a správajú sa v politickom priestore pomerne suverénne. Ich skutočné aktivity sú neraz oveľa prozaiickejšie: ovplyvniť verejnú mienku občanov, za prispenia "spriaznených médií" meniť názory a presvedčenia ľudí a diskreditovaním vybraných politikov či politických strán čo najviac znižovať možnosti ich úspešnej účasti vo voľbách.

¹⁶⁰ "Antonin Artaud ve svém klasickém pojednání *Theatre and its Double (Dvoji význam divadla)* píše o 'fyzickém jazyce' divadla, nezávislém na řečových projevech (tudíž i na běžné denní mysli), jehož cílem je probudit v publiku podvědomé reakce, neboť vyjadřuje pocity, jež nelze převést do slov. Tento jazyk zahrnuje tanec, mimiku, gestikulaci, osvětlení a kulisy. Artaud píše, že pokud má být divadelní jazyk účinný, je těmto prvkům třeba věnovat důkladnou pozornost." Zdroj: HINE, Ph.: *Prachaos*. Praha: Vodnář, 2008, s. 107

¹⁶¹ "NSDAP vládné pomoci představení. Nic nemiluje tak, jako okázalé manifestace. Shromáždění, která organizuje, rozvíjejí rituály, aby utužila identifikaci obyvatelstva s nacismem. Hitlerovské pozdravy, vlajky, hákové kříže a portréty Hitlera jsou nezbytné. Každoroční zjezd strany v Norimberku dostává podobu obrovské přehlídky a demonstrace moci: korunou všeho je pokaždé vůdcův projev." Zdroj: MAIEROVÁ, C.: *Nacistické Německo*, c. d., s. 20

Určitým aspektom ritualizmu je aj spôsob vystupovania aktérov rituálu, ich pohyby, pózy, spôsob reči, gestá. To všetko patrí do oblasti tzv. *positioningu*,¹⁶² ktorý skúma aj všeobecné možnosti úspechu daného tovaru (značky, politickej strany) na trhu (na politickej scéne). Jedno správne vybrané a odprezentované gesto môžu vzbudiť v národe silné vnútorné hnutia a zmeniť tak dovedy pretrvávajúci stav vo svoj prospech.¹⁶³

Záverom tohto bloku poukážeme ešte na jeden aspekt, za pomoci ktorého sa úspešne vykonávajú manipulačné postupy. Je ním **jazyk**, reč, a to ako po stránke *kvantitatívnej*,¹⁶⁴ tak aj po stránke *kvality*, čiže z hľadiska vnútornej podstaty jazyka, jeho štruktúry, lexiky či štylistiky. Výborný náčrt do tejto problematiky, a to v spojitosti s nacistickým Nemeckom, nám podrobne podáva lingvista Victor Klemperer vo svojej knihe o jazyku *Tretej ríše*.¹⁶⁵

O kvantitatívnych prostriedkoch manipulovania by sa dalo písať a hovoriť veľmi veľa do tých najmenších podrobností, pričom by sme nepochybne zostali len čiastkoví. K tejto téme však vyšlo a vychádza množstvo kníh, je predmetom rôznych štúdií (žurnalistických, sociologických, psychologických) a aj tak je stále o čom písať. Rozsah a zameranie našej práce však nedovoľujú, aby sme sa jej venovali viac. Upriamme však teraz pozornosť na opačnú stránku manipulácií, tú, ktorá je viac skrytá a o ktorej sa príliš nehovorí. Práve tá – kvalitatívna – nám ukáže oveľa väčšie možnosti, než sa o nej všeobecne predpokladá.

5.2 Kvalitatívne podmienky pôsobenia

Spôsoby manipulácie, uvedené vyššie, nám aspoň v náznakoch ukázali, ako sa vedú rôzne kampane, vedúce k manipuláciám nás. Boli to postupy, ktoré museli manipulátori dodržať, ak chceli dospieť k pozitívnemu výsledku. Bez ich vôle, práce a konkrétneho zamerania by žiaden efekt nenastal. Úspešnosť manipulácie priamou úmerou ukazuje, aká veľká sila a hutnosť kampane sa na to vynaložila. Akékoľvek ľudské snaženie – i na tomto poli – je však nevyhnutne vsadené do určitého rámca okolností, v ktorých existuje. Tieto okolnosti sú dané a nakoľko sú mimo vedomé pôsobenie ľudí, musí sa s nimi rátať ako s určitými *podmienkami*, ktoré sú neprestajne k dispozícii a je len na samotných ľuďoch, či

---

¹⁶² WIKIPEDIA – encyklopédia: *Positioning*, In: http://en.wikipedia.org/wiki/Positioning_%28marketing%29

¹⁶³ Dobrým príkladom *positioningu* je aj čin nemeckého ľavicového politika a držiteľa Nobelovej ceny za mier Willyho Brandta, ktorý v roku 1970 pokľakol pred Pamätníkom hrdinov Varšavského geta, čím spravil prvé gesto oficiálneho ospravedlnenia sa Nemcov za nacistické obdobie 2. svetovej vojny. Vid' obr. 17 v Prílohe A.

¹⁶⁴ *Kvantitatívna stránka reči*: sila hlasu, intonácia, rozsah, dôraz, kontrast, prepojenie s gestikuláciou, rytmika, pátos, atď. Práve v tomto majstrovsky vynikali prejavy Adolfa Hitlera, ktoré dokázali takmer s magickou príťažlivosťou pohltiť každého, kto sa aspoň trochu nesnažil vedomým spôsobom ostať nad vecou.

¹⁶⁵ KLEMPERER, V.: *Jazyk Třetí říše – LTI: poznámky filologovy*, Jinočany: H&H, 2003

ich budú brať na vedomie a využijú vo svoj prospech, alebo ich budú k svojej škode bagatelizovať. V každom prípade tu budú tieto podmienky i napriek tomu neprestajne pôsobiť.

Všetko má, opakujeme, ako svoju kvantitatívnu, *merateľnú* stránku, tak i stránku kvalitatívnu, *významovú*. Teraz sa pozrime na podmienky k manipulácii z ich kvalitatívneho hľadiska. Budú to podmienky 1/ *hmotné*, 2/ *priestorové* a 3/ *časové*.

Na úrovni **hmoty** poukážeme na kvalitu samotných ľudí, ľudí, ktorí sú manipulovaní, ľudí, ktorí tvoria masu. Nejde nám tu o vnútornú kvalitu každého človeka v zmysle jeho morálky a etických postojov, ale o určitú vnútornú kvalitu *všetkých* ľudí z danej oblasti, ktorú sme si zvolili, kvalitu, ktorá týchto ľudí spája a ktorá je im spoločná. Každý človek ako jedinec je iný, no spoločné má niektoré vlastnosti či kvality s ľuďmi, ktorí patria do rovnakej skupiny ako on. A môžu patriť k akýmkoľvek skupinám, či už na základe ich telesnosti, genetiky, čiže k rôznym rasám, národom a národnostiam, etnikám (ako o tom píše aj Gustave Le Bon¹⁶⁶ ale i iní autori, a to v súvislosti s tzv. *Dušou národa* či *Dušou rasy*), alebo na základe ich spoločných vnútorných kvalít, napr. príslušnosť k dajakému vierovyznaniu (náboženská spriaznenosť), k spoločnej ideológii (politické presvedčenie), alebo ku konkrétnej sociálnej skupine (kastovnícky systém v Indii). Každý člen si svoju príslušnosť ku skupine nie len uvedomuje, ale i podvedome sa s ňou výrazne stotožňuje a akýkoľvek útok na svoju skupinu považuje za útok na seba samého. Vo svojom hlbšom (pod)vedomí považuje kvalitu svojej skupiny (napr. Dušu národa) za seba samého.¹⁶⁷

Ak by sme vypracovali podrobnú charakteristiku všetkých národov a rás na základe rôznych kritérií – napr. z hľadiska politickej a sociálnej antropológie, sociológie, psychológie, genetiky, religionistiky či kulturológie – získali by sme prehľad o týchto skupinách ohľadom ich najvnútornejšej podstaty: aké sú ich klady aj zápory, cnosti aj neresti, inklinácia k násiliu, miera revolučnosti, sila sociálnej súdržnosti či nacionalizmu, vzťah k rozličným hodnotám,

---

¹⁶⁶ "Seskupení navzájem nepodobných prvků se slévá a tvoří rasu, tj. skupinu, která má společné vlastnosti a city, jež dědičnost stále více upevňuje. Dav se stal národem a tento národ může vyjít ze stavu barbarství. ... ale pod pohyblivými a proměnlivými vlastnostmi davu nalezneme již ono pevné jádro – duši rasy – které úzce omezuje rozsah výchylek národa a podrobuje národu zákonům." Zdroj: LE BON, G.: *Psychologie davu*, c. d., s. 151

¹⁶⁷ Aj keby samostatní jedinci v rôznych situáciách reagovali rôzne, ako súčasť skupiny (masy) konajú presne v zmysle "priania" tejto skupiny. Čo je pre niektoré národy (Duše národov) neprípustné či nevhodné, to je pre iné národy tou najlepšou a najvhodnejšou možnosťou. Vo svojej knihe *Chut' moci vo svete* to výstižne vyjadruje Rastislav Tóth, keď sa zamýšľa okrem iného nad tým, prečo Angličania vo svojej histórii nezažili ani jednu revolúciu, zatiaľ čo Francúzi ich zažili mnoho, či prečo nie je vhodné aplikovať všade vo svete jediné politické zriadenie ako "to najvhodnejšie": "Nemožnosť zaviesť univerzálny model politického správania súvisí s vnútornými odlišnosťami jednotlivých národných komunit. Tieto rozdiely sa umocňujú rozdielmi medzi rasami, kontinentmi a náboženstvami. Skúsenosti a tradície jednotlivých komunit podmieňujú aj charakter reakcie na vnútorné a vonkajšie podnety." Zdroj: TÓTH, R.: *Chut' moci vo svete*, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2006, s. 7

väzby, vzájomná spriaznenosť... atd. Vznikol by psychologický profil národa (rasy, etnika), s ktorým by sa dalo ďalej veľmi dobre pracovať. Aký druh manipulácie by sme chceli použiť, na taký národ (na základe spoločných analógií) by sme sa zamerali. Alebo naopak, ak by sme chceli zmanipulovať určitý národ (čiže obyvateľstvo štátu, v ktorom tento národ žije), prípadne nastoliť v ňom sociálne nepokoje, zamerali by sme sa na tie kvality, ktoré sú tomuto národu blízke a ktorých aktivácia by v ňom vzbudila mohutné vášne (napr. potupením určitého symbolu, ktorý je tomu národu blízky).

Obdobné je to i s kvalitou **priestoru**, miesta. Miesto sa nedá charakterizovať iba kvantitatívne (geografickými súradnicami, klimatickými pásmami či nadmorskou výškou), ale aj kvalitatívne. Keď sa nachádzame na nejakom mieste – a nezávisí na tom, či sa jedná o priestorovo neveliké územie, alebo také, na ktorom žijú celé národy – práve jeho kvalita je to, čo nás dokáže "osloviť". Máme z toho jednoducho určitý *pocit*. Kvalita tohto nášho pocitu je teda totožná s kvalitou priestoru, ktorý v nás tento pocit vyvolal. Jedná sa tak o určitú interakciu dvoch blízkych systémov, vytvorenie *vzťahu*. Ako máme určitý vzťah k dajakému človeku (k jeho duchu) či k dajakému národu (k Duchu národa), prežívaný vzťah k určitému miestu môžeme nazvať *Duchom miesta*. Podobnú terminológiu použil i E. Páleš: "Lesy, hory, rieky – pre niektorých ľudí to nebola záležitosť teórie, ale *zážitku*, určitých duševných dojmov, že všetko na zemi má svoju nadradenú, duchovnú moc. ... Sumu týchto duchovných síl, spätých s určitým miestom, alebo konkrétnu bytosť, ktorá bola s tým či oným miestom spojená, nazývali duchom miesta."¹⁶⁸

Spojenie Ducha miesta (*Genius loci*) s Duchom rasy je vždy veľmi silné a pripomína určitý druh symbiózy.¹⁶⁹ Každý národ vyhľadáva (či v minulosti vyhľadával) priestor

---

¹⁶⁸ PÁLEŠ, E.: *Angelológia dejín*, Bratislava: Sophia, 2001, s. 66

¹⁶⁹ Keď v roku 1904 prišiel Friedrich Ratzel s pojmom "životný priestor" (*Lebensraum*) pre nemecký národ, vytýčil tak, či aspoň nahlas vyslovil mantinely ideologickej hranice, s ktorou sa *Duch nemeckého národa* stotožnil. Zmenou politického systému v Nemecku na totalitný, strana NSDAP po nástupe k moci v r. 1933 neváhala svoje ciele uskutočňovať ani tými najodpornejšími násilnými prostriedkami a koncepcia "životného priestoru", ktorú si táto strana privlastnila, mala zrazu pred sebou otvorenú cestu. 2. svetová vojna bola na hmotnej úrovni len fyzickým následkom čohosi, čo bolo vnútorne už dávno súčasťou Ducha nemeckého národa – spojenie s jeho vlastným priestorom.

Rovnaký efekt môžeme badať aj v súčasnosti. Niektoré maďarské politické sily na čele s ultrapravicovým hnutím Jobbik neprestajne túžia po "Veľkom Maďarsku" a nastolujú otázky ohľadom revízie hraníc spred Trianonu. Jediným dôvodom, prečo sa tak deje, je nepretržité stotožňovanie sa Maďarov s obyvateľstvom Uhorska, a tým aj s priestorom, ktoré Uhorsko svojho času zaberalo. No ako nie je totožný *Duch maďarského národa* v súčasnom Maďarsku s Duchom obyvateľstva v mnohonárodnostnom Uhorsku pred r. 1918, tak nie je totožný ani *Genius loci* súčasného Maďarska s *Geniom loci* "Veľkého Maďarska" (Uhorska)! Myslieť si to, je známkou určitej národnostnej schizofrénie. Tento problém je však oveľa komplikovanejší, aby sme ho na tomto mieste mohli do podrobnosti rozoberať. V každom prípade, nebudú mať Maďari v tejto veci nikdy pokoj, pokiaľ sa nedokážu vnútorne vysporiadať s týmto historickým faktom. Tu však nepomôžu žiadne diplomatické jednania na akejkoľvek úrovni, ani podrobné sociálno-politické štúdie maďarských reálií, ale len akási hĺbková psychoanalytická sonda priamo do *Duše maďarského národa*, ktorá by dokázala ozrejmiť jeho aktuálny stav a do budúcnosti vytýčiť a definovať priority, týkajúce sa jeho najvnútornejšej podstaty a identity.

kvalitatívne sebe blízky a každý priestor vyvoláva v národe, ktorý sa usadil na jeho území, svojské asociácie a pretvára si ho "na svoj obraz", dokonca až telesne: "Tajemství země není žert ani paradox. Stojí za podívanou, jak v Americe už ve druhé generaci lebeční a pánevní míry všech evropských ras nabývají indiánské podoby. Je to tajemství americké země."¹⁷⁰

Každý priestor má jednoducho svoje špecifiká. Tak poznáme na Zemi oblasti, ktoré pre ich harmóniu a pokoj nazývame "rajom", ale i oblasti, z ktorých sa doslova šíri nepokoj, strach a nestabilita, a ktoré sú ohniskom násilia a vojen v oveľa častejšej miere ako iné miesta,¹⁷¹ napr. oblasť Balkánu¹⁷².

Záverom tejto časti sa ešte pozastavme nad kvalitou **času**. Aj keď sa nám môže čas javiť ako jednoliaty, je to len jeho kvantitatívny aspekt – *chronologický* čas. Ten nám poskytuje *priestor* k realizácii, časová kvalita zas *možnosti* realizácie. Každý čas je jednoducho iný, a tak sa nám aj javí. Musíme ho len správne pochopiť a pomenovať.

Rôzne časové kvality a ich následné zmeny sú vo vede známe ako tzv. *teória mraveniska*¹⁷³. Rovnako ako mravce sa však správajú aj ľudia, keď ich prejavy, zvyky, nálady atd., ktoré boli doposiaľ nastavené na určitý štandard, sa nečakane a prudko v určitý čas zmenia, pričom príčina toho je nám neznáma.

Rakúsky sociológ a štatistik Hans Kutschirek skúmal (1990), prečo sa ľudia správajú v niektoré dni úplne iracionálne oproti ostatným dňom, ktoré nevybočujú z normálu. Zistil, že vôbec nemusí byť pravdou zaužívané tvrdenie, že "naše chováni je téměř vždy výsledkem rozhodovacího procesu vlastního rozumu. Kutschirek vlastně prokázal, že v jistých dnech a v určitém období lidé přestávají kupovat konkrétní, jinak ovšem obecně velice žádané předměty... Že sa tedy lidé před prodejními pulty nechovají vždy rozumně, ale naopak někdy i naprosto iracionálně... .. zákazníci někdy odmítají kupovat to, po čem ještě včera nesmírně bažili a po čem budou samozřejmě toužit i zítra..."¹⁷⁴

---

¹⁷⁰ JUNG, C. G.: *Člověk a duše*. Praha: Academia, 1995, s. 135

¹⁷¹ Keď chceme vyvolať nepokoje a propagandou pre to pripraviť vhodné podmienky, musíme sa zamerať práve na tie oblasti, kde je napätie a vnútorný predpoklad k vzburám prítomný čo najviac aspoň vo svojej latentnej podobe, z ktorej ho príslušnými technikami prebudíme. Stačí upriamiť svoju pozornosť i na menšie územie (región); z neho sa neskôr nepokoje prenesú na celý štát. V Nemecku je to práve Prusko, ktoré je – už z historického hľadiska! – najrevolučnejšie a militaristicky najviac zamerané.

¹⁷² Nepochybne sa jedná o zvláštnu zhodu okolností (vedomý úmysel zainteresovaných sa v tomto kontexte nedá badať), že 1. svetová vojna sa odštartovala práve v tomto priestore, 28. 6. 1914 tzv. *sarajevským atentátom*, zastrelením následníka rakúsko-uhorského trónu Františka Ferdinanda.

¹⁷³ Bojové útoky mravcov za potravou sa riadia určitými zákonitosťami, keď v rovnakých okamihoch z ničoho nič zmenia smer svojho ťaženia úplne všetky naraz, akoby na povel z "odniekial". Keď nastane ten "správny moment", mravce sa opäť rozdelia a pokračujú tak ďalej. Na základe čoho tak konajú, nie je zatiaľ vedecky vysvetlené.

¹⁷⁴ CARTER, A.: *Mágové*. Liberec: Dialog, 1997, s. 6.

Podobným výskumom sa zaoberal aj nemecký štatistik Dr. Karl Heinemann, analyzujúci knižný trh a predajnosť konkrétnych titulov počas určitého obdobia. Jeho výsledky, no najmä závery môžu byť pre nás

Rovnako ako pri krátkodobých "vybočeníach z normálu" je to aj pri trendoch, ktoré trvajú dlhšie obdobia, napr. pri *móde*. Ohľadom striedania módnych vln vzniklo už množstvo teórií, zakladajúcich sa najmä na psychologických a sociálnych príčinách, čo skúmal okrem iných aj Herbert Blumer.¹⁷⁵ Mnohí považujú módu za náhodný, takmer chaotický proces, ktorý nevykazuje žiadne známky zákonitosti a nedá sa za žiadnych okolností predvídať. No viacerí to tak jasne nevidia. Zvykne sa konštatovať, "že móda je správaním, ktoré je obyčajne sociálne akceptované, alebo aspoň tolerované či trpené spoločnosťou. Blumer nepovažuje takéto vysvetlenia za dostatočné, pretože podľa neho nevysvetľujú, ako a prečo rôzne pocity vyvolávajú módu ako druh kolektívneho správania. Otázne je aj to, či ho vôbec vyvolávajú, keďže tieto pocity majú aj ľudia, ktorí takémuto správaniu nepodliehajú (nezaujímajú sa o módu)¹⁷⁶ a prejavujú sa inými spôsobmi (Blumer, 1972, s. 342). ... Dejiny ukazujú, že nové módy vyrastajú zo svojich predchodcov, sú zároveň kultúrne i sociálne podmienené (berú do úvahy existujúce sociálne normy, hodnoty, sociálnu situáciu a pod.). Niekedy sa v tejto súvislosti hovorí aj o módnych cykloch."¹⁷⁷

To, na čo sa v takýchto a podobných výskumoch poukazuje, by sa dalo nepochybné veľmi dobre vyhodnotiť práve z hľadiska *kvality času*. Ak by sa určila správna metóda a výskum by prebiehal dostatočne dlho, prišlo by sa určite k oveľa konkrétnejším záverom. Takúto metodológiu, len s podstatne väčšími časovými obdobiami, si zvolil pri skúmaní kultúrnych a spoločenských javov v dejinách už spomínaný E. Páleš, ktorý sa tejto problematike intenzívne venuje viac než dvadsať rokov. Nakoľko nám môže priniesť potrebné upresnenia aj v tejto našej práci, stručne sa jej teraz budeme venovať.

Páleš za pomoci presných matematických metód a štatistických postupov¹⁷⁸ zistil, že v histórii sa synchronne na celom svete objavovali udalosti a deje, ktoré sa a v určitých cykloch neprestajne vracali. Vychádzajúc z pôvodného starobabylonského učenia o striedaní *Duchov času*, zistil (a exaktne dokázal!), že v histórii dominovali najmä cykly s dĺžkou 72 a 354 rokov. Kvality týchto cyklov, ktorých je sedem, sa striedali v určitom poradí, a keď

---

veľmi podnetné: "Existují dny, kdy jsou lidi ochotni pít se po určitých myšlenkách, jež knihy obsahují, napsal Heinemann. V jiných dnech je ovšem tytéž myšlenku vůbec nezajímají a nemají zájem se vůbec nic nového dozvědět... Heinemann uvažuje o tom, že v konkrétních dnech je psychika člověka pro některé informace zcela nepřístupná, což ovšem podle něho představuje fenomén, který by mohl být zcela zásadně zneužit například v masové reklamě, v záměrech politiků, při vedení válek a při jednáních o uzavření míru..." Zdroj: Tamže, s. 13

¹⁷⁵ BLUMER, H.: Fashion. In: SILLS, D. L. (ed.): *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. 5. New York: Macmillan and The Free Press, 1972, s. 341-345.

¹⁷⁶ To by dokazovalo, že existuje dajaká, navonok skrytá príčinnosť, prejavujúca sa v podobe ľudských pocitov, ktorá v spoločnosti pôsobí úplne na každého a vo všetkých oblastiach, pričom móda je len jednou z nich!

¹⁷⁷ SOPÓCI, J.: *Kolektívne správanie a sociálne hnutie*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2004, s. 82, 84

¹⁷⁸ Pre podrobnejší popis Pálešovej metodológie výskumu viď Prílohu F – Emil Páleš: *Rytmy v dejinách a starobabylonský kalendár*.

sa vystriedali všetky, opäť nastúpila prvá kvalita, napr. po 504 rokoch (72-ročný cyklus x 7 kvalít = 504 rokov). Vnútorný význam týchto siedmych kvalít zodpovedá akýmsi siedmym archetypálnym kvalítam (C. G. Jung), analogicky priradeným ku kvalítam siedmych planét. V Babylónii ale aj v iných civilizáciách boli tieto kvality pre ich lepšiu uchopiteľnosť a menšiu abstraktnosť vo vtedajšom svete personifikované do podoby siedmych božstiev¹⁷⁹. Aj Páleš používa podobnú terminológiu, avšak kvôli kultúrnej blízkosti uprednostňuje mená siedmych kresťanských archanjelov: planéte Luna zodpovedá archanjel *Gabriel*, Merkúr je *Rafael*, Venuša *Anael*, Slnko *Michael*, Mars *Samael*, Jupiter *Zachariel* a Saturn *Orifiel*. Toto je aj poradie striedania sa týchto kvalít v 72-ročných cykloch.

Čo sa týka nepokojov, vzbúr a revolúcií, sú pre nás dôležité dve z daných kvalít: emočná planéta Venuša a bojovný Mars, *Anael* a *Samael*¹⁸⁰. Za prispenia Sorokinových vstupných údajov pre každé štvrtstoročie vypočítal priemerné ročné relatívne koeficienty nepokojov osobitne pre každé archanjelské obdobie. "Priemerný index nepokojov v rafaelských obdobiach je 5,82; v zacharielských 5,56. Ale v samaelských 7,94 a v anaelských až 8,47! Výsledky sú *ustálené* – to znamená, že štatistická vzorka je dostatočne veľká. Index nepokojov vo všetkých šiestich rafaelských a zacharielských obdobiach osciluje blízko okolo priemerných hodnôt – v rozmedzí 3,65 až 6,46. Samaelské a anaelské obdobia sa však pohybujú všetky od 6,48 do 11,84. ... V samaelských a anaelských obdobiach bolo v Európe priemerne o 40% viac vnútroštátnych nepokojov a povstaní než v zacharielských a rafaelských obdobiach."¹⁸¹

Možnosť, že by dejiny nemuseli mať lineárnu časovú kvalitu, ale cyklickú, ktorá sa pravidelne vracia v určitých rytmoch, svojho času dôrazne odmietol aj filozof K. R. Popper (1902-1994), a to najmä vo svojom diele *Bieda historicizmu* (vyd. Oikoymenh, Praha, 1994). História je podľa neho niečo jedinečné, v čom nie je žiadna zákonitosť, a preto v nej takúto zákonitosť nemá zmysel ani hľadať. Vo svojej knihe "kritizuje predstavu, že existujú 'zákony histórie', jimiž by sa měla ríditi naše politika, a že úkolem spoločenskej vedy je tyto zákony odhalovať. ... Neexistuje obecný zákon 'historického procesu' jako celku, protože ten je souhrnem jedinečných událostí, a nikoli časově neomezenou kategorií".¹⁸²

Tento Popperov ale i iné názory sú však pomaly odsúvané nabok, pretože sa objavuje stále viac podnetov skúmania cyklických javov v rôznych oblastiach spoločenských

¹⁷⁹ Vid' "Štyri koncepty masy – Démonologický koncept" v 2. kapitole.

¹⁸⁰ Niekoľko Pálešom spracovaných chronogramov a histogramov týchto dvoch kvalít uvádzame na ilustráciu v Prílohe A (obr. 19 – 24).

¹⁸¹ PÁLEŠ, E.: *Angelológia dejín*, Bratislava: Sophia, 2001, s. 411

¹⁸² MILLER, D. (ed.): *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*, c. d., s. 366-367

a vedných disciplín. Súčasný Pálešov výskum však nie je jediný; už z minulosti sú známe skúmania cyklov napr. vo finančníctve či ekonomike. Jedným z prvých priekopníkov v tejto oblasti bol ruský vedec a ekonóm Nikolaj D. Kondratiev¹⁸³ (1892-1938), ktorý prišiel na to, že v ekonomickom procese (v liberálnych, západných ekonomikách) hrajú významnú úlohu veľké ekonomické cykly, trvajúce zhruba 60 rokov, počas ktorých dochádza ako k ich konjunkcii, k maximálnemu ekonomickému rastu, tak aj k depresii, keď ekonomika stagnuje a upadá. Tieto cykly nesú meno po tomto svojom objaviteľovi, tzv. *Kondratievove cykly*.¹⁸⁴

Ak vieme o takýchto a podobných cykloch, ak poznáme a sme si vedomí nielen *kvantity*, ale aj *kvality* času, potom dokážeme poznať a smerom do budúcnosti pomerne presne určiť, v akých obdobiach budú tieto cykly celosvetovo pôsobiť a následne ako sa máme na ne pripraviť.¹⁸⁵

Aby sme však vedeli umne využiť aj takéto poznatky, musia ísť ruka v ruku s vývinom našich etických a morálnych kvalít. Ak by to tak nebolo, ľudstvo by opäť doplatilo na svoju nevedomosť rovnako, ako sa to stalo počas "krvavého" 20. storočia, plného vojen. Keď rovnaké kvalitatívne obdobie nastane (marsický cyklus v rokoch 2421-2493),¹⁸⁶ bude len na nás, či ho dokážeme konštruktívne využiť na niečo pozitívne, tvorivé, alebo opäť prevládne to egoistické v nás, ktoré si vyberie namiesto cností zas a opäť neresti. To je však práca – v prvom rade – pre každého z nás ako jednotlivcov.

5.3 Mechanizmus pôsobenia

Keďže sme si práve stručne opísali a definovali to, čo je treba k úspešnému manipulovaniu ľudí, pozrime sa teraz na to, ako tento dej v praxi prebieha. Budú to len načrtnuté základné okruhy, vďaka ktorým sa nám však tento mechanizmus aspoň o čosi viac ozrejmi.

Ako bolo vysvetlené, pri manipuláciách vstupujú do procesu dve polarizované "veličiny": *kvantitatívne prostriedky* pôsobenia a *kvalitatívne podmienky* k pôsobeniu. Za ideálnych okolností sú navzájom v rovnováhe (obr. 2a), čo znamená, že prostriedky, ktoré

---

¹⁸³ WIKIPEDIA – encyklopédia: *Nikolaj Dmitrijevič Kondratiev*. In:

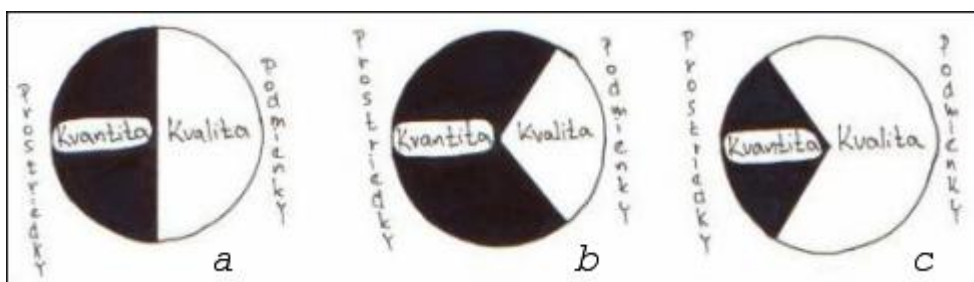
http://sk.wikipedia.org/wiki/Nikolaj_Dmitrijevi%C4%8D_Kondratiev

¹⁸⁴ Viac ku *Kondratievovým cyklom* viď napr. dielo I. Wallersteina: *Utopistika*.

¹⁸⁵ Dôkladným štúdiom cyklických časových fenoménov vo všetkých spoločenských a vedných odvetviach, kde sa takéto skúmania dajú uplatniť, môžeme dospieť k poznaniu, ktoré z nás môže urobiť – v určitom zmysle – pánov nad časom. Budeme vedieť očakávať určité kvalitatívne deje a schopní sa na ne vopred pripraviť. Už nás nebude môcť v takej miere zastrašiť niečo neznáme, nepredvídateľné, vystupujúce odnikiaľ "spoza hraníc našej reality".

¹⁸⁶ PÁLEŠ, E.: *Sedem archanjelov: rytmy inšpirácie v dejinách kultúry a prírody*. Bratislava: Sophia, 2007, s. 17

sú do procesu manipulácie vkladané, sú vzhľadom k výsledku pôsobenia prípustné a akceptovateľné. Keď sú však kvalitatívne podmienky pre nás nevhodné a neprajú procesu manipulovania (napr. relatívny sociálny pokoj v spoločnosti), musíme výrazne navýšiť naše prostriedky (obr. 2b), aby vyplnili pomyselnú medzeru, ktorú tam vytvorili dané podmienky. Nakoľko tieto podmienky ovplyvňovať nedokážeme, ale iba prostriedky (najmä voľbou ich rôznych kombinácií či zvýšením ich objemov, napr. financií vložených do kampane), pri tomto stave sa nám tieto aktivity nebudú dobre dariť a manipulačný proces sa nám výrazne predraží, a to dokonca s veľkým rizikom neistého konca. Naproti tomu v situáciách, keď sú

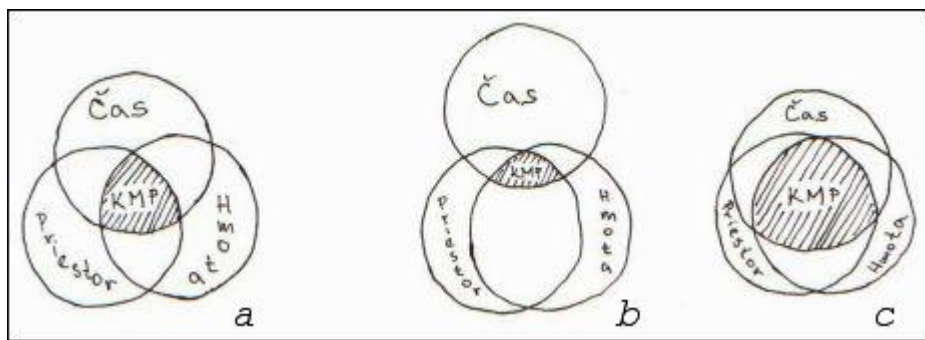

Obr. 2: Kvantitatívne prostriedky a kvalitatívne podmienky manipulácií

nám kvalitatívne podmienky dostatočne naklonené (v obdobiach nepokojov

atd.), máme veľkú šancu za relatívne malých vstupných nákladov dospieť k úspešnému završeniu našich snáh a na určitom území a pri určitej sociálnej vrstve iniciovať silné revolučné nálady a vzbury, čo môže pred voľbami výrazne podkopať pozíciu nášho politického protivníka (obr. 2c).

Kvalitatívne podmienky k manipulácii (časové, priestorové, hmotné) jednoducho sú také, aké sú, a treba s nimi tak aj rátať. Ich vnútorná kvalita a intenzita sa však mení (viď vyššie), takže dochádza pri nich k neprestajnej interakcii v rôznych

Obr. 3: Kvalitatívny manipulačný priestor

kombináciách. Akúsi ich spoločnú vnútornú esenciu, to, čo ich kvalitatívne spája, by sme mohli nazvať **kvalitatívnym manipulačným priestorom** (KMP). Nie je to priestor v zmysle fyzikálneho, ale určitý rámeč, do ktorého je vložené celé dianie, vrátanie možných spôsobov manipulovania (od toho daný názov). Pri pomyselnom rovnovážnom stave týchto troch

zložiek (obr. 3a), máme silu KMP nastavenú na optimálnu úroveň (hladina 1) ¹⁸⁷. Keď sa však čo i len jedna zložka z tejto úrovne výraznejšie odchyli, napr. čas (obr. 3b), aj za silnejšieho vzájomného prieniku ostatných dvoch zložiek dôjde k tomu, že veľkosť KMP sa zníži ($KMP < 1$). Výsledok manipulácie, vychádzajúci z tejto kvalitatívnej konštelácie, bude slabý, alebo vyvážený neadekvátne vysokými finančnými nákladmi. Najvhodnejšia situácia pre manipulátorov je stav, keď každá zo zložiek dostatočne kooperuje so zámerom operácie, a tak je ich prienik skutočne výrazný (obr. 3c), teda $KMP > 1$. Tu si situácia bude vyžadovať najnižšiu mieru použitia manipulačných prostriedkov.

Aby sme si ešte upresnili to, čo bolo povedané vyššie – a to v návaznosti na práve uvedené informácie – dodávame, že kvalitatívne podmienky človek skutočne nevie a nedokáže ovplyvniť, avšak ich vzájomné spolupôsobenie, čiže silu a intenzitu KMP, už áno! Nie však priamym pôsobením (vplývaním) na prvotné tri kvality, ale umným prispôbovaním sa ich účinkom ¹⁸⁸.

Ak si manipulátor dostatočne vyhodnotil podmienky, pri ktorých majú manipulácie nastať, a získal k tomu potrebné množstvo prostriedkov, môže dôjsť k samotnému procesu manipulácie, k naštartovaniu propagandy.

Podľa F. Koukolíka [Praha, 2000] **сила propagandy** spočíva na štyroch základných pilieroch ¹⁸⁹: *jednoduchosť*, *emocionalita*, *oslovenie predstavivosti* ¹⁹⁰ a *opakovanie*. Tieto skutočne výstižne uvedené body veľmi dobre môžu poslúžiť aj k tomu, aby sa vytvorila z vybraného počtu ľudí masa a tá sa následne adekvátnym spôsobom naprogramovala príslušnou myšlienkou. Ako príklad si môžeme uviesť *predvolebný politický míting*, alebo akýkoľvek iný dav, vzniknutý za konkrétnym účelom.

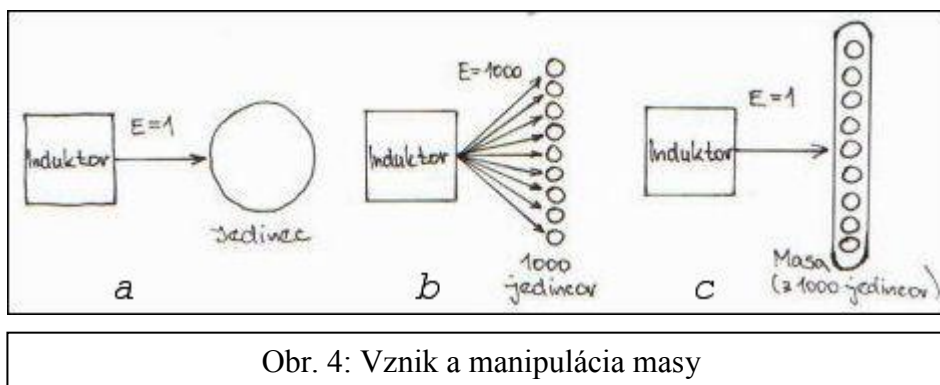
---

¹⁸⁷ Hodnotu tejto úrovne KMP by sme mohli určiť ako $KMP=1$, čo by sa následne zohľadnilo napr. pri tvorbe akéhosi "Matematického vzorca manipulácie". Aj keď je to teoreticky možné, takéto "matematizovanie reality" nie je príliš vhodné a najmä nie je k tomu vytvorený v tejto práci dostatočný priestor.

¹⁸⁸ Napríklad urýchlením či spomalením určitých opatrení, akceptujúc kvalitu času. Alebo prenesením záujmu z jedného miesta na druhé, či zameraním sa na iné etnikum, náboženskú obec alebo sociálnu skupinu obyvateľstva. Takýmto lavírovaním medzi rôznymi možnosťami môžu byť majstri propagandy veľmi úspešní, a to za pomoci pomerne malého množstva energie. Práve toto je známka profesionality a úspešnosti v tejto sfére.

¹⁸⁹ ŠTENSOVÁ, A. – PČOLINSKÝ, V.: *Marketing v politike*, c. d., s. 88

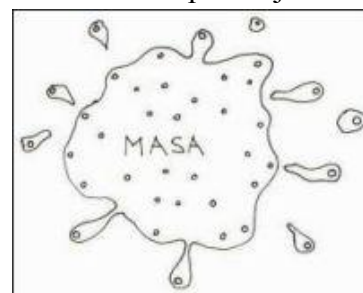
¹⁹⁰ "Není třeba zdůrazňovat, že byť naše současná civilizace stojí na moci obrazů, z jejíhož všudepřítomného vlivu se téměř nelze vymanit, tento nátlak má na schopnost imaginace naopak destruuující vliv; udržuje vědomí ve stavu neustálého podlidského transu, v tlumeném polobdění vegetativního přežívání, které si pro svou prolongaci náruživě požaduje neustálý přísun nových zpráv, reklam, historek, filmů, čtíva, obrazů; zkrátka jakýchkoli desinformací..." Zdroj: HLAVÁČEK, J.: *Imaginace, aneb neviditelné tělo alchymie*. In: Zajíček, S. (ed.): *Magie dnes*. Praha: Malvern, 2008, s. 256

Obr. 4: Vznik a manipulácia masy

Ak chce *induktor* (vysielateľ správy, sugescie) vyslať dajakú informáciu konkrétnemu človeku (obr. 4a), potrebuje k tomu určitú energiu s hodnotou 1 ($E=1$). Ak túto informáciu posielala ďalším piatim ľuďom, uvoľní k tomu energiu $E=5$.¹⁹¹ Problém by však nastal, ak by bolo treba s konkrétnou informáciou osloviť napr. 1000 ľudí. To by jeden človek-induktor¹⁹² z časového ani z energetického hľadiska nezvládol (obr. 4b). Potreboval by k tomu energiu $E=1000$, čo väčšinou nie je možné. Práve tu nastupuje propaganda a manipulačné techniky, spôsobujúce vytvorenie masy. Keď masa (kolektívna duša davu, egregor) vznikne (obr. 4c), dokáže byť oslovených aj spomínaných 1000 ľudí naraz, a to za prispenia opäť minimálneho množstva energie ($E=1$)! Preto je tak dôležité vytvorenie "davového človeka"!

Masa pôsobí "gravitačne" na jednotlivcov, vťahuje ich do seba a pohlcuje ich individualitu (obr. 5). Čím je väčšia masa, tým silnejšou *príťažlivosťou* pôsobí na ľudí mimo nej. Ak chceme iniciovať *gravitáciu* medzi dvomi zložkami, musíme medzi nimi vytvoriť *vzťah*.¹⁹³ Vzťah vytvoríme na základe aspoň jedného styčného bodu (idey). Ak ho nemáme, musíme ho nájsť, objaviť, pretransformovať, či nanovo vytvoriť, a to práve za pomoci techník manipulácie (kvantitatívne prostriedky manipulovania).

Obr. 5: Gravitácia masy

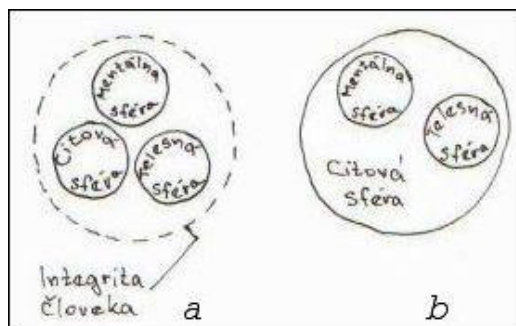
O človeku môžeme povedať (na základe analógie *trojnosti*), že pozostáva z troch sfér: 1/ *mentálnej* (rozumovej, racionálnej), 2/ *citovej* (emocionálnej, iracionálnej) a 3/ *telesnej* (hmotné telo). Za normálnych okolností sú tieto tri sféry v rovnováhe a spolu tvoria výslednú ľudskú integritu, človeka ako takého (obr. 6a). Keď jedna z nich (napr. citová sféra) prevládne, dochádza k disharmónii, pričom táto sféra pohltí pôvodnú integritu a začne ju

¹⁹¹ Toto nie je hodnota žiadnej konkrétnej veličiny, ale pomyselný súčet všetkých do procesu vložených častí a pre lepšiu obraznosť ich následné kvantifikovanie.

¹⁹² *Induktor* môže byť ako jednotlivec pri bežnom dialógu, tak i kňaz v kostole, líder na politickom mítingu, vodca revolučných vzbúrených mäs, či môžu ním byť aj *média*, ktoré najjednoduchším a najlacnejším spôsobom dokážu naraz osloviť aj milióny ľudí a predať im tak potrebné sugescie.

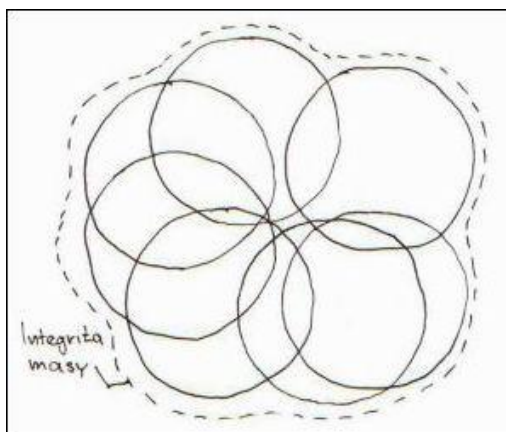
¹⁹³ Gravitácia = Príťažlivosť = Vzťah

zastupovať ako dominantná (obr. 6b). Toto sa deje najmä pri výrazných psychických vzruchoch, keď u človeka prevládne dajaký skrytý komplex, ktorý sa navonok prejaví silnou afektivitou (podráždenosťou, nervozitou, agresivitou...). Presne takýto proces prebieha aj v mase, avšak účelovo.

Obr. 6: Zánik individuality v mase

U jednotlivca kvalitatívne dominuje mentálna sféra, racionalita; u davu citová sféra, iracionalita. Čím viac citovosti (duševnosti) má človek, tým je viac priťahovaný k davu. Ako železo k magnetu – podobné k podobnému. Aby sa jedinec dostal do davu, čiže stal sa iracionálnym, netreba mu uberať z jeho racionality a mentálnej dominancie, čo by napokon ani nešlo. Treba mu pridávať *duševnosť* vo forme silných emócií a citových vzruchoch. Vytvorenie potrebného psychického náboja a výron silnej emocionality v dave spôsobí

Obr. 7: Vznik integrity masy

stimuláciu emócií a pocitov, či už pozitívnych alebo deštruktívnych¹⁹⁴. Po ich spoločnej aktivácii dochádza k zväčšeniu citovej sféry v jedincoch, čo sa okamžite prejavuje navonok indukciou emocionality v okolí; a to je *okamih vzniku masy*. Psychický náboj sa odštartuje informáciou, myšlienkou zasiatou do davu napr. *vodcom* s dostatočnou charizmou.

V určitom okamihu citová sféra "prekryje" sféru mentálnu a nastane "prepnutie"¹⁹⁵ z racionality na iracionalitu. Jednotlivé duševné (citové) sféry

ľudí sa spoja a vytvoria tak "dušu davu", novú entitu, masu s vlastnou integritou (obr. 7). Dav zvíťazil nad jedincom.

¹⁹⁴ *Pozitívne emócie a vlastnosti*: priateľstvo, láska, súdržnosť, odhodlanosť, ľútosť, spolupatričnosť, súcit, patriotizmus, národné cítenie, hrdosť, rovnosť-bratstvo-sloboda... *Negatívne*: strach, hnev, sebaľútosť, pomstychtivosť, nenávisť, egoizmus, závisť, bezohľadnosť, skryté obavy z čohokoľvek...

¹⁹⁵ O tomto "prepnutí" píše E. Canetti ako o "vybití" (racionality a individuality).

ZÁVER

Aj keď sme dospeli k záveru tejto našej práce, musíme hneď na tomto mieste priznať, že sa nám skutočne nepodarilo jej tematiku dostatočne obsiahnuť. Napokon, nebolo to ani v našom úmysle, a to práve z toho dôvodu, že je to téma už svojou podstatou prevyšujúca možnosti akéhokoľvek textu. V každom prípade sa nám aspoň podarilo vytvoriť prácu s dostatočne veľkým záberom, aký sme potrebovali a aký sme si v úvode práce vytýčili.

Použité pramene a literatúra boli informačne bohaté a výrazne nám tak pomohli najmä v prípravných a analytických častiach práce. Ďalšie zdroje boli svojou povahou pre nás zas podnetné do tej miery, že sme vďaka nim mohli pochopiť rôzne súvislosti a vzájomné významové vzťahy, ktoré by nám inak mohli uniknúť.

Predpoklad našej *prvej hypotézy* sa potvrdil: *masy a ich vnútorná podstata sú skutočne veľmi ťažko definovateľné, no najmä vysvetliteľné fenomény*. Avšak, nové nazeranie a zmena prístupu (z materialistického na idealistický) k tematike nám ukázali správnosť nášho rozhodnutia a naznačili možnosti, akými by sa malo skúmanie mas a podobných systémov v budúcnosti uberať.

Rovnako aj predpoklad našej *druhej hypotézy* bol správny: *manipulovanie mas je s elitami veľmi silno prepojené*, čím tvoria určitý kompaktný celok. Elity majú nielen predpoklady, zdroje a možnosti k tomu, aby mohli účinne a efektívne riadiť akúkoľvek reklamnú či manipulačnú kampaň vo svoj prospech, ale majú k tomu aj tie správne dôvody. Kto nemá dôvody, možnosti a ani prostriedky na manipulovanie, ten sa k tomu ani len nepriblíži – a to prípad elít nie je.

Čo sa týka *tretej hypotézy*, nemôžeme presne a zodpovedne určiť, či sú kvantitatívne prostriedky k manipulovaniu dôležitejšie, než kvalitatívne podmienky, alebo naopak. No dokázali sme, že ich súhra – čo je nevyhnutný predpoklad k manipulovaniu – musí byť v dokonalej rovnováhe, aby bol ich výsledný efekt čo najväčší. Nie je preto dôležité, ktoré z týchto dvoch zložiek dominuje, ale ako jedna druhú navzájom dopĺňa. Z tohto hľadiska bol aj náš posledný predpoklad správny.

Nepochybný prínos tejto práce vidíme aj v tom, že nám ukázala a zdôraznila tie kvalitatívne aspekty našej reality (hmotné, priestorové a časové), na ktoré si drvivá väčšina z nás ani len nespomenie, pričom sme však pod ich neprestajným vplyvom. Toto poznanie môže zohrať pre ľudí v budúcnosti ešte veľmi podstatnú úlohu.

Na záver nemôžeme zabudnúť na určitý morálny apel, ktorý stojí úplne za všetkým dianím; a v tejto oblasti o to viac! Aj keď metódy, vďaka ktorým sa nám snažia elity nanútiť

ich vlastný názor, sú stále viac a viac prepracovanejšie a čoraz horšie sa im dá brániť, nesmieme nikdy zabúdať na svoje vnútorné kvality, ktoré sú univerzálne platné vždy a všade a ktoré nám budú neprestajne akousi oporou aj v situáciách, keď si nebudeme vedieť rady. Musíme si uvedomiť pevný a stabilný stred, ktorý je nemenný a nedá sa pokriviť za žiadnych okolností. Umenie rozlišovať dobré od zlého, zrno od pliev, nám tak bude istotou, že z tejto svojej cesty nezídeme. Mať potrebný nadhľad, bdelosť pri akomkoľvek svojom konaní a uvedomenie si všetkých možných i nemožných súvislostí s tým spojených, to všetko si vyžaduje naozaj veľa sily, energie, odvahy, viery a vnútorného presvedčenia každého z nás. Ale, v konečnom dôsledku, stojí to za to. Byť bdelym, slobodným človekom s vlastnou individualitou na jednej strane a šedivým, bezvedomým číslom v nekonečnom ľudskom stáde na strane druhej, ten rozdiel sa azda nedá ani porovnať. Najtragickejšie však na tom je to, že si to väčšina ľudí ani len neuvedomuje.

"O ničem není člověk tak přesvědčen jako o tom, že bdí; přesto je ve skutečnosti lapen v síti, kterou si sám upletl ze spánku a snu. Čím hustší je síť, tím mocněji vládne spánek; kdož jsou v ní zapleteni, jsou spáči, kteří jdou životem jako stádo dobytčat na porážku – tupě, lhostejně a bezmyšlenkovitě."¹⁹⁶

Že sme poukázali na postupy a možnosti manipulovania ľudí v súčasnosti, nedali sme do rúk zbrane tým, ktorí toto manipulovanie vedia a dokážu zneužiť vo svoj prospech a ktorí tak vo veľkej miere už dávno robia aj bez nás, ale vložili sme do rúk aspoň malé svetielko tým, ktorí sú neprestajne cieľom týchto manipulácií a sú zo všetkých strán bombardovaní rozličnou propagandou. Preto zostať obyčajným slušným človekom môže byť v nastávajúcich časoch stále ťažšie. Nech sú nám záverom slová Václava Malého, jedného z popredných pražských tribúnov *novembra 89*, nasledovaniahodným príkladom:

"Ja tedy mohu říci... že jsem sa hodně modlil, v noci, aby nepodlehl slovomamu, aby nepodlehl pýše, protože přirozeně to člověku dělalo dobře. Před sebou mněl státisíce lidí a mohl s těmi lidmi pracovat. Ti lidé poslouchali a tehdy byli ochotni na každé slovo reagovat. A to byla tedy obrovská zodpovědnost, proto jsem opravdu v noci klečel; říkal jsem si: Pane Bože, uchraňuj mě toho, aby najednou neviděl sám sebe v jinem světle a aby ti lidi vedl tak, že to všechno bude pokojné, že to k něčemu povede, že to někam vyustí. Ale rozhodně, aby se to nestalo jenom záležitostí nějakého masírovaného, manipulovaného davu..."¹⁹⁷

¹⁹⁶ MEYRINK, G.: *Zelená tvář*, Praha: Argo, 1997, s. 151

¹⁹⁷ *Rozhovor s Václavem Malým*. In: Rádio Slovensko, relácia "Vec verejná", 8.11.2009, 12:30 hod.

POUŽITÉ PRAMENE A LITERATÚRA

Knižné publikácie

1. BAKALÁŘ, P.: *Tabu v sociálních vědách*. Praha: Votobia, 2003, 343 s., ISBN 80-7220-135-2
2. BALANDIER, G.: *Politická antropologie*. Praha: Dauphin, 2000, 285 s., ISBN 80-86019-90-X
3. BALANYÁ, B. – DOHERTY, A. – HOEDEMAN, O. – MA'ANIT, A. – WESSELIUS, E.: *Odvrácená strana Evropské unie (Evropa v režii nadnárodních korporací)*. Košice: Paradigma.sk, 2003, 311 s., ISBN 80-968603-2-1
4. BECK, G.: *Zakázaná rétorika: 30 manipulativních technik*. Praha: GRADA Publishing, 2007, 266 s., ISBN 978-80-247-1743-2
5. BLECH, J.: *Vynálezcovia chorôb*. Bratislava: Eko-konzult, 2005, 183 s., ISBN 80-8079-033-7
6. BLUMER, H.: Fashion. In: SILLS, D. L. (ed.): *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. 5. New York: Macmillan and The Free Press, 1972
7. BUCHWALD, G.: *Očkování – obchod se strachem*. Praha: Alternativa, 2009, 248 s., ISBN 80-85993-76-7
8. BURNETT, Th. – GAMES, A.: *Kto skutečně vládne světu?*. Frýdek-Místek: Alpress, 2006, 251 s., ISBN 80-7362-364-1
9. CABADAJ, S.: *Čo potrebuje Slovensko, čo potrebujeme my všetci*. Bratislava: Eko-konzult, 2000, 90 s., ISBN 80-88809-91-6
10. CANETTI, E.: *Masa a moc*. Praha: Academia, 2007, 622 s., ISBN 978-80-200-1512-9
11. CARTER, A.: *Omyly bohů*. Liberec: Dialog, 1996, 162 s.
12. DAHLKE, R.: *Čím oměmocněl svět?*. Praha: Euromedia Group, 2004, 272 s., ISBN 80-249-0380-6
13. DANIŠ, M.: Dejiny, ideosféra a planetárny systém, In: *Acta Historica Posoniensia III*. Bratislava: Filozovická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2004, 118 s., ISBN 80-88982-79-0
14. DAWKINS, R.: *Sobecký gen*. Praha: Mladá fronta, 2003, 320 s., ISBN 80-204-0730-8
15. DINKA, P.: *Slovenské masmédiá – metódy manipulácie*. Martin: Politologický odbor Matice slovenskej, 2008, 293 s., ISBN 978-80-8061-328-0
16. DUFFACK, J. J.: *Dr. Joseph Goebbels: Poznání a propaganda*. Praha: Naše vojsko, 2009, 120 s., ISBN 978-80-206-10009-6
17. DVOŘÁK, F.: *Kto vládne světu? Máme ještě šanci?* Bratislava: Eko-konzult, 2004, 200 s., ISBN 80-8079-019-1
18. EJZENŠTEJN, S. M.: *Umenie mizanscény II*. Bratislava: Divadelný ústav, 1999, 261 s., ISBN 80-88987-03-2
19. FARKAS, V.: *Lži za války a v míru*. Praha: Mladá fronta, 2006, 272 s., ISBN 80-204-1357-X
20. FARKAS, V.: *Tajné spolky a spiknutí*. Praha: Slovanský dům, 2001, 117 s., ISBN 80-96421-49-X
21. FOSAROVÁ, G. – BLUDORF, F.: *Kolektivní nevědomí, genetika, gravitace*. Liberec: Dialog, 2003, 236 s., ISBN 80-86218-98-8
22. FRAZER, J. G.: *Zlatá ratolest (Druhá žeň)*. Praha: Garamond, 2000, 296 s., ISBN 80-86379-18-3

23. FREUD, S.: *Psychológia masy a analýza Ja*. Bratislava: Archa, 1996, 108 s., ISBN 80-7115-123-8
24. GISEVIUS, H. B.: *Adolf Hitler, zv. 2*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1991, 325 s., ISBN 80-220-0294-1
25. GOLDBERG, B.: *Jak novinári manipulujú*. Praha: Ideál, 2005, 227 s., ISBN 80-901017-8-X
26. GRÁC, J.: *Persuázia – ovplyvňovanie človeka človekom*. Martin: Osveta, 1988, 376 s.
27. HERZÁN, M.: *Totalitní svétovláda*. Bratislava: Eko-konzult, 2000, 205 s., ISBN 80-89044-38-7
28. HINE, Ph.: *Prachaos*. Praha: Vodnář, 2008, 242 s., ISBN 978-80-86226-25-7
29. HITLER, A.: *Mein Kampf*. Praha: Otakar II., 2000, 507 s., ISBN 80-86355-26-8
30. HLAVÁČEK, J.: *Imaginace, aneb neviditelné tělo alchymie*, In: Zajíček, S. (ed.): *Magie dnes*. Praha: Malvern, 2008. ISBN 978-80-86702-36-0
31. CHMELÁR, E.: *Svet nie je na predaj*. Bratislava: Eko-konzult, 2003, 183 s., ISBN 80-89044-91-3
32. ILOWIECKI, M. – ZASEPA, T.: *Moc a nemoc médií*. Bratislava: Tipi Universitatis Tyrnaviensis, 2003, 183 s., ISBN 80-224-0740-2
33. IRVIN, D.: *Goebbels: Pán myšlenek Třetí říše*. Brno: Jota, 2004, 888 s., ISBN 80-7217-293-x
34. IŠTOK, R.: *Politická geografia a geopolitika*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Fakulta humanitných a prírodných vied, 2004, 391 s., ISBN 80-8068-313-1
35. JODL, M.: *Teorie elity a problém elity*. Praha: Victoria Publishing, 1994, 156 s., ISBN 80-85605-94-5
36. JUNG, C. G.: *Člověk a duše*. Praha: Academia, 1995, 277 s., ISBN 80-200-0543-9
37. JUNG, C. G.: *Výbor z díla I. (Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi)*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2000, 436 s., ISBN 80-85880-14-8
38. JUNG, C. G.: *Výbor z díla II. (Archetypy a nevědomí)*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1999, 437 s., ISBN 80-86226-57-3
39. *Katolíci pre slobodnú voľbu: Zachovať si moc a výhody (Agenda Vatikánu v Európskej únii)*. Bratislava: Spoločnosť Prometheus, 2004, 88 s., ISBN 80-8079-007-8
40. KLEMPERER, V.: *Jazyk Třetí říše – LTI: poznámky filologovy*. Jinočany: H&H, 2003, 299 s., ISBN 80-7319-019-2
41. KOGAN, I. M.: *Informační aspekty telepatie*. In: Rejdák, Z. (ed.): *Telepatie a jasnovidnost*. Praha: Rudé právo, 1970, 354 s.
42. Kolektív: *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda, 1997, 943 s., ISBN 80-224-0464-0
43. KONČAL, V. – BALITSKIY, A.: *Politológia*. Bratislava: Slovenská technická univerzita, 2004, 140 s., ISBN 80-227-2147-6
44. KREJČÍ, O.: *Politická psychologie*. Praha: Ekopress, 2004, 319 s., ISBN 80-86119-84-X
45. LE BON, G.: *Psychologie davu*. Praha: Kra, 1994, 155 s., ISBN 80-901527-8-3
46. LORENC, A. – JANÍK, P.: *Dešifrovaný svet*. Bratislava: Forza, 2000, 271 s., ISBN 80-968475-1-1
47. LYSÝ, J.: *Úvod do politickej vedy*. Bratislava: OZ Sociálna práca, 2004, 93 s., ISBN 80-968927-8-9
48. MACHIAVELLI, N.: *Vladár. Úvahy o vláde*. Bratislava: Tatran, 1968, 336 s.

49. MAIEROVÁ, C.: *Nacistické Německo*. Praha: Levné knihy, 200865 s., ISBN 978-80-7309-432-4
50. MAŤAŠE, M.: *Manipulovanie davov – včera a dnes (bakalárska práca)*, Trenčín: Trenčianska univerzita A. Dubčeka v Trenčíne, 2008, 48 s.
51. MEYRINK, G.: *Zelená tvář*, Praha: Argo, 1997, 204 s., ISBN 80-7203-149-X
52. MILLS, Ch. W.: *Mocenská elita*. Praha: Orbis, 1966, 500 s.
53. MILLER, D. (ed.): *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Barrister & Principal, 2003. 560 s., ISBN 80-85947-56-0
54. MINÁČ, V.: Doslov, In: ORTEGA Y GASSET, J.: *Vzbura davov*. Bratislava: Remedium, 1994, 247 s., ISBN 80-85352-25-7
55. MOORE, Michael: *Uvěří nám ještě někdy? (Dopisy z fronty)*. Praha: Knižní klub, 2005. ISBN 80-242-1427-x
56. NĚKRASOV, A.: *Strážní andělé? Eggregory*. Bratislava: Eugenika, 2005, 149 s., ISBN 80-89115-88-8
57. NEUSTAEDTER, R.: *Problémy s očkováním*. Praha: Alternativa, 1995, 131 s.
58. NOVOTNÝ, P.: *Kdo s námi manipuluje?*. Liberec: Dialog, 2005, 120 s., ISBN 80-86761-30-4
59. ONDRIAŠ, K.: *Kecy a fakta o tzv. demokracii*. Bratislava: Eko-konzult, 1999, 178 s., ISBN 80-8889-09-92-X
60. ORTEGA Y GASSET, J.: *Vzbura davov*. Bratislava: Remedium, 1994, 247 s., ISBN 80-85352-25-7
61. PÁLEŠ, E.: *Angelológia dejín*. Bratislava: Sophia, 2001, 645 s., ISBN 80-968045-4-5
62. PÁLEŠ, E.: *Môže byť idealistická vedecká epistéma úspešnejšia než materialistická?*, In: *Acta Historica Posoniensia III*. Bratislava: Filozovická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2004, 118 s., ISBN 80-88982-79-0
63. PÁLEŠ, E.: *Sedem archanjelov: rytmy inšpirácie v dejinách kultúry a prírody*. Bratislava: Sophia, 2007, 142 s., ISBN 978-80-968045-6-6
64. PETRUSEK, M.: *Canettiho "Masa a moc": dodatky sociologovy*, In: *Canetti, E.: Masa a moc*. Praha: Academia, 2007, 622 s., ISBN 978-80-200-1512-9
65. RÉTYI, A. von: *Neviditeľná moc tajných spoločenstiev*. Liberec: Dialog, 2007, 173 s., ISBN 978-80-86761-71-8
66. ROBBINSONOVÁ, A.: *Tajemství hrobky (Lebka a kosti, elity a skryté cesty k moci)*. Praha: Mladá fronta, 2007, 211 s., ISBN 978-80-204-1439-7
67. ROTHKOPF, D.: *Supertřída*. Praha: Beta, 2009, 358 s., ISBN 978-80-7306-399-3
68. RUDGLEY, R.: *Vzkříšení pohanství*. Praha: Mladá fronta, 2008, 300 s., ISBN 978-80-204-1610-0
69. SALEH, N.: *Svědectví o morálním úpadku*. Bratislava: Eko-konzult, 2005, 254 s., ISBN 80-8079-037-X
70. SHELDRAKE, R.: *Tao přírody*. Bratislava: Gardenia Publishers, 1994, 240 s., ISBN 80-85662-10-8
71. SHELDRAKE, R.: *Teorie morfiké rezonance*. Praha: Elfa, 2002, 307 s., ISBN 80-86439-02-X
72. SOPÓCI, J.: *Kolektívne správanie a sociálne hnutie*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2004, 135 s., ISBN 80-223-1905-8
73. SOPÓCI, J. (ed.): *Slovensko v deväťdesiatych rokoch*, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2003, 349 s., ISBN 80-223-1732-2

74. SOPÓCI, J.: *Sociológia politiky*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2002, 198 s., ISBN 80-223-1691-1
75. STANKO, V.: *Steiner, Marx a nová paradigma*. Bratislava, vydané vlastným nákladom, 2007, 196 s., ISBN 80-969645-7-4
76. STEINER, R.: *Svet, Zem a Človek*. Bratislava: Sophia, 1999, 163 s., ISBN 80-968045-1-0
77. STEINER, R.: *Poslání jednotlivých duší národů*. Svatý Kopeček u Olomouce: Michael, 2007, 199 s., ISBN 80-86340-25-2
78. ŠIŠKIN, I. F.: O fyzikální podstatě telepatie, In: Rejdák, Z. (ed.): *Telepatie a jasnovidnost*. Praha: Rudé právo, 1970, 355 s.
79. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2009*. Bratislava: Veda, 2009, 694 s., ISBN 978-80-224-1103-5
80. ŠTENSOVÁ, A. – PČOLINSKÝ, V.: *Marketing v politike*. Bratislava: Ekonóm, 2005, 103 s., ISBN 80-225-2074-8
81. TÓTH, R.: *Elity v spoločnosti*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, 2007, 105 s., ISBN 80-86879-09-7
82. TÓTH, R.: *Chuť moci vo svete*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2006, 251 s., ISBN 80-10-00003-5
83. *Ústava Slovenskej republiky*. Bratislava: Iris, 2001, 79 s., ISBN 978-80-88929-94-9
84. VASILJEV, L. L.: Sugescie na vzdálenost, In: Rejdák, Z. (ed.): *Telepatie a jasnovidnost*. Praha: Rudé právo, 1970, 354 s.
85. VESELÝ, J.: *Magie*. Praha: Vodnář, 2001, 608 str. ISBN 80-86226-30-1
86. VISE, D. A. – MALSEED, M.: *Google story*. Praha: Pragma, 2007, 363 s., ISBN 978-80-7349-034-8
87. VONDRÁČEK, V. – HOLUB, F.: *Fantastické a magické z hľadiska psychiatrie*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1968, 432 s.
88. VOTAVA, J. (a kol.): *Jóga očima lékařů*. Praha: Avicenum, 1988, 176s.
89. WALLERSTEIN, I. M.: *Utopistika*. Praha: Intu, 2006, 109 str. ISBN 80-903355-4-3
90. WEBER, M.: *Politika ako povolanie*. Bratislava: Spektrum, 1990, 80 s., ISBN 80-218-0055-0
91. ZASEPA, T.: *Média v čase globalizácie*. Bratislava: Lúč, 2002, ISBN 80-7114-387-1

Printové médiá

1. časopis: *Greenspan: Irak bol dosť o rope*, In: Pravda, 17. september 2007, s. 8, ISSN 1335-4050
2. GIGEL, M.: *Google má svoj operačný systém*, In: SME, 23.11.2009, s. 7, ISSN 1335-440X
3. HEGLASOVÁ, Marcela: *Noam Chomsky – Neložálny Američan*, In: GOLD MAN, február 2008, s. 32-37, ISSN 1335-955X
4. ijk: *Obamove dcéry budú bez očkovania*, In: Plus 1 Deň, 27.10.2009, s. 19, ISSN 1336-9776
5. MATIŠÁK, A.: *Americký generál: Štít je zlý nápad (Rozhovor s gen. Williamom Odomom)*. In: Pravda (14. september 2007), s. 1; 11, ISSN 1335-4050

Elektronické médiá

1. BELLA, T.: *Ako sú médiá manipulované, aby nepublikovali kľúčové informácie z medicíny*, In: <http://perohryz.eu/media/mobil.html>, 2.10.2007
2. BELLA, T.: *Manipulácia v masových médiach*, In: <http://perohryz.eu/media/mobil.html>, 2.10.2007
3. EL-BOSNEVI, Abu: *Mediální manipulace jako nástroj elit*. In: <http://muslimskelisty.cz/abu5.htm>, 27.4.2008
4. Rozhovor s Jürgenom Habermasom: *To nemôže dobre dopadnúť*, In: <http://www.salon.eu.sk/article.php?article=1204#title>, 14.1.2010
5. JUNG, C. G.: *Wotan*. In: <http://www.nordisk.nu/showthread.php?t=34215>, 29.4.2009
6. KOUKOLÍK, F.: *Čtyři pilíře propagandy*. Vědecký magazín Meteor. In: Český rozhlas, Praha, 19.2.2000
7. MABILLE, P.: *Egregory anebo život civilizací*, In: http://www.grimoar.cz/pm_01.php?Search=Mabille, 17.3.2010
8. *Majstri stratégií 1., 2.* Dokumentárny film, Francúzsko, 2005, In: STV 2, 14.11.2008 a 21.11.2008, 20:00 hod.
9. PÁLEŠ, E.: *Má angelológia empirický pôvod? Religionistika na prahu nového rozmeru.* (Príspevok z Religionistickej konferencie "Náboženství a věda", Pardubice 15.-16. novembra 2005), In: <http://sophia.sk/clankyok/pardubice-pales.pdf>, 5.10.2009
10. PÁLEŠ, E.: *Rytmy v dejinách a starobabylonský kalendár*. In: http://www.sophia.sk/clankyok/dejepis_medicina_poezia.htm, 2.4.2010
11. *Priemysel mobilných telefónov pred súdom*. Dokumentárny film, Francúzsko, 2007. In: STV 1, 10.11.2009, 20:10 hod.
12. *Reklama*. In: Rádio Slovensko, 17. 12. 2009, 11:55 hod.
13. *Rozhovor s Václavom Malým*. In: Rádio Slovensko, relácia "Vec verejná", 8.11.2009, 12:30 hod.
14. *Televízne noviny*. In: STV 1, 24.2.2010, 19:30 hod.
15. *Televizní noviny*. In: TV NOVA, 27.1.2010, 19:30 hod.
16. WIKIPEDIA – encyklopédia: *Elias Canetti*. In: http://sk.wikipedia.org/wiki/Elias_Canetti, 18.4.2008
17. http://en.wikipedia.org/wiki/Gustave_Le_Bon, 29.10.2009
18. WIKIPEDIA – encyklopédia: *Epistéma*. In: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Epist%C3%A9m%C3%A9>, 10.12.2009
19. WIKIPEDIA – encyklopédia: *Informácia*. In: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Inform%C3%A1cia>, 10.12.2009
20. WIKIPEDIA – encyklopédia: *Niccolò Machiavelli*. In: <http://en.wikipedia.org/wiki/Machiavelli>, 29.10.2009
21. WIKIPEDIA – encyklopédia: *Nikolaj Dmitrijevič Kondratiev*. In: http://sk.wikipedia.org/wiki/Nikolaj_Dmitrijevi%C4%8D_Kondratiev, 24.1.2010
22. WIKIPEDIA – encyklopédia: *Positioning*, In: http://en.wikipedia.org/wiki/Positioning_%28marketing%29, 3.1.2010
23. WIKIPEDIA – encyklopédia: *Sigmund Freud*. In: http://sk.wikipedia.org/wiki/Sigmund_Freud, 20.1.2010
24. WIKIPEDIA – encyklopédia: *Thomas Samuel Kuhn*. In: http://cs.wikipedia.org/wiki/Thomas_Samuel_Kuhn, 24.1.2010

PRÍLOHY

Príloha A

Fotopríloha

- Obr. 8: – Niccolò Machiavelli
- Obr. 9 – Gustave Le Bon
- Obr. 10 – Elias Canetti
- Obr. 11 – José Ortega y Gasset
- Obr. 12 – Joseph Goebbels
- Obr. 13 – Charles Wright Mills
- Obr. 14 – Sigmund Freud
- Obr. 15 – Carl Gustav Jung
- Obr. 16 – Kirlianova fotografia ruky
- Obr. 17 – Willy Brandt vo Varšave
- Obr. 18 – Zneužitie symbolov
- Obr. 19 – 24: Chronogramy a histogramy
  - Obr. 19 – Chronogram: Archanjeli a násilná smrť cisárov Západu
  - Obr. 20 – Chronogram: Archanjeli a králi antickej Európy
  - Obr. 21 – Chronogram: Archanjel Samael a pustošenie
  - Obr. 22 – Histogram: Anael a nacionalizmus
  - Obr. 23 – Histogram: Archanjeli a revolučnosť
  - Obr. 24 – Histogram: Intenzita medzinárodných vojenských bitiek

Príloha B

Niccolò Machiavelli: *Vladár* (stručná charakteristika diela)

Príloha C

Machiavelli vs. Le Bon

Príloha D

Elias Canetti: *Masa a moc* (výber z diela)

Príloha E

Sigmund Freud: *Psychológia masy a analýza Ja* (stručná charakteristika diela)

Príloha F

Emil PÁLEŠ: *Rytmy v dejinách a starobabylonský kalendár*

Príloha G

Elektronická verzia tejto práce na CD-R nosiči.

FOTOPRÍLOHA

Obr. 8: Niccolò Machiavelli

Obr. 9: Gustave Le Bon

Obr. 10: Elias Canetti

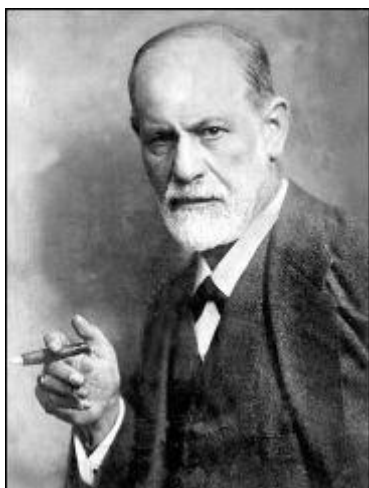
Obr. 11: José Ortega y Gasset

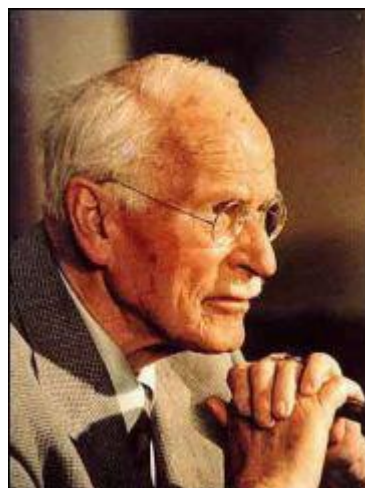
Obr. 12: Joseph Goebbels

Obr. 13: Charles Wright Mills

Obr. 14: Sigmund Freud

Obr. 15: Carl Gustav Jung

Obr. 16: Kirlianova fotografia ruky

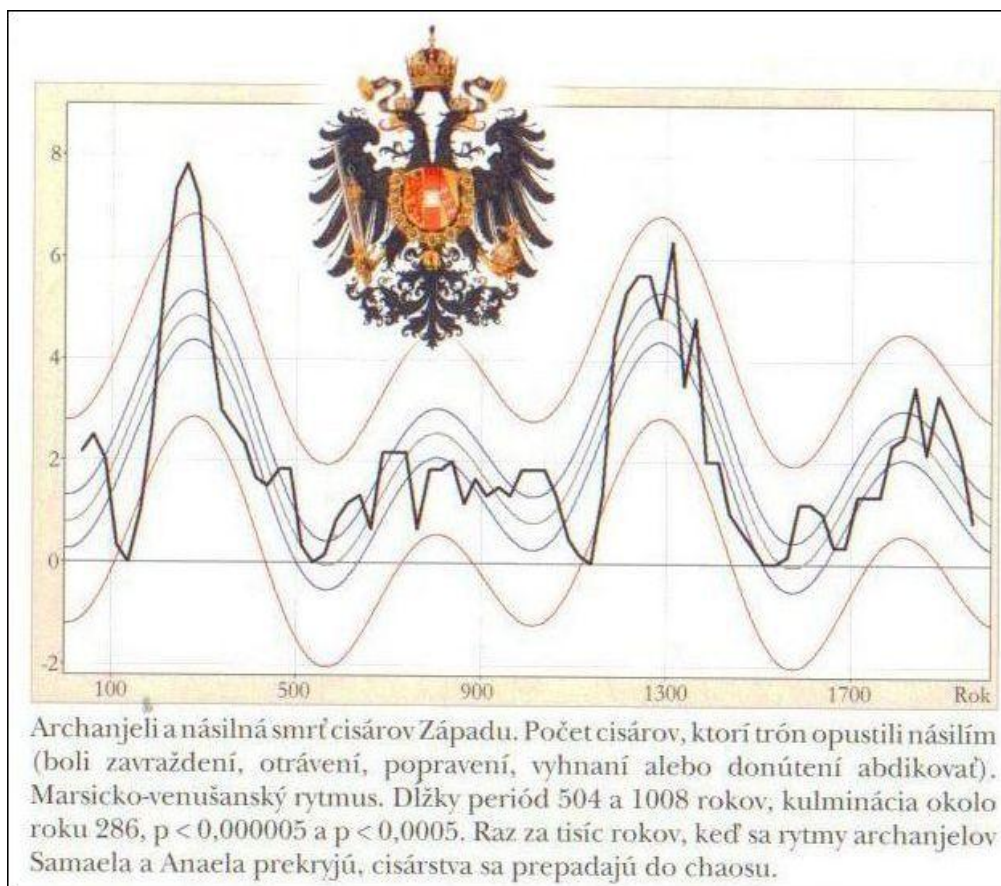
Obr.17: Willy Brandt vo Varšave

Obr. 18: Zneužitie symbolov (svastika vs. hákový kríž)

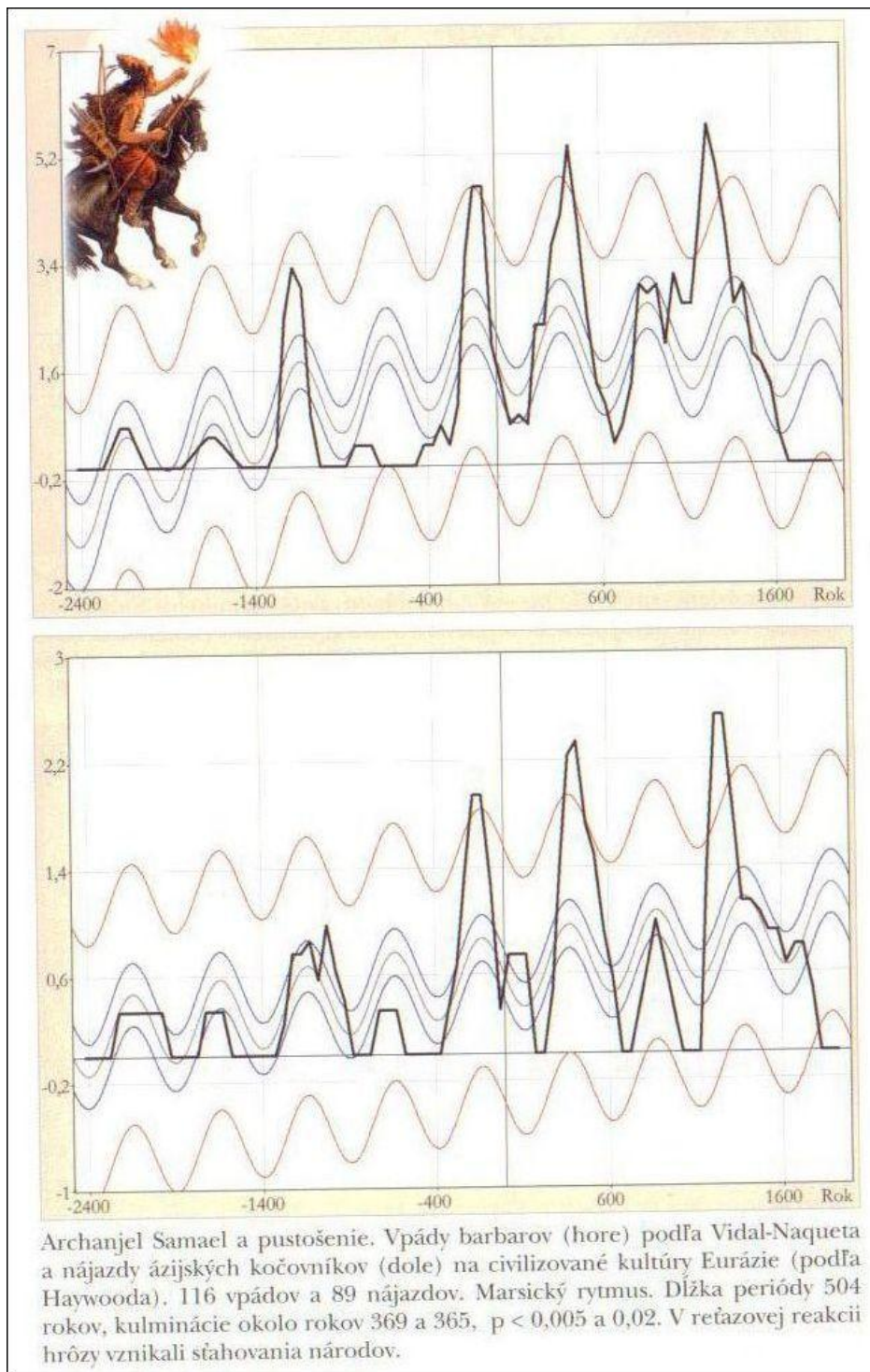
Obr. 19 – 24: Chronogramy a histogramy¹⁹⁸

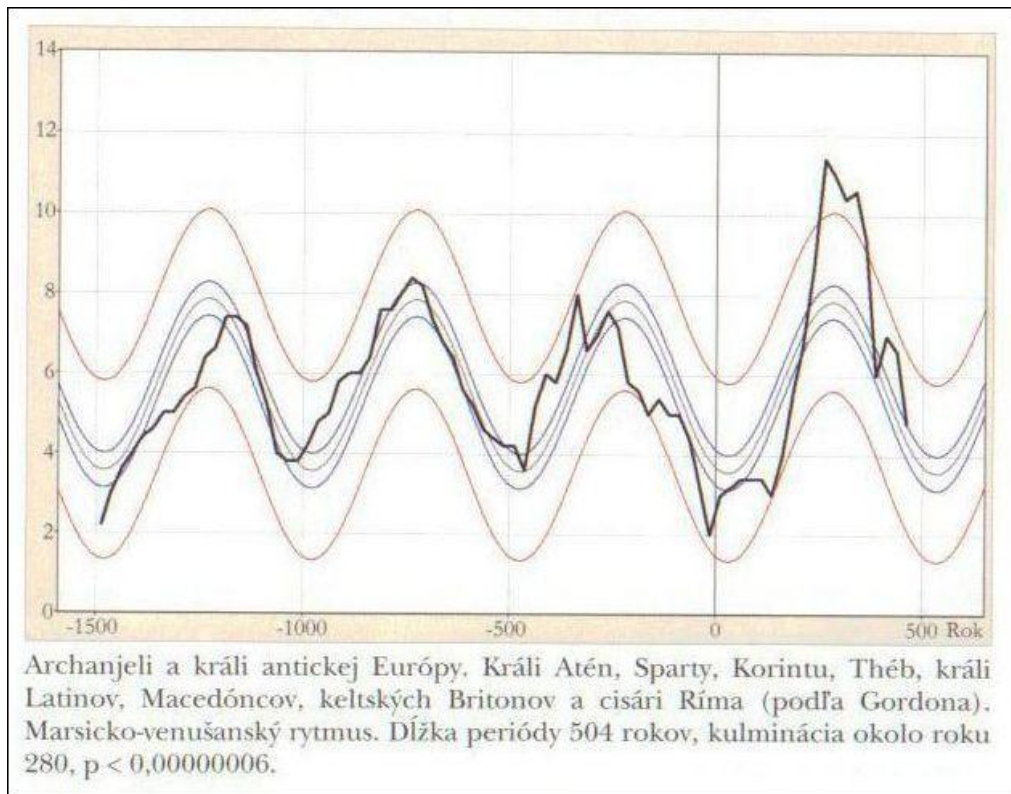
Obr. 19 – Chronogram: Archanjeli a násilná smrť cisárov Západu

¹⁹⁸ "Vodorovná os (chronogramov) predstavuje plynutie času a na zvislej osi je miera alebo frekvencia nejakého kultúrneho javu. Môže to byť počet objavov alebo umeleckých diel určitého žánru, no najčastejšie vážený zoznam tvorivých génirov v danom odvetví. Zoznamy významných osobností preberáme z literatúry, ktorá je uvedená v prameňoch. Takisto váhy vyjadrujúce relatívny význam každej osobnosti, zostavené spravidla podľa počtu citátov a odkazov na každú osobnosť. Lomená čiara sú empiricky zistené údaje. Pravidelná sivá sinusoida predstavuje teóriu, ktorú konfrontujeme s empiriou. Všetky sinusoidy majú dĺžku periódy 504 rokov. Regresnou analýzou pomocou metódy najmenších štvorcov testujeme, či sa v údajoch nachádza 504-ročná periodicitá a ak áno, kedy kulminuje. Uvedená je dominantná kulminácia a ďalšie kulminácie predchádzajú a nasledujú každých 504 rokov predtým a potom. Napríklad kulminácia okolo roku 100 znamená, že ďalšie kulminácie nastali v rokoch 604, 1108, 1612 po Kr. a 404, 908, 1412 pr. Kr. Pravdepodobnosť chyby p vyjadruje možnosť, že by namerané údaje tvorili periodicitu čírou náhodou. Napríklad $p < 0,002$ znamená, že by sa tak mohlo stať v jednom z 500 prípadov. Modré a červené vlnovky po stranách sú intervaly konfidencie a tolerance pri štandardnej hladine spoľahlivosti $\alpha = 0,05$. Iný spôsob grafického znázornenia výsledkov predstavujú stĺpcové grafy (histogramy). Ukazujú priemernú frekvenciu skúmaného javu počas obdobia vlády každého zo siedmych archanjelov zvlášť. Na zvislej osi je priemerný počet tvorivých osobností či udalostí za storočie alebo ich percentuálny podiel na celkovej tvorivosti. Ak nie je uvedená mierka, ide o relatívne indexy." Zdroj: PÁLEŠ, E.: *Sedem archanjelov: rytmy inšpirácie v dejinách kultúry a prírody*, c. d., s. 108-109

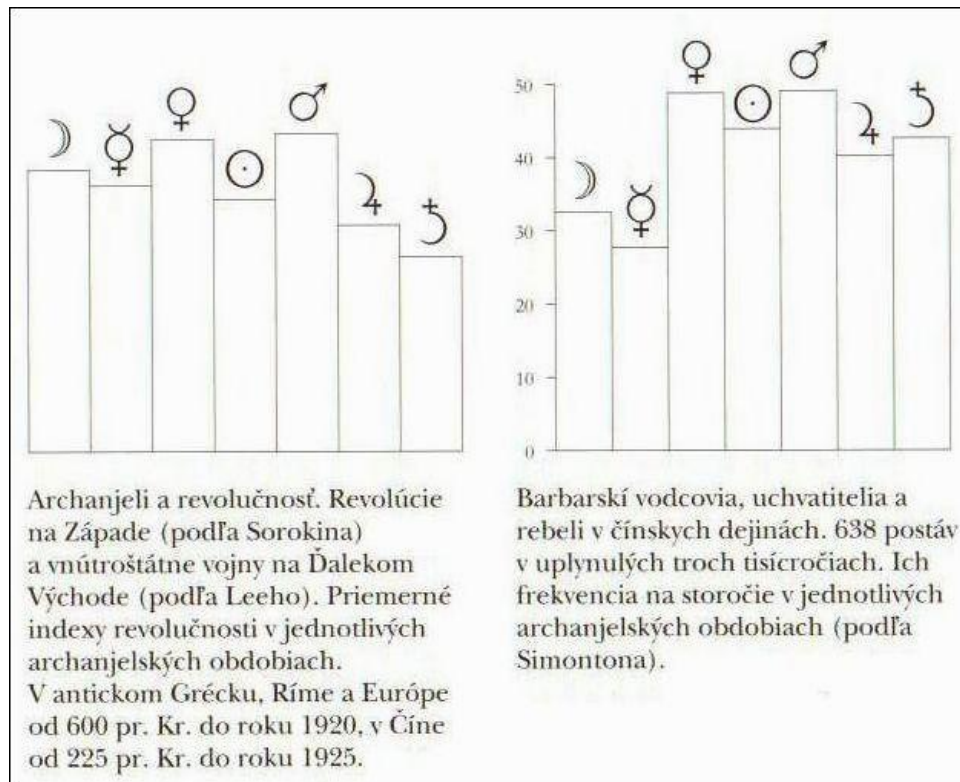
Symbole v histogramoch: Luna-Merkúr-Venuša-Slnko-Mars-Jupiter-Saturn: ♀♀☉♂♃♄

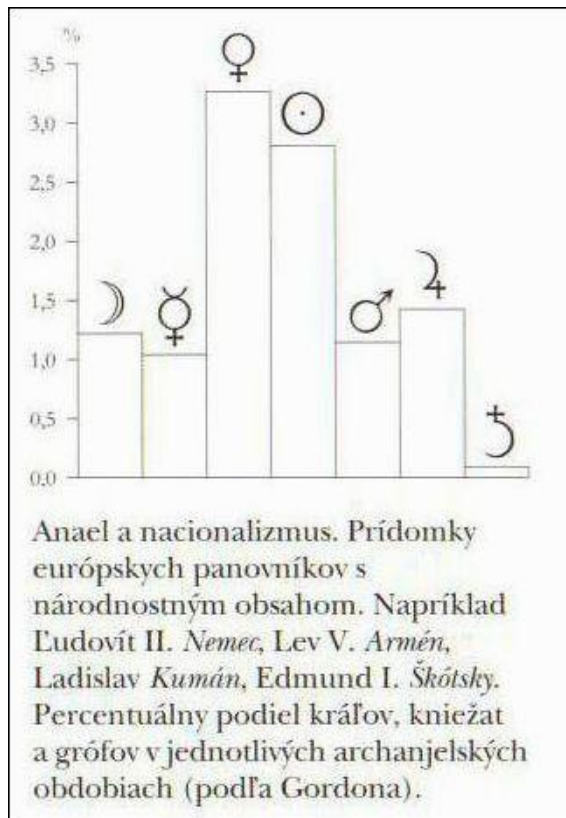
Obr. 20 – Chronogram: Archanjel Samael a pustošenie

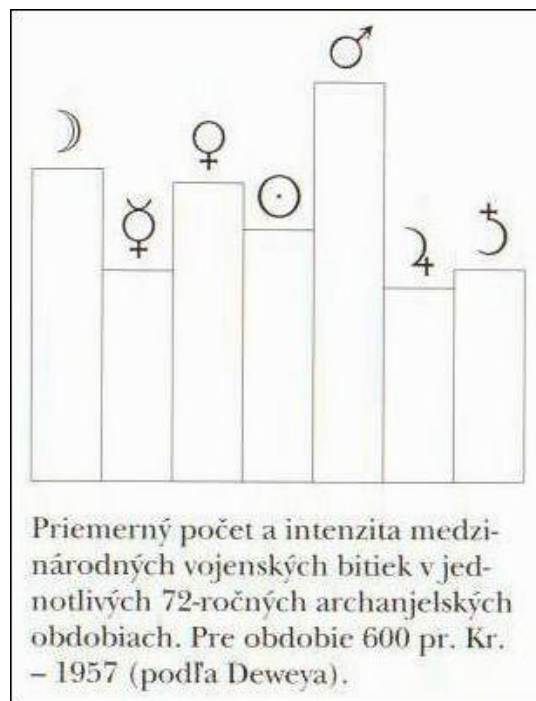
Obr. 21 – Chronogram: Archanjeli a králi antickej Európy

Obr. 22 – Histogram: Archanjeli a revolučnosť

Obr. 23 – Histogram: Anael a nacionalizmus

Obr. 24 – Histogram: Intenzita medzinárodných vojenských bitiek

Niccolò MACHIAVELLI: *VLADÁR* (stručná charakteristika diela)

Dielo *Vladár* sa začína niekoľkými kapitolami, pojednávajúcimi o kniežatstvách či republikách. Tak sa hneď na začiatku poukáže na predmet vládnutia, vymedzí sa priestor, v ktorom prebieha vládnutie, prípadne boj oň. Nie je to už nič fiktívne, vymyslené. Je to reálna vec s reálnou hodnotou, o ktorú by vládarovi malo primárne ísť. Je v nej motivácia, cieľ a neraz aj prostriedok.

Machiavelli delí kniežatstvá na tri hlavné skupiny:

1. *Dedičné*: vládne v nich dlhú dobu jeden panujúci rod.
2. *Nové*: vznikajú buď odčlenením sa od pôvodných kniežatstiev, dedičstvom, alebo vojenskou silou.
3. *Cirkevné*: opierajú sa o staré náboženské zvyklosti.

Kniežatstvá sú tu opisované z rôznych pohľadov, pričom sa k nim priraduje aj odlišný spôsob prístupu a vládnutia. Machiavelli sa nielen na tomto mieste ukazuje ako dobrý znalec psychológie človeka, najmä toho jednoduchého z ľudu. Pristupuje k nim rôznym spôsobom, a to podľa toho, z akého kniežatstva sú a akým spôsobom sa k jeho vlastníctvu prišlo. Je rozdiel napríklad v tom, či bol pôvodný panovník dobrý, alebo bol tyran. Ak bol panovník dobrý a ľud ho mal v obľube, nový panovník, ktorý silou získal toto kniežatstvo, bude mať veľké problémy, aby to ustál a bol akceptovaný. Ak však pred ním vládol v krajine panovník neoblúbený, jeho pozícia bude oveľa ľahšia. Machiavelli k tomu dodáva: "Zvyčajne sa to stáva tak, že len čo nejaký mocný cudzinec vnikne do niektorej krajiny, všetci slabší sa k nemu pridajú, lebo ich k tomu žene nenávisť k svojmu pánovi, ktorý vynikal nad nimi; čo sa týka týchto menej mocných, bez akejkoľvek námahy si ich získa, lebo všetci sa s ním hneď veľmi radi spoja, a tvoria súčasť jeho krajiny."¹⁹⁹

O kniežatstvách, ktoré predtým, ako boli dobyté, boli zvyknuté spravovať sa vlastnými zákonmi, píše, že sa dajú udržať trojakým spôsobom: "Prvý spôsob je, že mestá zničíme, druhý spôsob, že dobyvatel sa v nich sám usadí, tretí, že im necháme ich zákony a vyberáme poplatky a dosadíme vládu niekoľkých osôb, ktoré nám zachovajú oddanosť."²⁰⁰

Aj keď sa tu vládarovi ponúkajú až tri možnosti, ako sa práve v tejto situácii zachovať, ďalej uvedené príklady vylúčia všetky ostatné okrem tej prvej: "... naozaj niet iného bezpečného prostriedku na zachovanie nadvlády ako skaza. A kto sa stane pánom mesta, zvyknutého na slobodu a nezničí ho, nech čaká, že mesto zničí jeho; lebo mesto bude vždy opierať svoju vzburu o meno slobody a o svoj starý poriadok, na ktorý ani priebehom času, ani dobrodením nikdy nezabudne..."²⁰¹

Machiavelli ďalej rozlišuje dva hlavné druhy vojska:

1. Vlastné a
2. Žoldnierske.

Machiavelli z tohto výberu uprednostňuje, a to výrazne, vlastné vojsko pred žoldnierskym. "Kto opiera svoj štát o žoldnierske zbrane, nikdy nebude pevný a bezpečný; také vojsko nie je svorné, je ťažiadostivé, nedisciplinované, nespoľahlivé,

¹⁹⁹ MACHIAVELLI, N.: *Vladár. Úvahy o vláde*, Bratislava: Tatran, 1968, s. 14

²⁰⁰ Tamže, s. 18

²⁰¹ Tamže, s. 19

odvážne proti priateľom a zbabelé proti nepriateľom; nebojí sa Boha, podvádza ľud a tak dlho sa odkladá záhuba, kým sa odkladá útok."²⁰²

Toto tvrdenie neskôr dokladá mnohými príkladmi z jeho i predchádzajúcich čias. "Benátčania, ak sledujeme ich vývin, postupovali bezpečne a slávne, dokiaľ viedli vojny vlastným vojskom ... Za pomoci žoldnierskeho vojska sa dobíja pomaly, zdĺhavo a málo, stráca sa rýchlo a veľa."²⁰³

A na inom mieste: "Švajčiari majú silnú vlastné vojsko a sú slobodní. Za staroveku mali žoldnierske vojsko Kartáginci a takmer podľahli vlastnému vojsku po prvej vojne s Rimanmi, hoci veliteľmi boli ich vlastní občania. Filip Macedónsky sa stal z vôle Tébanov po smrti Epaminondovej veliteľom ich vojska a pripravil ich po víťazstve o slobodu."²⁰⁴

Pozrime sa teraz na vlastnosti vladára a na spôsob, akým by mal panovať.

Zaujímavou a pomerne obsiahlou časťou Machiavelliho Vladára sú opisy vlastností, ktoré by mal správny panovník mať. Sú to priame rady akým byť a ako konať, aby tohto stavu bolo dosiahnuté. Charakter vladára bol aj v tej dobe dôležitým ukazovateľom jeho úrovne, i keď kritéria sa v porovnaní s tou našou dobou v určitých veciach pomerne dosť líšia.

V známych "Machiavelliho časoch" sa im (vlastnostiam) aj kritéria na vladára (tak ako napokon všetko ostatné) výrazne prispôbovali. Obdobie vojen a nepokojov si nemohlo vyžadovať mäkkého a dobrosrdečného vladára. Taký by sa buď vôbec nepresadil, alebo by veľmi rýchlo padol, nahradený vladárom dravším, a z tohto hľadiska lepším. Kritérium bojovnosti a agresivity bolo prvoradé a všetko ostatné muselo tomuto cieľu iba pokorne slúžiť: "Vladár teda nesmie mať iný cieľ, inú starosť, iné zamestnanie ako vojnu, jej organizáciu a poriadok; lebo vojna je jeho jediným remeslom a patrí tomu, kto rozkazuje; má v sebe takú moc, že nielen udržuje tých, ktorí sa narodili ako vladári, ale často povyšuje súkromné osoby na tento stupeň."²⁰⁵

To, čo my teraz považujeme neraz na neľudské a nehumánne, kedysi bolo považované za plus. A ľudia to dokázali a patrične využívať. Pre vladára bol štát, ktorému on vládol, považovaný za najvyššiu métu hodnú ochrany, a ľud iba za nástroj či prostriedok, pomocou ktorého to dosiahnuť.

Správny vladár musel byť teda v prvom rade veľmi šikovný diplomat, ktorý vie čo najrýchlejšie zhodnotiť situáciu a na základe nej sa čo najlepšie rozhodnúť. Neraz deštrukčné činy voči svojim poddaným sú tak iba nevyhnutnou daňou za zabezpečenie správneho a bezpečného chodu štátu. Aj to najhoršie zlo sa však vždy dá odôvodniť dobrým úmyslom, a to presne v zmysle známej, tu už raz spomenutej vety: "Účel svätí prostriedky". "Ako vhodne použité ukrutnosti možno označiť také (ak zlo môžeme nazvať dobrom), ktoré sa urobia znenazdajky, a to z nevyhnutnosti sebazáchovy, no viac sa neopakujú, ale sa obrátia v čo najväčší prospech poddaných."²⁰⁶

A ďalej: "Podľa toho treba súdiť, že ten, kto sa zmocní vlády, musí si uvážiť všetky potrebné ukrutnosti a vykonať ich naraz, aby sa k nim nemusel vracat každý deň, a tým, že ich neopakuje, aby mohol uspokojiť obyvateľstvo a získať si ho dobrodením. Kto koná ináč, či už zo strachu alebo z omylu, vždy musí držať nôž v ruke a nikdy sa nemôže spoliehať na svojich poddaných, lebo tí pre ustavičné a vždy nové príkoria nemôžu mať k nemu dôveru. Lebo zlo treba vykonať vždy naraz, aby menej bolelo; dobrodenie však musíme konať pomaly, aby sa lepšie vychutnalo."²⁰⁷

---

²⁰² Tamže, s. 34

²⁰³ Tamže, s. 35-36

²⁰⁴ Tamže, s. 35

²⁰⁵ Tamže, s. 39

²⁰⁶ Tamže, s. 28

²⁰⁷ Tamže, s. 28

Aj na ďalších miestach by sa dali nájsť myšlienky, obhajujúce práve takúto politiku sily, ktorá musí nevyhnutne vzbudzovať u obyčajných ľudí nevoľu a až odpor. K tomu Machiavelli radí, aby si z takýchto rečí panovník nič nerobil, pretože tým chráni oveľa ušľachtilejší a vyšší cieľ: pokoj a mier v štáte.

"Ale nech si (vladár) nič nerobí z hanby tých necností, bez ktorých by ťažko zachránil štát; ak všetko dobre uvážime, všeličo sa bude javiť ako cnosť, a keby ju nasledoval, znamenalo by to jeho záhubu; a to, čo sa bude javiť ako nerosť, treba nasledovať, tak bude bezpečný a zaistí si blahobyť."²⁰⁸

A aj v kapitole, v ktorej uvažuje o tom, či je lepšie vzbudzovať v ľuďoch ukrutnosti alebo lásku, píše: "Vladár si nesmie z toho nič robiť, že ho považujú za ukrutného, aby udržal svojich poddaných vo svornosti a poriadku: bude totiž oveľa súcitnejší, keď sa dopustí málo príkladných trestov, ako tí, ktorí z prílišného súcitu spôsobujú neporiadky, lebo z tých sa rodia vraždy a lúpeže."²⁰⁹

Keby sme však tvrdili, že je u Machiavelliho vykreslený vladár iba ako samofúby, narcistický, arogantný a hrubý tyran, ktorý nedbá na nikoho a na nič, len aby si dokázal uhájiť svoje postavenie, mýlili by sme sa. Aj pozitívne ľudské stránky vladára tu majú svoje miesto. A možno ešte väčšie ako tie negatívne, aj keď sa im v knihe dostalo skutočne menšieho priestoru. Z pozitívnych vlastností panovníka teda Machiavelli najviac vyzdvihuje *múdrosť*. Panovník, ktorý nie je múdry, nielen že si nedokáže zachovať úctu svojich poddaných vďaka vykonaným skutkom, ale nebude sa vedieť ani správne rozhodnúť v zlomových situáciách, či vybrať si spomedzi mnohých takých ministrov a radcov, ktorí by mu boli nielen jeho pravou rukou, na ktorú sa môže kedykoľvek a v čomkoľvek bezvýhradne spoľahnúť, ale aj nastaveným zrkadlom, v ktorom by uvidel svoje možné nedobré rozhodnutia a mohol ich tak včas a s čo najmenšou stratou urovnať. Lebo "... vladár, ktorý nie je múdry sám od seba, nemôže prijať dobrú radu ... ľudia sa ti vždy ukážu v zlom svetle, ak ich nejaká nevyhnutnosť neurobí dobrými. Preto tvrdím, že dobrá rada, nech pochádza od kohokoľvek, musí byť sčasti aj výsledkom múdrosti vladára, a nie múdrosť vladára výsledkom dobrej rady".²¹⁰

No kto je múdry a inteligentný, môže tieto svoje prednosti aj zneužiť proti tým, ktorí nimi nevykajujú. V 18. kapitole sa pojednáva o tom, ako by mal vladár plniť svoje slovo. Najmä tu sa nám až natíska paralela so súčasným politickým dianím. Charakter politika sa dá merať nielen jeho skutkami a činmi, ale i slovami, ktoré by mal následne aplikovať v praxi. Realita je však trochu iná. Jednoducho, politici nám vždy klamali, klamú a asi aj klamať budú, na čo si vždy nájdú dobrú výhovorku: "Nemôže a nesmie teda múdry vladár dodržať slovo, keby mu to malo privodiť ujmu a keď už pominuli príčiny, pre ktoré slovo dal. Keby všetci ľudia boli dobrí, táto rada by nebola dobrá; ale pretože sú ľudia zlí a nesplnili by slovo, dané tebe, ani ty ho nemusíš splniť. ... Na to by sme mohli uviesť nekonečne veľa príkladov zo súčasnosti a ukázať, koľko sa dalo sľubov a koľko z nich sa stalo neplatnými práve pre vierolomnosť vladárov..."²¹¹

Iba múdreho a spravodlivého vladára budú mať ľudia radi, budú za ním stáť v každej situácii a neznenávidia ho, aj keby sa náhodou musel rozhodnúť tak, že by tým mnohým uškodil.

---

²⁰⁸ Tamže, s. 41

²⁰⁹ Tamže, s. 43

²¹⁰ Tamže, s. 58

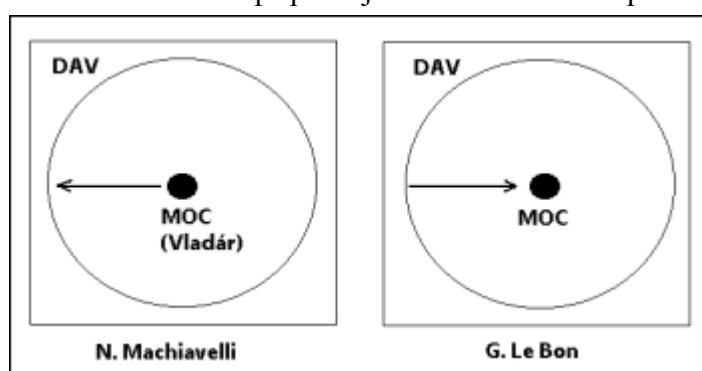
²¹¹ Tamže, s. 44-45

MACHIAVELLI VS. LE BON²¹²

Keby sme porovnali – ak sa to vôbec objektívne porovnať dá – N. Machiavelliho a G. Le Bona a ich prístup k manipulácii davov, v hrubých rysoch by sme to mohli opísať nasledovne:

Machiavelli kladie zvýšený dôraz na panovníka, vladára, zatiaľ čo Le Bon naopak – na dav a jeho správanie sa; Machiavelli sa pozerá vo svojej koncepcii od stredu (vladára) smerom k okrajom pomyselného kruhu (dav), kladúc dôraz na hrubú moc a autoritu, Le Bon sa zas pozerá od okraja (dav) ku stredu ako k dajakému vyústeniu davových snáh v boji o moc (viď Obr. 19); Machiavelliho nazeranie je v tomto smere "odstredivé", Le Bonovo "dostredivé"; Machiavelli je vojensko-mocenský, Le Bon sociálno-psychologický.

V každom prípade je k súčasnému chápaniu a prístupu k manipuláciám ľudí bližší

Obr. 19: N. Machiavelli vs. G. Le Bon

Le Bonov systém ako ten Machiavelliho. 19. storočie, v ktorom Gustave Le Bon žil a pôsobil, bolo rôznymi politickými zmenami a celkovým novým prístupom vo vede našej dobe oveľa bližšie (a nie len z hľadiska samotného času) ako Machiavelliho storočie.

Obdobie vzniku národných štátov a kryštalizovanie sa prvých politických strán moderného typu bolo dobrým podhubím

pre praktickú aplikáciu rovnako novovznikajúcich vedeckých odborov ako psychológia či sociológia. Tento vývoj akoby šiel spolu ruka v ruku a vzájomne sa podnecoval. Politické a sociálne dianie predminulého storočia jednoducho nemohlo ujsť ich dôkladnému skúmaniu.

Aj keď vedecké poznatky z psychológie sa dajú pripísať najmä nedávnej minulosti, do ktorej spadá aj Gustave Le Bon, poznanie psychológie človeka a jeho využitie v praktickom živote bolo ľuďom známe od najstarších dôb. Sám Niccolò Machiavelli je toho dôkazom. Vo svojej práci *Úvahy o prvej dekáde Tita Lívia* rozoberá o. i. aj problematiku psychológie davu či davovej psychózy s takým hlbokým vnútorným ponorom, až sa nám môže zdať, že to nepísal on, ale dakto z čias G. Le Bona, a či Le Bon sám.

Machiavelli veľmi dobre vystihol charakteristiku davu ako iracionálnu. Dav koná nerozumne a pudovo, takže dokáže priviesť veľa nešťastia, ak je mu daná možnosť o čomsi rozhodovať. "... najľahší spôsob, ako priviesť republiku do záhuby, je zaplietť ju do odvážnych podujatí. Tam, kde rozhoduje ľud, také návrhy vždy prejdú, a kto nesúhlasí, nemôže takému zlu zabrániť."²¹³

Tu sa poukazuje práve na ten dav, ktorý Le Bon vo svojej knihe *Psychológia davu* tak podrobne analyzuje: veľké množstvo ľudí, ktorých ovláda jediná davová myšlienka, hojne vyživovaná emóciami. V takýchto prípadoch dochádza k známym davovým ošialom, ktoré podrobnejšie rozoberieme v ďalšej časti tejto práce. "... dav ako celok je statočný, jednotlivci však sú zbabelí, keď uvažujú o nebezpečenstve,"²¹⁴ hovorí Lívius Machiavelliho ústami (perom).

²¹² In: MAŤAŠE, M.: *Bakalárska práca*. Trenčín: Trenčianske univerzita A. Dubčeka v Trenčíne, 2008, s. 23-26

²¹³ MACHIAVELLI, N.: *Vladár, Úvahy o vláde*, c. d., s. 144

²¹⁴ Tamže, s. 149

Machiavelli však okrem *davu pudového* spomína, aj keď to sám vôbec nerozlišuje, aj iný druh *davu*: *dav rozumný*. Toto už nie je klasický *dav*, na ktorý by sa dala aplikovať koncepcia "Le Bonovskej" psychológie *davu*. Vláda tohto *davu* je u Machiavelliho porovnávaná s vládou panovníka, pričom vláda *davu* z toho vychádza – na počudovanie – víťazne: "Čo sa týka múdrosti a stálosti, tvrdím, že ľud je múdrejší a stálejší a má správnejší úsudok ako vládár."²¹⁵ A ďalej to opäť potvrdzuje: "... ľud vie lepšie vládnuť ako vládari."²¹⁶ Treba tu však povedať, že takýto ľud vládne dlhodobo, a to na úrovni panovníka, napr. v republikách. Samotný *dav* je určitým garantom nad dodržiavaním zákonov, keď funkcia panovníka nie je z akéhokoľvek dôvodu obsadená, alebo jednoducho absentuje. Vtedy sa naozaj nachádza krajina v relatívne lepšom stave vládnutia, lebo je na minimum znížená možnosť absolutistickej a tyranskej formy vládnutia, ktoré by sa mohli objaviť oveľa pravdepodobnejšie počas vlády jediného panovníka. No i tu nemusí byť tento stav ideálny a nesie so sebou vždy určité riziká: "... dlho sa udržali štáty s monarchistickým zriadením, dlho štáty republikánske, keď oboje usmerňovali zákony. Vládár, ktorý môže robiť, čo chce, robí nezmyselne, ľud, ktorý môže robiť, čo chce, koná nemúdro."²¹⁷

Keď sa však vrátíme ku "klasickému" chápaniu *davu*, teda "*davu z ulice*", musíme spomenúť ešte jeden aspekt, a to aspekt úlohy *vodcovstva* v *dave*. Vodca nielen že dokáže udržať *dav* "na uzde", ale ho i správnym spôsobom usmerniť, čo nie je úloha vôbec jednoduchá a ľahká. "... na zadržanie *davu* niet nič silnejšieho a účinnejšieho ako vystúpenie muža, ktorý budí úctu svojim zovňajškom."²¹⁸ A aj na inom mieste poukazuje Machiavelli na dôležitosť vodcu: "... nie je nič hroznejšieho ako rozpútaný *dav* bez vodcov."²¹⁹

Vodca je jednoducho určitým symbolom myšlienok, ktorá *dav* vyznáva, a jeho chce nasledovať. Tak sa pred zrakom *davu* objavuje niečo reálne a hmotne prejavené. Vodcu *dav* považuje za svoj živý ideál a je odhodlaný za ním ísť za akúkoľvek cenu.

Pre vodcu je zas dôležité, aby vôbec mohol byť tým správnym vodcom, vzbudiť v *dave* dôveru a fascináciu jeho osobou. A práve fascinácia je tým, čo dokáže dokonale previazať *dav* s vodcom; je nositeľkou emócií, ktoré ich navzájom k sebe pútajú; je nenahraditeľným a kľúčovým ohnivkom v reťazci týchto vzťahov a síl, diania, nazývajúcего sa *davovou psychózou*.

Dobry vodca vie, ako tohto prepojenia dosiahnuť. Machiavelli vysvetľuje: "... musí si (vodca) počínať čo naj dôstojnejšie, najokázalejšie a vziať si odznaky svojho úradu, aby tým vzbudil väčšiu úctu."²²⁰ A nielen to; vystupovanie vodcu ako také musí viesť k tomuto cieľu: od spomenutého celkového výzoru, cez špičkový rétorický prejav, až po samotný obsah, zmysel a vnútorné posolstvo, ktoré chce svojim vystúpením odovzdať ľudu. V 20. storočí bol skutočne ukázkovým príkladom vodcu, aj keď vodcu v jeho negatívnom aspekte, Adolf Hitler. Jeho schopnosť fascinovať *davy* bola naozaj magická a jej technická stránka dodnes vzbudzuje neutíchajúci záujem.

Súčasnosc ponúka novým vodcom a lídrom naozaj široké možnosti postupov, ako tohto dosiahnuť a úspešne zmanipulovať aj tých najväčších skeptikov. Najmä technická stránka dnešnej doby, kladúca dôraz najmä na informácie a prácu s nimi, poskytuje takmer nekonečný potenciál k dosiahnutiu žiadaného cieľa. Reklamní špecialisti nezabúdajú ani na ten najmenší detail, ktorý by mohol prípadne posunúť celé ich snaženie výrazne vpred. To by sme však príliš odbočili k reklamnému a politickému marketingu, ktorý nie je v tejto práci primárnou témou.

---

²¹⁵ Tamže, s. 151

²¹⁶ Tamže, s. 152

²¹⁷ Tamže, s. 152

²¹⁸ Tamže, s. 145

²¹⁹ Tamže, s. 49

²²⁰ Tamže, s. 145

Elias CANETTI: *MASA A MOC*
(výber z diela)

Kvalifikácia masy *podľa určujúceho afektu*:

Štvúce masy sú spolu s masami unikajúcimi najstarším typom mäs, svojou podstatou siahajúce ešte hlbšie, než siahajú dejiny ľudstva – vyskytujú sa totiž aj u zvierat ako efekt svorky a sú najživočíšnejšie. Štvúca masa je taká, ktorá prenasleduje jediný objekt, cieľ svojho snaženia, s úmyslom jeho zničenia. Bola stvorená práve k jeho likvidácii a jeho likvidáciou zaniká aj dôvod jej existencie: následne sa masa rozpadá. Práve o tomto type mäs písal G. Le Bon, zdôrazňujúc jej pudovosť, emotívnosť a agresivitu. Tá sa tu totiž maximálne zovšeobecňuje a z roviny jednotlivca prechádza na masu ako celok. Zo zabitia niekoho alebo iného zavŕšenia aktivity štvúcej masy nemôže byť nikto konkrétny obvinený. "Povolená vražda zastupuje všetky vraždy, jež si človek musí odíci, za jejichž spáchání by se musel obávat těžkých trestů. Vražda bez nebezpečí, povolená, doporučená a zdílená s mnoha spolupachateli je pro naprostou většinu lidí neodolatelná."²²¹

Unikajúca masa sa vytvára v situáciách, keď hrozí nebezpečenstvo, ktorému je nutné sa bezpodmienečne vyvarovať útekem. Táto masa je oproti mase štvúcej svojou podstatou opačne zameraná: je hnaná strachom, pričom sama strach nenaháňa; je korisťou, nie lovcom. V oboch prípadoch však energia masy pôsobí na jej zložky (členov) silným príťažlivým spôsobom. Canetti sa tu, a nie naposledy, ukazuje ako znalec jemných nuáns psychologického správania, keď opisuje uvažovanie ľudí v unikajúcej mase: "Existuje prastará představa, že nebezpečí postihne jedno místo. Když nepřítel dopadne jednoho, mohou všichni ostatní mezitím uniknout. Boky prchající masy jsou nechráněné; ale jelikož jsou značně roztažené do délky, je nemyslitelné, že by nebezpečí napadlo všechny současně. Mezi tolika prchajícími nepředpokládá nikto, že on bude obětí."²²²

Unikajúca masa je zo všetkých typov mäs najvytrvalejšia, pretože sa (pokým nevznikne panika) nezvykne rozpadat' skôr, než nastanú ostatné chvíle i pre tých najposlednejších, ktorý zahynú.

Zákazová masa sa tvorí vyslovením jednoduchého zákazu, daného ľudom. Zákaz vyvolá určitý druh odporu voči nemu, a preto tu Canetti hovorí aj o tzv. *negatívnej mase*. Že je všetko v poriadku, keď všetci idú tak ako idú, si mnoho ľudí ani len nevšimne. Keď im však niekto niečo nariadi, aby niečo nevykonávali, okamžite sa strhne búrka nevôle a vzniká masa. Vôbec nie je jedno, keď ľudia niečo nerobia, nakoľko to nikdy ani robiť nepotrebovali, a keď im to niekto zakáže, aby to nerobili. Aj keď vedia, že by to i tak, i bez zákazu, nikdy nerobili, proti zakazu sa jednoducho musia spoločne postaviť. "Jakmile je vyřčen zákaz, začíná se tvořit masa. Všichni odmítají dělat to, co od nich očekáva vnější svět. Něco, co dosud beze všeho vykonávali, jako by to bylo pro ně přirozené a docela snadné, nyní rozhodně odmítají udělat."²²³

Najmarkantnejším príkladom zákazovej masy je *štrajk*. Sila v takejto mase pôsobí silne dostredivo a stmelujúco. Nikto si nedovolí a nechce dovoliť takúto masu opustiť, zradiť. Nechce vytŕčať z radu, lebo by sa tým vyčlenil a zostal sám. Princíp spolupatričnosti, keď sú so štrajkom lojálni aj takí ľudia, ktorí by ho podporiť ani nepotrebovali, je tu vyneseny na najvyšší stupienok.

²²¹ CANETTI, E.: *Masa a moc*. Praha, Academia, 2007, s. 95

²²² Tamže, s. 99-100

²²³ Tamže, s. 103

Obracajúce sa masy vznikajú tam, kde existuje určité rozvrstvenie spoločnosti (vyšší - nižší, bohatí - chudobní), pričom dochádza k akémusi "prepólovaniu" držby moci. Ten, kto mal moc dlhodobo, ju stráca, a ten, kto ju nemal, náhle ju získava. Ovce sa stávajú vlkami, pričom absenciu agresivity a ostrých vlčích zubov musia nahrádzať kvantitou, počtom; musia byť masou. K takýmto výrazným obratom v spoločnosti a vzniku obracajúcich sa mäs dochádza najmä počas *revolúcií*. "Revoluce jsou vlastními dobami obracení. Ti, kdo byli tak dlouho bezbranní, mají najednou zuby. Jejich počet musí nahradit to, čeho se jim nedostává na agresivní zkušenosti."²²⁴

Štvúca masa berie svoju silu a energiu zo spoločného pocitu nadvlády masy nad svojou prenasledovanou obeťou; unikajúca masa zas z pocitu strachu z nebezpečenstva, ktorému je vystavená pri prenasledovaní. Vznikajú a dobývajú sa cez jediný *bod*, ktorý je ich podstatou, aby – keď nadíde ich čas a masy splnia svoj účel – sa mohli v ďalšom bode zasa vybiť a zaniknúť v ňom. Canetti nazýva tento bod zániku masy "okamihom vybitia".

Obracajúca sa masa má svoj *bod sily* práve tam, kde sa mení (obracia) z princípu na princíp. To, že sa zo slabšej skupiny stáva skupina silná, vďaka práve tomuto "nultému bodu", medznému princípu, *bodu ani-ani*. Musí najskôr nastať určitý zánik čohosi, aby mohlo na ňom vyrásť čosi iné, nové. "... Avšak obrátení bylo věrohodné jen tehdy, když mu předchádzel jistý druh smrti."²²⁵

Slávnostné masy sú posledným druhom mäsa podľa Canettiho. Ich cieľom a zavŕšením nie je konkrétny bod, okamih vybitia, ku ktorému by smerovala aktivita všetkých zúčastnených; cieľom je tu samotná *slávnosť*. A počas nej sú si spravidla všetci rovní (nech by boli z hľadiska sociálneho či mocenského statusu akokoľvek od seba vzdialení); líšia sa azda len veľkosťou pôžitku z nej. Energia pre ňu – či už vo forme peňazí, majetku, času alebo iného druhu odriekania – sa nezjavila z čista-jasna behom krátkej doby, ale kumulovala sa veľmi dlho, neraz aj niekoľko rokov, aby sa mohla, keď príde ten správny okamih, rýchlo spotrebovať, vybiť. "Věci, které tu leží na hromadách a z nichž lidé něco dostávají, jsou podstatnou částí nahuštění, jeho jádrem. Byly shromážděny nejdřív, a teprve když jsou všechny pohromadě, shromažďují se kolem nich lidé. Může to trvat léta, než se všechno nashromáždí, a lidé možná pro tento okamžik nadbytku podstupují dlouhé strádání. Ale zaměřují svůj život na tento okamžik a cílevědomě ho připravují."²²⁶

Slávnostná masa je azda najviac zo všetkých ritualizovaná, aby si ľudia mohli každý okamih čo najdôkladnejšie vychutnať a neskôr si ho opäť v mysli vybaviť.

Ďalší Canettiho **dôležitý pohľad** na masy je v jeho duálnom nazeraní, keď rozlišuje tri typy tzv. **dvojítých mäs**.²²⁷

Hlavná dvojitá masa predstavuje najelementárnejšiu polaritu: *muž/žena*. Táto kategorizácia bola známa a všade prítomná už od najstarších čias ľudskej spoločnosti a má úzky vzťah s chápaním polarít všade v prírode a vo vesmíre. Akokoľvek vec či udalosť, ktorá je dajakým spôsobom duálna, má svoju mužskú/aktívnu i svoju ženskú/pasívnu časť.

Druhú dvojitú masu predstavuje polarita medzi *živými* a *mŕtvymi*. Tu je energia, idúca z masy, azda najsilnejšia, nakoľko je živými budená pomocou intenzívnej predstavy, "že na oné druhej strane pôsobí ďaleko väčší množstvo duchů, k nimž sa zemřelý nakonec dostane."²²⁸ Túto energiu teda v človeku budí strach, že bude porazený "druhou stranou", ktorá má výrazne väčší potenciál. Napriek tomu sa živí nevzdávajú a statočne bojujú, neraz už len symbolicky. Vyhrať tu nemôžu.

²²⁴ Tamže, s. 105-106

²²⁵ Tamže, s. 109

²²⁶ Tamže, s. 111

²²⁷ Tamže, s. 111-123

²²⁸ Tamže, s. 116

Posledná dvojité masa je medzi *priateľmi* a *nepriateľmi*. Preto je najmarkantnejšia najmä v obdobiach vojnových a je úzko prepojená s predchádzajúcou masou (živí/mŕtvi). Obe masy sa teda vlastne dvojnásobne prepájajú vlastným umocnením: "Co možná největší vojsko jedné strany je zaměřeno na vytvoření co možná největší hromady mrtvých nepřátel. O druhé straně platí totéž."²²⁹

Výrazné miesto je venované v knihe princípu **svorky**. Tá je považovaná za základný útvar (Canetti, Freud), predchádzajúci masám v dobách súčasných. Jej podstata dokonca ide až k prvotným vývojovým úrovniam, kde sa stierajú hranice medzi živočíšnym a ľudským. Canetti o nej píše: "Smečka pozúštvá ze skupiny vzrušených lidí, kteří nemají větší přání, než aby *jich bylo víc*. Cokoli společně podniknou, ať vyražejí na lov nebo do války, vždy by pro ně bylo lepší, kdyby jich bylo víc".²³⁰

Svorka má rôzne kvality a špecifiká. Canetti jej pripisuje **štyri rôzne formy**:²³¹

1. *Loviaca svorka*: vyskytuje sa všade tam, kde je siná možnosť stretu so silným a nebezpečným zvierat'om (korist'ou) a kde by sám jedinec nič nezmohol
2. *Vojnová svorka*: vzniká vo vojnách a ozbrojených konfliktov a predpokladá existenciu druhej svorky, proti ktorej sa obracia. Paralela s dvojitými masami: *priateľ* - *nepriateľ*. Vid' vyššie.
3. *Plačúca svorka*: je poznačená definitívnym odchodom (smrt'ou) jedného z nich. Spoločná zomknutosť a smútok vytvára vo svorke pocit sily a spolupatričnosti. Opäť paralela s ďalšou dvojitou masou: živí - mŕtvi.
4. *Množiaca sa svorka*: predstavuje primárnu vlastnosť svorky – chuť a vôľu zväčšovať sa, rásť. Tento aspekt je umocňovaný rôznymi rituálmi úkonmi, tancami a podobne.

Tieto formy delenia svorky nie sú striktné oddelené od seba, ale naopak – majú veľa spoločného a navzájom sa spájajú a preskupujú. "Všetchny formy mají tendenci přecházet v jiné, a nic nemá dalekosáhlejší následky než mutace jednoho druhu smečky v druhý."²³²

V konečnom dôsledku to umožňuje účinnejšie a efektívnejšie pôsobenie svorky na okolie a jej následnú schopnosť prežitia.

---

²²⁹ Tamže, s. 121

²³⁰ Tamže, s. 149

²³¹ Tamže, s. 151-152

²³² Tamže, s. 152

Sigmund FREUD: *PSYCHOLÓGIA MASY A ANALÝZA JA* (rozbor knihy)

Sigmund Freud,²³³ svetoznámy psychiater a zakladateľ psychoanalýzy, sa problematikou mäs vo výraznej miere zaoberal najmä vo svojom diele **Psychológia masy a analýza Ja** (vyd. Archa, Bratislava, 1996). Ako známy a erudovaný odborník pristúpil k tejto téme dostatočne podrobne, pričom do nej nezabudol vtisnúť svoj svojský rukopis.

V prvej kapitole sa venuje výlučne dielu Gustava Le Bona "Psychológia davu" a podrobne ho rozoberá optikou (vtedy) najnovších vedeckých výskumov na poli psychológie, v ktorej vyčleňuje ohľadom tejto veci zvláštnu oblasť, tzv. *masovú psychológiu*. "Masová psychológia skúma teda jednotlivého človeka ako príslušníka kmeňa, národa, kasty, stavu, inštitúcie alebo ako súčasť zoskupenia ľudí, ktoré sa na určitú dobu s určitým cieľom zorganizuje do masy."²³⁴

Nakoľko sme sa G. Le Bonom zaoberali už vyššie a v ďalšom texte ho budeme ešte viackrát citovať, obmedzíme sa tu len na niekoľko málo informácií.

Freud si kladie otázky ohľadom masy, týkajúce sa jej charakteru, schopnosti ovplyvňovať jedincov v nej, či duševných zmien v človeku, vznikajúcich pod jej vplyvom. V tejto veci veľmi vyzdvihuje Le Bonovu charakteristiku *duše masy*. Tá hrá v samotnej mase významnú úlohu, lebo ľudí v nej nielen zjednocuje, ale dáva im aj novú kvalitu, ktorú predtým nemali, nové vlastnosti, nové kritéria hodnotenia: "... jednotlivec sa v mase ocitá v podmienkach, ktoré mu dovoľujú odvrhnúť vytesnenie jeho nevedomých pudových pohnútok. Zdanlivo nové vlastnosti, objavujúce sa potom u neho, sú práve prejavmi tohto nevedomia, ktoré určite obsahuje i dispozície ku všetkému zlému v ľudskej duši..."²³⁵

Freud ďalej vyzdvihuje aj iné body z Le Bonovej práce ktoré ho upútali: stotožňovanie duše mäs s dušami primitívov, sugestibilitu, ktorá sa nekontrolovateľne šíri davom, fascináciu – zvláštny stav ľudí v dave, či citovú nákazu.

Tieto stavy a procesy v dave pripisuje Freud fenoménu hypnotickej povahy, či už sa jedná o činy, pocity, alebo stavy vedomia. Z tohto hľadiska mu u Le Bona chýba širšie rozpracovanie osoby, ktorá by stála "nad" masou, osoby *hypnotizéra*. Ten sa môže stotožňovať s osobou *vodcu*, ktorý dáva vzniknutej mase charakter a určuje jej smer.

Ďalší z autorov, ktorých z hľadiska mäs analyzuje S. Freud, je Mc Dougall (dielo: "Skupinová myseľ", *The Group Mind*). Mc Dougall poukazuje na centrálnu ideu jednotlivcov v mase, ktorá ich nevyhnutne spája: "Ak sa má z týchto náhodne spolčených príslušníkov nejakého ľudskeho davu vytvoriť niečo ako masa v psychologickom zmysle, je nevyhnutnou podmienkou, aby títo jednotlivci mali navzájom niečo spoločné, nejaký spoločný záujem na určitej veci, rovnaké citové zameranie v určitej situácii..."²³⁶

Ďalším dôležitým znakom v dave je stupňovanie afektivity, keď sa jednotlivé afekty prenášajú z človeka na človeka určitým napodobňovaním (viac nevedomým ako vedomým),

²³³ Sigmund Freud (5.máj 1856, Příbor – 23.september 1939, Londýn) bol rakúsky lekár a psychiater, univerzitný profesor neuropatológie vo Viedni (1902-1926), zakladateľ psychoanalýzy. Psychoanalytik, neurológ, psychiater. ... Objavom nevedomia Freud zásadným spôsobom revolucionalizoval predstavu, ktorú mala filozofia a klasická psychológia o psychickom dianí. ... ukázal, že nevedomie je základom všetkého duševného prežívania. (Zdroj: WIKIPEDIA – encyklopédia: *Sigmund Freud*. In: http://sk.wikipedia.org/wiki/Sigmund_Freud) Fotografriu S. Freuda viď na obr. 14 v Prílohe A.

²³⁴ FREUD, S.: *Psychológia masy a analýza Ja*, Bratislava: Archa, 1996, s. 10

²³⁵ Tamže, s. 15

²³⁶ Tamže, s. 27

čiže citovou nákazou. U pozorovateľa vzniká afekt už len tým, že tento afekt vníma u iných osôb vo svojom okolí. Tento proces v mase by sme mohli prirovnať k fyzikálnemu *zákonu indukcie*. Čo je vo fyzike *indukcia*, to je v psychológii masy *citová nákaza*.

Freud uvádza ešte *päť základných podmienok utvárania masy* podľa Mc Dougalla,²³⁷ splnením ktorých dochádza k psychickému zvýhodneniu utvárania masy, a ktoré tu v stručnosti tlmočíme:

1. *Istá miera kontinuity masy*: môže byť materiálna či formálna
2. *Citový vzťah jednotlivca k celku masy*: na základe predstavy o jej povahe, funkcii, výkonoch a nárokoch
3. *Masa je uvedená do vzťahu k iným masovým útvarom*
4. *Masa má svoje tradície, zvyky a inštitúcie*
5. *Členenie v mase, prejavujúce sa špecializáciou a diferenciaciou výkonov jedincov v nej*.

Masy môžeme deliť podľa rôznych kritérií a cieľov, ako sme si pri rozbere práce Eliasa Canettiho aj bližšie ukázali. Čo sa týka konkrétnych masy, Freud poukázal podrobnejšie na dva typy: **cirkev** a **vojsko**. "Cirkev a vojsko sú umelé masy, to znamená, že tu pôsobí istý vonkajší tlak, aby boli zachované pred rozpadnutím a aby sa zabránilo v zmenách v ich štruktúre."²³⁸

V oboch týchto masách hrajú dôležitú úlohu určité spoločné znaky. Dôležitý je tu najmä určitý fakt ilúzie. V oboch masách sa predstiera (či verí), že na ich čele stojí niekto (osoba, princíp), kto všetkých jej členom bezvýhradne miluje, a všetkých rovnako spravodlivo. Na čele cirkvi (katolíckej) je to Kristus, na čele vojska zas generál, vojvodca. Oba plnia úlohu nielen vodcov (v zmysle definície vodcovstva) a usmerňovateľov svojej masy, ale i úlohu priviazanosti každého člena masy k nim, a teda rovnako aj všetkých členov masy (skrže nich) na seba navzájom. Ak by nebolo týchto vodcov, "ich" masy by sa ihneď rozpadli. Vzťah *vodca-masa* ako v cirkvi, tak i vo vojsku objasňuje Freud svojim svojským prístupom psychológa. Tento vzťah sa zakladá, podľa neho, na *libide*, čiže má výrazne sexuálny charakter: " ... v oboch týchto umelých masách je každý jednotlivec libidinózne viazaný na jednej strane na vodcu (na Krista, na vojvodu), na druhej strane na iné indivídua patriace k mase".²³⁹

Pozastavme sa ešte pri Freudovej úvahe nad pojmom **prahorda**. V otázke prahordy vychádzal z hypotézy Ch. Darwina, že "prapôvodnou formou ľudskej spoločnosti bola horda, ktorej neobmedzene vládol silný samec".²⁴⁰ Freudova *prahorda* je vlastne významovo totožná s Canettiho *svorkou*, kde rovnako vládne animálnosť, iracionalita a živočíšne pudy. Na čele takejto prahordy musí nevyhnutne stáť jej hlavný riadiaci článok, "prvý samec", vodca. Aj keď existujú masy, ktoré sa bez svojho vodcu takpovediac dokážu zaobísť (napr. masy s vysokou afektivitou, vznikajúce pod vplyvom paniky; Canettiho "unikajúce masy"), Freud javí snahu masu s prahordou určitým spôsobom stotožniť a považovať ju tak za *znovuoživenie prahordy*. A my mu musíme, z tohto pohľadu, dať za pravdu: "Tak, ako je pračlovek virtuálne obsiahnutý v každom jednotlivcovi, môže sa prahorda znovu vytvoriť z ľubovoľného ľudskeho húfu; všade, kde ľudí bežne ovláda tendencia vytvárať masu, rozpoznávanie v nej pretrvávajúce pravekej hordy."²⁴¹

---

²³⁷ Tamže, s. 30-31

²³⁸ Tamže, s. 40

²³⁹ Tamže, s. 43

²⁴⁰ Tamže, s. 79

²⁴¹ Tamže, s. 80

Emil PÁLEŠ

RYTMY V DEJINÁCH A STAROBABYLONSKÝ KALENDÁR²⁴²

Historické pozadie: Babylonskému panteónu dominovalo sedembožstvo, sedmica bohov, ktorých stotožňovali so siedmimi telesami slnečnej sústavy pozorovateľnými voľným okom. Sín, Nabu, Inanna, Šamaš, Nergal, Marduk, Ningirsu boli duchovnými inteligenciami Mesiaca, Merkúra, Venuše, Slnka, Marsu, Jupitera, Saturna. Títo bohovia mali podľa predstáv babylonskej astrológie rozdelenú aj vládu nad jednotlivými stupňami zverokruhu, ktorého delenie na 360 stupňov pochádza taktiež z Mezopotámie. Pretože jarný bod sa vplyvom precesného pohybu zemskej osi posunie o jeden oblúkový stupeň za 72 rokov, ukazuje ako akási ručička svetových hodín každých 72 rokov na iný oblúkový stupeň nebeskej klenby.

Ten boh, ku ktorého domu na oblohe sa prikláňala zemská os, bol vládnucim duchom času. Každých 72 rokov teda vládol ako duch času iný zo siedmich bohov. Za $7 \times 72 = 504$ rokov sa vystriedal celý kruh bohov, takže vždy po 504 rokoch prišlo na rad jedno a to isté božstvo. 72 rokov predstavuje platónsky deň, 504 rokov platónsky týždeň. Na tejto koncepcii bol založený posvätný kalendár babylonských kňazov. Keď v roku 747 pr. n. l. nastúpil na trón babylonský kráľ Nabúnásir, dali porozbíjať hlinené tabuľky na znak, že začína nový vek, vek Barana. Menším duchom času, ktorý ovláda (odzadu) prvý stupeň Barana, sa vtedy stal Šamaš, Slnko. Po ňom nasledovali Nergal, Marduk, Ningirsu, Sín, Nabu, Inanna, Šamaš... atď.

Cieľ: Preveriť, či starobabylonskému kalendáru zodpovedajú nejaké skutočné rytmy v dejinách. Budeme skúmať tri zo siedmich babylonských božstiev: Ningirsu, mezopotámsky Saturn, bol mestským ochranným božstvom Lagaša, kde sa sústreďovali vynikajúci dejepisci. Nabu, boh planéty Merkúr, bol patrónom lekárstva a mal svätyňu v Borsippe. Inannu, Venušu, bohyňu lásky, vášne a krásnych umení uctievali v Uruku. Im pripisované obdobia sú nasledovné (uvádzame stredy príslušných 72-ročných období):

Ningirsu - Saturn	27°, 20°, 13°, 6° ^ rok -495, 9, 513, 1017
Nabu - Merkúr	25°, 18°, 11°, 4° ^ rok -351, 153, 657, 1161
Inanna - Venuša	24°, 17°, 10°, 3° ^ rok -279, 225, 729, 1233

Údaje: Analyzovali sme súbor 229 slávnych básnikov (57 arabských, 40 perzských, 78 čínskych, 54 japonských) žijúcich medzi rokmi 1200 pr. n. l. až 1900 n. l. Ďalej súbor 72 slávnych dejepiscov (46 grécko-rímskych, 26 čínskych) a 70 slávnych lekárov (44 grécko-rímskych, 18 čínskych, 8 indických) žijúcich medzi 700 pr. n. l. a 1400 n. l. Zoznamy slávnych osobností sme čerpali z Kroeberovej knihy „Konfigurácie kultúrneho rastu“ (1969). Je to jedna z najobsiahlejších a najuznávanejších štúdií v tejto oblasti. Kroeber taktiež kvalitatívne ohodnotil stupeň významnosti každého génia – tí najlepší z najlepších, ako Hippokrates, Herodotos, Homér boli označení hviezdíčkou. To sme vzali do úvahy takým spôsobom, že hviezdíčkou označení géniovia sa počítali za dvoch. Výsledkom toho bolo bodovanie, ktoré vyjadrovalo rozsah tvorivých aktivít v danom odvetví osobitne pre každé polstoročie.

²⁴² Dostupné na: http://www.sophia.sk/clankyok/dejepis_medicina_poezia.htm

Metóda: Použili sme Fisherov periodogram, aby hľadal „naslepo“ nejaké významné dĺžky periód T . V druhom kroku sme použili Halbergov kosinor na testovanie prítomnosti jednej dominantnej periódy τ (grécke písmeno tau). Tá bola vybratá s ohľadom na výsledok periodogramu. Výsledky predkladáme ako bodové odhady parametrov s intervalmi ich 95% spoľahlivosti a v podobe grafov.

Výsledky: Periodogram zistil v každom súbore prítomnosť jednej dominantnej periódy, ktorá bola štatisticky významná. Dĺžka periódy bola vo všetkých troch prípadoch okolo 500-ročná:

Odvetvie	dĺžka periódy	pravdepodobnosť
Dejepis	495	$p < 0.04$
Medicína	538	$p < 0.01$
Poézia	460	$p < 0.03$
Priemer	498	
Predpoveď	504	

Z tohoto dôvodu sme zvolili 500-ročnú periódu pre výpočet kosinoru. Bola významná vo všetkých troch prípadoch ($p < 0.05$) a vysoko významná v prípade medicíny a dejepisu ($p < 0.001$). Prvá kulminácia (akrofáza) odhadovaného skóre dejepiscov po začiatku letopočtu bola zistená okolo roku 42, lekárov okolo roku 153 a básnikov okolo roku 201. Susedné kulminácie sa nachádzajú vo vzdialenosti násobkov 500-ročnej periódy smerom dopredu aj dozadu.

Odvetvie	Zistená	Predpovedaná		
	Akrofáza	Akrofáza	Chyba	Pravdepodobnosť
Dejepis	42	9	+33	$p < 0.001$
Medicína	153	153	0	$p < 0.001$
Poézia	201	225	-24	$p < 0.05$
Priemer	+3			

Diskusia a záver: Môžeme konštatovať, že posvätný kalendár babylonských kňazov sa empiricky potvrdil. A to aspoň čiastočne: pre antický a čínsky dejepis, antickú, čínsku a indickú medicínu a pre dejiny arabskej, perzskej, čínskej a japonskej poézie. Sociokultúrnu dynamiku v uvedených oblastiach a krajinách možno naozaj najlepšie aproximovať približne 500-ročnou periodickou funkciou. Vynikajúci dejepisci sa objavovali v obdobiach tradične pripisovaných Ningirsuovi, veľkí lekári v obdobiach patróna medicíny Nabuho. A vlny špičkovej poézie sa vracali pravidelne každých 500 rokov v obdobiach bohyně lásky, Inanny, Venuše. Naša inferenčná štatistická analýza identifikovala tento starý babylonský rytmus s prekvapujúcou presnosťou: v odhade dĺžky periódy s chybou iba 6 rokov a v odhade akrofáz sa pomýlila iba o 3 roky oproti očakávaniu.

Uvedomme si, že tieto dejinné rytmy sú nielen samy osebe štatisticky vysoko významné, ale sú navyše aj potvrdením predikcie starej prinajmenšom tritisíc rokov. Babylonské kňazstvo vedelo o príchode veľkých kultúrnych vln dávno predtým, než sa odohrali. Je to ďalší dôvod na to, aby sme prehodnotili náš vzťah k mýtom. Často ide o poznatky v obraznej podobe, ktoré museli byť výsledkom skúsenosti, nie čirej fantázie alebo neopodstatnených špekulácií.

Aké sú príčiny tejto periodicity zostáva otvorenou otázkou na diskusiu. Jej príčiny nemožno hľadať len vo vnútornej dynamike daných kultúrnych telies. V iných našich prácach (Páleš & Mikulecký, 2002a, 2002b, 2003) sme totiž ukázali, že tento rytmus existuje aj

v kultúrach, ktoré sú navzájom izolované, a odohráva sa synchronne. Malo by ísť skôr o nejaký globálny, celozemský alebo kozmický faktor. Ťažko si však predstaviť, že by nejaké fyzikálne pole (napríklad periodické výkyvy geomagnetického indexu alebo slnečnej aktivity) mohlo mať také kvalitatívne diferencované účinky na sociokultúrnu sféru, aby v jednom období podnecovalo rozkvet poézie a inokedy zase rozkvet dejepisectva alebo medicíny. V našej monografii na túto tému (Páleš, 2001) sme podporili hypotézu C. G. Junga, podľa ktorej sa v kolektívnom nevedomí ľudstva odohráva dlhodobé pravidelné striedanie duševných dominánt, archetypov, a to sa navonok prejavuje v striedaní náboženských kultov, filozofických smerov, umeleckých štýlov a sociálnych štruktúr.

Kroeber A. L. (1969): *Configurations of Culture Growth*. University of California, Berkeley.

Páleš E. (2001): *Angelológia dejín. Paralelné a periodické javy v dejinách*. Sophia - Bratislava.

Páleš E., Mikulecký M. sen. (2002a): *Periodický výskyt veľkých lekárov v dejinách starého Grécka, Indie a Číny*. 23. seminár „Človek vo svojom pozemskom a kozmickom prostredí“, Úpice, 21.-23. máj 2002.

Páleš E., Mikulecký M. sen. (2002b): *Periodic Emergence of Great Poets in the History of Arabia & Persia, China and Japan*. The 5th International Symposium of Chronobiology and Chronomedicine, Guilin, China, October 14-21, 2002.

Páleš E., Mikulecký M. sen. (2003): *500-ročný rytmus v dejinách starogréckeho, rímskeho a čínskeho dejepisectva*. Acta historica posoniensia, FiF UK, Bratislava.

Fisher R. A. (1929): *Test of significance in harmonic analysis*. Proceedings of the Royal Society, London, Ser. A, vol. 125, 1929, p. 54-59.

Bingham Ch., Arbogast B., Cornélissen G. G., Lee J. K., Halberg F. (1982): *Inferential statistical methods for estimating and comparing cosinor parameters*. Chrono-biologia, vol. 9, p. 397-439.

Pre 23. seminár „Človek vo svojom pozemskom a kozmickom prostredí“, Úpice, Česká republika, 21.-23. máj 2002